

6/4026

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

AON wewn. 5128/99

Mjr mgr Dariusz DREWNIACKI

MIĘDZYNARODOWA OCHRONA DÓBR KULTURY W RAZIE KONFLIKTÓW ZBROJNYCH

Materiały i komentarze

52189

WARSZAWA

1999

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY
KATEDRA PRAWA I BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO

AON wewn. 5128/99

Mjr mgr Dariusz DREWNIACKI

**MIĘDZYNARODOWA OCHRONA DÓBR KULTURY
W RAZIE KONFLIKTÓW ZBROJNYCH**

Materiały i komentarze

Redaktor techniczny
Beata Klarowska

Korekta
Jadwiga Górczyk

Skład, druk i oprawa:
Akademia Obrony Narodowej
Wydział Wydawniczy
Zam. nr 129/WW

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
-------------	---

Część pierwsza

OCHRONA DÓBR KULTURY W ŚWIELE PRZEPISÓW MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA KONFLIKTÓW ZBROJNYCH

1. Historia rozwoju zasad międzynarodowego prawa dotyczącego ochrony dóbr kultury. Starożytność i Średniowiecze	9
2. Akty prawa międzynarodowego epoki nowożytnej	13
2.1. Instrukcje Liebera (1863)	13
2.2. Deklaracja Brukselska (1874)	15
2.3. Oksfordzki Podręcznik Instytutu Prawa Międzynarodowego (1880)	16
2.4. Międzynarodowe Konferencje Pokojowe (1899 i 1907)	16
2.5. Pierwsza wojna światowa	19
2.6. Haskie reguły dotyczące kontrolowania radia w czasie wojny i prowadzenia wojny powietrznej (1923)	20
2.7. Pakt Roericha (1935)	23
2.8. Kodyfikacja pod auspicjami Ligi Narodów	25
2.9. Próby organizowania ochrony w czasie drugiej wojny światowej	27
3. Kodyfikacja haska (1954)	30
3.1. Historia powstania Konwencji Haskiej z 1954 roku	30
3.2. Międzynarodowa Konferencja w sprawie ochrony dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, Haga 1954 r.	31
4. Rozwój ochrony dóbr kultury od czasu Konwencji Haskiej (1954)	33
4.1. Kodyfikacja w obrębie struktury UNESCO	33
4.2. Protokoły dodatkowe z 1977 roku	34
4.3. Konwencja dotycząca broni konwencjonalnej (1980)	34
- Protokół w sprawie zakazu lub ograniczeń użycia min, min-pułapek i innych urządzeń	36
- Protokół III w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia broni zapalających	36
4.4. Międzynarodowa Konferencja dotycząca ochrony ofiar wojny (1993)	37

Część druga

DOKUMENTY.

OCHRONA DÓBR KULTURY UREGULOWANA NORMAMI MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA WOJENNEGO POPRZEDZAJĄCYMI PRZYJĘCIE KONWENCJI Z 1954 ROKU

5. Instrukcja dla dowództwa armii Stanów Zjednoczonych w polu z dnia 24 kwietnia 1863 roku	41
6. Projekt deklaracji międzynarodowej dotyczącej praw i zwyczajów wojny, uchwalony w Brukseli dnia 27 sierpnia 1874 roku	42
7. Prawa wojny lądowej. Podręcznik uchwalony na sesji Instytutu Prawa Międzynarodowego w Oxfordzie w dniach 9-10 września 1880 roku	43

8. Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej (IV Konwencja Haska), podpisana 18 października 1907 roku	44
9. Konwencja o bombardowaniu przez siły morskie w czasie wojny (IX Konwencja Haska), podpisana 18 października 1907 roku	46
10. Konwencja o pewnych ograniczeniach w wykonywaniu prawa zdobyczy podczas wojny morskiej (XI Konwencja Haska), podpisana 18 października 1907 roku	47
11. Traktat o ochronie instytucji artystycznych i naukowych oraz zabytków historycznych, podpisany w Waszyngtonie dnia 15 kwietnia 1935 roku	48

Część trzecia

DOKUMENTY.

OCHRONA DÓBR KULTURY WEDŁUG KONWENCJI PODPISANEJ W HADZE, 14 MAJA 1954 ROKU

12. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego	53
13. Regulamin Wykonawczy	68
14. Protokół	78
15. Rezolucje	81

Część czwarta

DOKUMENTY I BIBLIOGRAFIA.

ZOBOWIĄZANIA TRAKTATOWE ORAZ ZALECENIA WZMACNIAJĄCE LUB POSZERZAJĄCE OCHRONĘ DÓBR KULTURY

16. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego	85
17. Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury	98
18. Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 roku (Protokół I)	107
19. Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 roku (Protokół II)	111
20. Zalecenie ustalające międzynarodowe zasady, jakie należy stosować przy archeologicznych pracach wykopaliskowych	112
21. Zalecenie dotyczące najskuteczniejszych sposobów powszechnego udostępniania muzeów	120
22. Zalecenie w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazu i miejsc krajobrazowych	124
23. Zalecenie w sprawie zabezpieczenia dóbr kultury zagrożonych przez wielkie roboty publiczne lub prywatne	131
24. Zalecenie w sprawie środków jakie należałoby podjąć celem zakazania eksportu, importu i transferu nielegalnie nabytych dóbr kultury	140
25. Zalecenie dotyczące ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych oraz ich roli w życiu współczesnym	145
26. Zalecenie dotyczące międzynarodowej wymiany dóbr kultury	157
Bibliografia	162
Contens	164

Wiemy, że umrzemy, lecz jakiegokolwiek by ulotne było nasze życie wiemy, że pozostawimy symbol naszej działalności, a tymi symbolami są właśnie dzieła sztuki, zabytki przy pomocy których ten znak nieśmiertelności będzie zachowany i będzie widoczny dla naszych przyszłych pokoleń.

Profesor Stanisław E. Nahlik

WSTĘP

Konflikty zbrojne zarówno międzynarodowe, jak i wewnętrzne, niszczą ludzi i mienie. Ogromna liczba dzieł sztuki zniszczona została w ciągu minionych stuleci, dzieł których nigdy nie poznaliśmy i których już nigdy nie będziemy mogli podziwiać. Należy przy tym wspomnieć, że należały one do dziedzictwa kulturowego całego świata. Żadna konieczność wojskowa nie powinna powodować jej zniszczenia, nie powinno być dla niej żadnego usprawiedliwienia.

Publikacja niniejsza ma na celu udostępnić wszystkim zainteresowanym możliwie pełną dokumentację ochrony dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych.

Na pierwszą część pracy składa się krótki zarys rozwoju zasad ochrony dóbr kultury w świetle przepisów międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. Część druga składa się z norm dawniejszych niż haskie z 1954 r. Część trzecia zawiera teksty prawne kodyfikacji haskiej. Część czwarta obejmuje normy prawne najnowszych konwencji i zaleceń.

Niniejszy wybór dokumentów wskazuje, że w dziedzinie ochrony dóbr kultury dokonał się ogromny postęp. Dowodzi to, że starożytne przysłowie *Inter arma silent musae* coraz mniej odpowiada rzeczywistości.

Niniejsza publikacja systematyzuje rozproszone akty prawa międzynarodowego oraz ukazuje pewne kierunki jego rozwoju. Odpowiada ona przedmiotowo kierunkowi kształcenia z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego obowiązującego w Akademii Obrony Narodowej.

Przypomnijmy, że podstawowe zasady konwencji dotyczące ochrony dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego z 1954 r. zostały wpisane do Protokołów Dodatkowych z 1977 roku, żeby nie było wątpliwości wśród międzynarodowych prawników, że ochrona dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych jest częścią prawa humanitarnego.

Prezentując Czytelnikowi tak ujętą publikację, autor pragnie zwrócić większą uwagę środowiska wojskowego na problemy ochrony dóbr kultury, jak również na to, że mają one w swej istocie charakter stricte humanitarny.

Warszawa, luty 1999 r.

D.D.

Część pierwsza

**OCHRONA DÓBR KULTURY W ŚWIECIE PRZEPISÓW
MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA KONFLIKTÓW
ZBROJNYCH**

1. HISTORIA ROZWOJU ZASAD MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA DOTYCZĄCEGO OCHRONY DÓBR KULTURY. STAROŻYTNOŚĆ I ŚREDNIOWIECZE

W historii, wojnom zawsze towarzyszyła szeroko rozumiana destrukcja i prawo do łupu. W starożytności żadne reguły nie powstrzymywały sił zbrojnych przed niszczeniem mienia lub konfiskatą dóbr wroga, co traktowane było jako nieunikniona konsekwencja wojny. Celem wojny było zdobycie łupu. Ówczesne prawo sprowadzało się do konstatacji, że: *wszystko co należało do złupionego należy do zdobywcy*¹. Jakiegokolwiek inne zachowanie w stosunku do tej popularnej praktyki było czymś niezwykłym. Szacunek do miejsc religijnych wiązał się z ich religijną naturą a nie z faktem, że szanowano ich artystyczną wartość. Grecki historyk Polibiusz (202-120 p.n.e.) napisał: *Miasto nie powinno zawdzięczać swojego piękna upiększeniom, dekoracjom lecz sile i męstwu swoich mieszkańców... Przyszli zdobywcy nie powinni uczyć się tylko łupienia miast i ujarzmiania ich, nie powinni też ściągać nieszczęścia na innych ludzi... Dalej pisze: Prawo wojenne oblige zwycięzcę do rujnowania, niszczenia fortów wojskowych, urzędów, miast, ludzi, statków i innych rzeczy należących do wroga po to, aby zachwiać jego potencjałem i tym samym zdominować go swoim i czerpać z tego korzyści. Ograniczenie się jednak tylko do łupienia i niszczenia świątyń, pomników i innych obiektów sakralnych jest aktem człowieka szalonego.*

*Celem wojen prowadzonych przez Rzymian było zdobycie łupu któremu zawsze towarzyszyła destrukcja i grabież. Pomimo tego uwzględniano jednak rzeczy święte. Akty grabieży utrudniały również prowadzenie militarnych operacji i wówczas pojawiały się głosy, iż taka bezcelowa destrukcja jest bezsensowna: Ars serrat patrum perpetuat populum*².

Cycero nie potępiał wojny, lecz próbował połączyć jej cele i reguły z prawem. Był on również zwolennikiem umiarkowania w przypadku procedur grabienia mówiąc, że nie jest dobrze, jeżeli łupi się tylko dla siebie samego, dla swych prywatnych celów. Mniejszą natomiast ujmę przynosi grabież dla dobra swojego państwa³.

Sytuacja w Średniowieczu nie różniła się zbytnio. Miasta, wioski, zamki nawet kościoły były niszczone. Wiele z tych dzieł mogłoby dzisiaj istnieć jako kulturalne dziedzictwo. Armia germańska i Krzyżacy pozostawiali po sobie spaloną ziemię. Nie było żadnych zasad dotyczących postępowania w czasie wojny wśród rycerzy. Kościół starał się łagodzić konsekwencje wojny, lecz nie zabraniał jej nawet wtedy, kiedy św. Augustyn głosił, że branie łupu jest grzechem. Synod w Charrox (989 r.) głosił, że miejsca nabożeństw są chronione, lecz ze względu na ich świętą naturę, a nie z uwagi na to, że są dziełami sztuki. Aby ochro-

¹ Xenophon, *Cyropedia (Wychowanie Cyrusa)*, (VII, 5, 73), cytowane przez Pierre Ducrey [w:] *Guerre et Guerriers dans la Grèce Antique*, Paris, Payot, 1985, s. 243.

² Marcus Tullius Cicero, *Actionis in C. Verrem secundae liber quartus; De officiis ad Marcum filium*, I (11, 24) oraz III (6); *De republica*, III (23 oraz 35), cytowane za S.E. Nahlik, *Des crimes contre les biens cultures* [w:] *Annuaire de l'Association des auditeurs et anciens auditeurs de l'Académie de droit international de La Haye*, Vol. 29, The Hague 1959, s. 14; zob. także, Pietro Veri, *The Condition of cultural property in armed conflicts*, (I) [w:] *International Review of the Red Cross* (Geneva), No 245, marzec-kwiecień 1985, s. 67 i nast.

³ Jean-Paul Brisson, *Problemes de la Guerre à Rome*, Paris, Mouton & Co., 1969, s. 174-175.

nić kościoły cesarz germański Fryderyk I (1152-1194) ogłosił w edykcje z roku 1158, że zabrania łupienia. Edykt ten i inne zakazy wydawane w tym samym czasie były rzadko przestrzegane.

Pierwszych śladów zainteresowania ochroną dóbr kultury można doszukiwać się w Renesansie. W wieku XVI i XVII pierwsze odniesienia do ochrony dóbr kultury pojawiają się wśród pisarzy zajmujących się prawem międzynarodowym.

Jakub Przyłuski na przykład, przedłożył ideę, że strona prowadząca wojnę winna okazywać szacunek dziełu sztuki nie tylko ze względu na jego religijny charakter⁴. Alberic i Justin Gentilis również przedstawiali podobne poglądy⁵. Hugo Grotius - ojciec prawa międzynarodowego pozostawał jednak wierny starym ideom: *Jest dozwolone działać na szkodę wroga zarówno na szkodę jego ludzi oraz mienia. To pozwolenie posiada nie tylko ten kto prowadzi wojnę, ale prawo to przysługuje również stronie broniącej się*⁶. Dlatego niszczenie domów, plądrowanie, niszczenie bydła jest dozwolone. Prawo państwowe i prawo narodowe nie zwalnia od tego tych obiektów, które są święte⁷. W prawie narodów ... w publicznej wojnie, każdy może stać się właścicielem bez ograniczeń wszystkiego tego co należy do jego wroga⁸.

Poczynając od pokoju westfalskiego (1648 r.) znajdujemy coraz więcej przypadków zwracania rzeczy należących do ich właścicieli, przywracania im ich pierwotnego miejsca. Dotyczy to przede wszystkim archiwów, a później również dzieł sztuki, które zmieniły swoje miejsca w trakcie wojny⁹.

W swoim słynnym dziele zatytułowanym *Prawo narodów lub zasady prawa naturalnego* Emmerich de Vattel napisał, że *z jakiegokolwiek przyczyny kraj został zniszczony to budynki, które nie tworzą potęgi wroga takie, jak świątynie, grobowce, czy budynki publiczne, gmachy niezwyklej piękności powinny być oszczędzone*¹⁰.

W tym okresie, dzięki Jean Jacques Rousseau, zaczęto dostrzegać różnicę między dobrem publicznym, a dobrem prywatnym¹¹. Dobro publiczne należące do wrogiego państwa szczególnie takie, które może być przydatne w dalszym prowadzeniu wojny na przykład

⁴ Jakub Przyłuski, (Jacobus Prilusius), *Leges seu statuta ac privilegia egni Poloniae*, Kraków, 1553, s. 875; Iten (miles) sacra, literarum et artificum nobilium virtutibus et eruditione conspicuis para iubebit.

⁵ Justin Gentilis, *Dissertation de eo quod in bello licet*, Argentorati, 1600, s. 21 i nast.

⁶ Hugo Grotius, *De Jure Belli Ac Pacis Libri Treos (Prawo wojny i pokoju)*, Księga III, s. 643-4 (III/IV/III), tłumaczone przez F.W., Kelse, Oxford, Clarendon Press, 1925.

⁷ Tamże, s. 658 (III/V/II/1).

⁸ Tamże, s. 664 (III/VI/II/1).

⁹ S.E. Nahlik, *Protection of Cultural Property [w:] International Dimensions of Humanitarian Law*, Paris/Genève; Henry Dunant Institute (UNESCO), Martinus Nijhoff Publishers, 1988, s. 203-4; Zob. także: Comte de Gardem, *Histoire générale des traités de paix et autres transactions principales entre toutes les puissances de l'Europe depuis la Paix de Westphalie*, Paris, Amyot (n.d.), 14 volumes.

¹⁰ Emerich de Vattel, *The Law of Nations or The Principles of Natural Law, applied to the Conduct and to the Affairs of Nations and of Sovereigns*, Vol. 3, Chapter IX, p. 293, para. 168, Washington, D.C., Carnegie Institution of Washington, 1916 (reprint publikacji z 1758 r.).

¹¹ Wojna zatem nie jest relacją pomiędzy ludźmi, lecz państwami; w wojnie jednostki są wrogami dla siebie jedynie przez przypadek i nie jako ludzie czy nawet obywatele, czy jako żołnierze i członkowie ich krajów, lecz tylko jako jego obrońcy, (Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract*, Księga I, rozdz. IV, s. 56; tłumaczone przez Maurice Cranston, Harmond Sworth Penguin Books, 1968).

takie, jak uzbrojenie, magazyny, może być konfiskowane lub niszczone. Wojskowe autorytety mogą w zakresie swojej władzy konfiskować ruchome dobra publiczne wroga, ale takie tylko, które mogą służyć ich operacjom wojskowym¹². Stąd ochrona była związana z dobrem publicznym, ale nie służącym bezpośrednio wojskowemu interesom. Względem często okazywać świątyniom, szkołom, bibliotekom, zbiorom i laboratoriom. W 1815 roku siły sprzymierzone uchwałyły, że dzieła sztuki zabrane do Francji podczas wojny z Napoleonem powinny wrócić na swoje miejsca.

Zostało to określone w memorandum, jakie wysłał Lord Castlereagh wskazując, iż zabranie tych dzieł sztuki było bezprawne¹³.

Takie podejście nie było obce innym religiom i cywilizacjom w świecie. Ochrona dóbr kultury jest w rzeczywistości uniwersalna w swej naturze. Nie jest ona produktem tylko jednej cywilizacji a wręcz przeciwnie. Znajdujemy uderzające przykłady tej ochrony we wszystkich kulturach i religiach, a także we wszystkich politycznych systemach. W Afryce prokolonialnej były niezliczone miejsca święte takie, jak drzewa, chaty, sanktuaria przodków, w których były trzymane fetysze i one wszystkie były ochronione. Szanowane były miejsca związane z religią i sztuką¹⁴. Lud Tallensi zabraniał wszelkiego rodzaju grabieży, które łączyłyby się z korzyściami osobistymi. W przeciwieństwie do tego stał lud Fulani z północnej Nigerii, który niszczył starożytne budynki dlatego, gdyż należały one do innowierców. W Japonii cesarz Godejko w 1339 roku wysłał swoją armię, żeby uciszyła rebelię, lecz zabronił podkładania ognia pod sanktuaria i świątynie¹⁵.

W prawie Islamu obowiązek rozróżnienia między cywilnymi a wojskowymi obiektami jest bardzo jasno określony. Kalif Abu Bakr wydawał jasne rozkazy, żeby nie niszczyć drzew, palm, nie palić domostw i pól uprawnych, nie ścinać drzew owocowych, nie niszczyć inwentarza żywego o ile nie jest to spowodowane głodem i nigdy nie podnosić rąk na świątynie. Atak wojskowy powinien być ściśle ograniczony do celów wojskowych tzn. obiektów, które w swej naturze i zamierzeniu służą działaniu przeciwko wrogom. Natura, użycie i zamierzony cel tych obiektów to kryteria służące do odróżnienia pomiędzy obiektem wojskowym a cywilnym. Islam uważał, że wszystkie obiekty są obiektami cywilnymi dopóki nie udowodni się, że są innymi. Jest to oczywiste jeżeli prześledzimy instrukcje i rozkazy wydawane przez Abu Bakra. Warto dodać, że według tej idei wszelka destrukcja jest naganna i może być tolerowana tylko w wyjątkowych okolicznościach. Cel stosowania ochrony dóbr cywilnych jest szerszy w prawie Islamu niż w ustaleniach, jakie możemy znaleźć w rozdziale III, części IV Pierwszego Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskich z 1949 r. Jest on bardziej szczegółowy oraz humanitarny. Warunki i kryteria

¹² Jean - Gaspar Bluntschli, *Code de droit international*, art. 644 [w:] *Le droit international codifié* (piąta edycja poprawiona), Paryż, Félix Alcan, 1895, s. 362. Zob. także: art. 645-663.

¹³ S.E. Nahlik, *Protection of Cultural Property*, s. 204, autor cytuje G.F. Martens, *Nouveau recueil de traites d'alliance, de paix, de trêve, de neutralité, de commerce, de limites, d'échange, etc. et de plusieurs autres actes servant à la connaissance des relations étrangères des puissances et Etats de l'Europe tant dans leur rapport mutuel que dans celui envers les puissances et Etats dans d'autres parties du globe, depuis 1808 jusqu'à présent*, Vol. II, Göttingen, Dieterich, 1917, s. 632 i nast.

¹⁴ A.N. Njoya, *The African Concept* [w:] *International Dimensions of Humanitarian Law*, s. 8.

¹⁵ S. Adachi, *The Asian Concept* [w:] S.E. Nahlik, *International Dimensions of Humanitarian Law*, s. 16.

głoszone w postanowieniach zawartych w artykułach 52-60 oraz 62-65 w I Protokole Dodatkowym są oczywiście w całkowitej harmonii z istotą idei Islamu i dlatego mogą być uważane, że stanowią jego integralną część¹⁶.

W czasie wojny podczas Rewolucji Francuskiej grabież dotyczyła również obiektów sztuki i nauki. Był to okres, kiedy powrót do wcześniejszych dobrych tradycji z okresu od XVI-XVIII w. został zaniechany. Dlaczego tak się działo? Było to tłumaczone w ten sposób, że Francja poprzez rewolucję której dokonała, osiągnęła wyższy poziom cywilizacji i uważała się za najeźdźcę specjalnego rodzaju, że to Francja jest centrum cywilizacji. W traktacie, który podpisał Napoleon Bonaparte z książętami włoskimi zaznaczono, że odszkodowania wojenne będą płacone częściowo w monecie, a częściowo w dziełach sztuki. Tego typu sytuacje zdarzały się rzadko i nie były one czymś, co było nagminnie stosowane przy prowadzeniu wojen.

¹⁶ H. Sultan, *The Islamic Concept* [w:] S.E. Nahlik, *International Dimensions of Humanitarian Law*, s. 38.

2. AKTY PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO EPOKI NOWOŻYTNEJ

2.1. Instrukcje Liebera (1863)

Instrukcje z roku 1863 dla rządu Stanów Zjednoczonych dotyczące armii znane są od ich twórcy jako *Lieber Instructions for the Government of Armies*. Na życzenie prezydenta Lincolna profesor Francis Lieber opracował w czasie wojny secesyjnej *Instrukcje dla dowództwa armii Stanów Zjednoczonych w polu*, które od 24 kwietnia 1863 r. miały obowiązywać w wojsku amerykańskim. Kształt i kodyfikacje prawa wojennego dostarczają także przykładów z zakresu ochrony dóbr kultury na poziomie prawa międzynarodowego. W art. 31 mowa jest o przeznaczeniu, asygnowaniu publicznych pieniędzy na różnego typu instytucje. Dalej art. 31 dookreśla, że własność należąca do kościołów, szpitali, których charakter jest wyłącznie charytatywny oraz takie instytucje, jak: fundacje promujące naukę, szkoły publiczne, uniwersytety, akademie umiejętności, muzea, obserwatoria oraz te, które mają charakter naukowy nie mogą być uważane za własność publiczną, jeżeli weźmiemy pod uwagę art. 31, lecz mogą być uważane za takie w momencie, kiedy służba publiczna tego wymaga, czyli w szczególnych przypadkach¹⁷.

Zgodnie z art. 35 klasyczne dzieła sztuki, biblioteki, kolekcje naukowe, drogie instrumenty i obiekty takie, jak szpitale muszą być chronione przed nieuniknionymi szkodami, na jakie są narażone w czasie konfliktu. Jeśli te dzieła sztuki należące do wrogiego państwa mogą być usunięte z miejsca zagrożenia bez żadnej przeszkody to strona prowadząca wojnę powinna to uczynić. Kto zostanie właścicielem tych przedmiotów - zostanie ustalone przy tworzeniu traktatu pokojowego. W żadnym wypadku nie wolno ich sprzedawać lub rozdawać, a jeśli zostały one zarekwirowane przez armię Stanów Zjednoczonych nigdy nie powinny stać się własnością prywatną. *Lieber Instructions* wpłynęły na rozwój prawa wojennego w innych krajach, szczególnie na prawa dotyczące armii lądowych Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Włoch, Japonii, Rosji i Hiszpanii¹⁸.

Dzieło napisane przez Szwajcara Jeana - Gaspard Bluntschliego *Das moderne Völkerecht der civilisirten Staaten als Rechtbuch dargestellt*, po raz pierwszy opublikowane w 1868 roku pokazuje krok po kroku ewolucję jaka zachodzi w prawie dotyczącym ochrony dóbr kultury¹⁹. Bluntschli podkreśla, że niszczenie dzieł, dokumentów mających artystyczną wartość, chociaż była to praktyka bardzo często stosowana podczas wojen na początku tego wieku, obecnie, czyli w momencie jego publikacji w wieku XIX, jest uważana

¹⁷ Instrukcje dla armii rządu Stanów Zjednoczonych, przygotowane przez Francis Liebera i ogłoszone publikacje jako *General Order No 100* przez prezydenta Lincolna 24 kwietnia 1863 r. Zob. Dietrich Schindler oraz Jiri Toman (pod red.), *The Laws of Armed Conflicts. A collection of conventions, resolutions and other documents*, trzecia edycja, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1988, s. 8.

¹⁸ P. Veru, *The condition of cultural property in armed conflicts* (II) [w:] *International Review of the Red Cross*, (Geneva), No 246, Maj-Czerwiec 1985, s. 127.

¹⁹ J.G. Bluntschli, *Das moderne Völkerrecht der civilisirten Staaten als Rechtbuch dargestellt*, opublikowany w Niemczech w 1868, 1872, 1878, we Francji w 1869, 1881, 1895. Odnosimy się tutaj do francuskiej edycji: *Le droit interanational codifié*, s. 602.

za akt wandalizmu, ponieważ dzieła sztuki w żaden sposób nie są związane z celami jakie przyświecają państwu, które prowadzi wojnę, ale są wiecznymi pomnikami pokojowego rozwoju narodów²⁰. Odnosząc się do artykułów zawartych w *Lieber Instructions*, Bluntschli głosi, że: *obowiązkiem dowodzącego jest zakazać jakichkolwiek aktów brutalności i zapobiec bezcelowemu niszczeniu najwspanialszych wytworów ludzkiego ducha. Bezcelowa dewastacja nigdy nie może znaleźć usprawiedliwienia. Nasz wiek czerwieni się będąc świadkiem zaledwie 50 lat temu aktów, kiedy to żołnierze wbijali gwoździe we freski, cieli obrazy na kawałki i niszczyli pomniki. Ludzie mogą twierdzić, że reguła zabraniająca niszczenia dzieł sztuki nie ma wystarczającego odniesienia w prawie, aby być włączoną do obowiązków nakładanych na armie. Możemy łatwo podważyć te zastrzeżenie czy obiekcje, jednak musimy robić wszystko by szerzyć idee ochrony dóbr kultury i mieć nadzieję, że będziemy mogli zapobiec destrukcji przynajmniej kilku wspaniałych dzieł sztuki*²¹.

W tym samym czasie uświadomiono sobie, że jeśli pewna własność przynależna do państwa jest chroniona, ochroną również należy objąć prywatne mienie: *Zwycięzca nie jest dłużej uważany za kogoś kto ma tylko i wyłącznie prawo do budynków należących do np. wrogiego państwa, ale też prywatna własność żołnierzy, np. ich broń, konie może być skonfiskowana, ponieważ te obiekty służą prowadzeniu wojny i ich natura określona jako prywatna nie ma tutaj żadnego znaczenia. Rzeczy te są używane do prowadzenia wojny i mogą stanowić nagrodę dla zwycięzcy. Zabieranie jednak pokonanej armii pieniędzy lub innych przedmiotów wartościowych uważane jest jednak za akt przeciwny prawu prowadzenia wojny wśród narodów cywilizowanych*²².

Henry Durant inicjator utworzenia Czerwonego Krzyża w swoim manuskrypcie napisanym pod koniec zeszłego wieku, dawał ostrzeżenie przyszłym generacjom: *Prześcigajcie się nawzajem w niszczeniu najpiękniejszych obiektów naszej cywilizacji i bądźcie z tego dumni: pałaców, zamków, mostów, budynków i pomników wszelkiego rodzaju, lecz pamiętajcie, że ta cywilizacja która teraz jest waszą dumą stanie się wkrótce poprzez wasz militarizm łupem wojskowych tumanów. Ta cywilizacja stanie się wewnętrzną częścią kasty wojowników albo inaczej mówiąc łupem wszechmocnego absolutyzmu, który zniszczy ciebie, twoją narodową wolność, twoje bogactwo, handel, przemysł, rolnictwo, twoje wolne instytucje, twoje szczęście domowe. To jest droga po której kroczymy w nieunikniony sposób nie życząc sobie tego, ale tak stać się musi. Dodatkowo jeszcze powinniśmy mieć świadomość, że nie upłynie wiele czasu, kiedy to dzięki nauce będziemy mieć tak cudowne sposoby czynienia zła, że nie będzie możliwe abyśmy uratowali się sami od siebie wśród straszliwych klęsk*²³.

²⁰ J.G. Bluntschli, *Le droit international codifié*, s. 42-43.

²¹ Tamże, art. 649, s. 365.

²² Tamże, s. 43, 45.

²³ H. Dunant, *Trahison de la science* [w:] *Un souvenir de Solferino sulvi de l'Avenir sanglant*, Geneva (Lausannie, Henry Dunant Institute), ed. de L'Age d'Homme, 1969, s. 188.

2.2. Deklaracja Brukselska (1874)

Uczestnicy konferencji międzynarodowej, która odbyła się w sierpniu 1874 roku w Brukseli, złożyli deklarację, która choć nie poddana ratyfikacji uzyskała wielki rozgłos, była powszechnie cytowana jako wyraz zgodnej opinii najwybitniejszych prawników i dyplomatów szeregu krajów, a w roku 1899 posłużyła za punkt wyjścia dla obrad Pierwszej Konferencji Haskiej.

W artykule 8 rosyjska wersja deklaracji przedłożona w 1874 r. na Konferencji w Brukseli²⁴ zawierała warunek, że: *własność państwowa czyli takie instytucje, których funkcjonowanie poświęcone jest działalności charytatywnej, edukacji, nauce i sztukom pięknym, nawet jeśli przynależą one do państwa powinny być traktowane jako własność prywatna. Konfiskata, zniszczenie lub działalność na szkodę tego typu instytucji a także pomników, dzieł sztuki, nauki powinna być przedmiotem ścigania sądowego przez odpowiednie władze.* Dyspozycja ta dotyczy terytoriów okupowanych. Wersja ta pozwala na konfiskatę i niszczenie wszystkiego co wróg wykorzystuje do prowadzenia wojny i co mogłoby wzmocnić jego pozycję (art. 13 (g)). Co tyczy się oblężeń i bombardowań zaznaczono, że jeśli miasto lub forteca, aglomeracja, zabudowania mieszkalne, wioska jest bronione, oficer dowodzący siłami atakującymi musi, zanim rozpocznie bombardowanie, przedsięwziąć odpowiednie kroki, ażeby oszczędzić w takim stopniu jak jest to możliwe budynki poświęcone sztuce, czyli zawierające dzieła sztuki, nauki, wszelkie instytucje charytatywne (art. 16, 17).

Konferencja Brukselska rozszerza ten projekt przez dodanie art. 16 (który stał się art. 17 w końcowym tekście projektu Deklaracji) mówiącego, że obowiązkiem oblężonego jest zaznaczyć obecność takich budynków za pomocą widocznego znaku, który będzie czytelny dla przeciwnika²⁵. W tym samym artykule, definicja chronionej własności została zmodyfikowana w odniesieniu do budynków poświęconych religii, sztuce, nauce czy celom charytatywnym. Celem tej modyfikacji było spełnienie próśb tureckiej delegacji, ażeby ująć tutaj również budynki niechrześcijańskie, a więc meczety, synagogi. Podobna modyfikacja została wprowadzona do art. 8.

²⁴ Konferencja Brukselska, 1874, *Projekt międzynarodowej deklaracji dotyczącej praw i zwyczajów wojennych* [w:] D. Schindler, J. Tomun (ed.), *The Law of Armed Conflicts*, (zbiór konwencji, rezolucji i dokumentów), drugie wydanie poprawione, Alper aan der Ryn / Rockville, Sijthoff & Noordheff / Henry Dunant Institute, 1981, s. 27 i nast.

²⁵ Tamże, s. 29.

2.3. Oksfordzki Podręcznik Instytutu Prawa Międzynarodowego (1880)

W procesie rozwoju zasad ochrony dóbr kultury nie sposób nie wspomnieć o tzw. *Podręczniku oksfordzkim* zatytułowanym *Prawa i zwyczaje wojny lądowej* przyjętym na sesji Instytutu Prawa Międzynarodowego w Oxfordzie (1880). Podręcznik powtarza niemal słowo w słowo to co zostało napisane w *Deklaracji Brukselskiej*²⁶.

Podręcznik oksfordzki dodaje jeszcze, że ci którzy złamią prawo zawarte w tej Deklaracji, powinni być ścigani i karani zgodnie z prawem karnym (art. 84).

2.4. Międzynarodowe Konferencje Pokojowe (1899 i 1907)

Dwie międzynarodowe konferencje, które odbywały się w 1899 oraz 1907 roku, można określić jako pionierskie w rozwoju zagadnień dotyczących ochrony dóbr kultury w czasie wojny. Szczególnie odnosi się to do IV oraz IX Konwencji z 1907 r. Ochrona dóbr kultury obejmowana przez te konwencje przede wszystkim dotyczy ochrony dóbr cywilnych (szczególnie art. 23 (g), 25 oraz 47 Regulaminu haskiego), jak również zawiera specjalne postanowienia dotyczące ochrony dóbr kultury.

Postanowienia z roku 1907 dodane do IV Konwencji, a szczególnie art. 27 oraz 56 dotyczą ochrony dóbr kultury. Znaczenie tych reguł zostało szczególnie podkreślone i dalej stanowczo utrzymywane przez Międzynarodowy Trybunał Wojskowy w Norymberdze, który stwierdził, że do roku 1939 były one zasadami obowiązującymi wszystkie cywilizowane narody²⁷. Artykuł 27 w części dotyczącej prowadzenia działań zbrojnych (rozdział I dotyczący rażenia wojsk wroga, oblężeń i bombardowań) stanowi:

*W przypadku oblężenia i bombardowania niezbędne kroki muszą być podjęte, aby oszczędzić budynki poświęcone religii, sztuce, nauce oraz te o charakterze charytatywnym, pomniki historyczne, szpitale i miejsca, gdzie chorzy i ranni są zbierani pod warunkiem, że te oto miejsca nie są jednocześnie wykorzystywane do celów wojskowych. Obowiązkiem tych, którzy zostali oblężeni jest zaznaczyć obecność takich budynków poprzez umieszczenie wyraźnych znaków, które mogą być odpowiednio wcześniej zauważone przez wroga*²⁸.

²⁶ *General Collection of the Laws and Customs of War*, zebrane i skompletowane przez Marcela Deltenre, Brussels, F. Wellens-Pay, 1943, s. 634 i nast. Należy także wspomnieć o Podręczniku Instytutu, *The Laws of Naval War governing the relations between belligerents*, przyjętym na sesji w Oxfordzie w 1913 r. Ten podręcznik był przede wszystkim oparty na Konwencjach Haskich z 1907 r. Zob. także: *General Collection*, s. 666 i nast. Rosyjski autor de Soncero sformułował już pewną liczbę przyszłych konwencji w artykule opublikowanym [w:] *Tribune des arts*, nr 27, Paryż, 1904 - poszanowanie i ochrona dzieł sztuki jest obowiązkiem rządów jeśli zostało udowodnione, że zniszczenie zostało spowodowane z jego strony. Jest obowiązkiem rządów tworzenie procedur w celu ustalenia przyczyn zniszczenia oraz tworzenie listy dóbr kultury, które znajdują się pod międzynarodową ochroną.

²⁷ Zob. *Trial of the Major. War Criminals before the International Military Tribunal*, Norymberga, 14 listopad 1945 - 1 październik 1946 r., t. 1, Norymberga, Sekretariat Trybunału pod jurysdykcją Sprzymierzonych Sił Kontrolujących dla Niemiec, 1947, s. 254; przedruk [w:] *The American Journal of International Law*, t. 41, 1947, s. 248-249.

²⁸ M. Flemming, *Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych*, Zbiór dokumentów, Warszawa 1991, s. 23.

W tym artykule ochrona tego typu miejsc nie jest absolutna, ale jest ograniczona słowami: *w takim stopniu, w jakim jest to możliwe*. Odnajdujemy więc tutaj odniesienie do pojęcia „konieczności wojskowej”. To samo można odnaleźć w art. 5 IX Konwencji, lecz nie w art. 56 *Regulaminu haskiego*. Jednakże taka ochrona jest również terytorialnie ograniczona do strefy bezpośrednich działań wojennych. Dowódcy wojsk nacierających są zobowiązani do przyjęcia takich środków ochrony tylko w przypadku, kiedy strona oblężona stosuje się do następujących dwóch przepisów: po pierwsze nie używa tych budynków do celów wojskowych, po drugie są one rozpoznawalne przez wyraźne znaki. Aby zapewnić efektywność takich środków, znaki muszą być widoczne z góry. Określenie *budynki poświęcone religii* obejmuje również budynki wszystkich religijnych wyznań, zarówno chrześcijańskich jak i niechrześcijańskich: kościoły, miejsca nabożeństw, meczety, synagogi itp. Artykuł 56 IV Konwencji Haskiej dotyczący terytoriów okupowanych zatytułowany *Wojskowa władza nad terytoriami wrogiego państwa*, stanowi: *Własność wspólna (państwowa), czyli takie instytucje jak te poświęcone religii, działalności charytatywnej, edukacji, sztukom i nauce, nawet jeśli są państwowe powinny być traktowane jako własność prywatna*.

*Wszelka konfiskata, niszczenie czy działanie na szkodę tych instytucji oraz niszczenie pomników historycznych, dzieł sztuki, nauki jest zakazane i powinno być przedmiotem ścigania sądowego*²⁹.

Artykuł 53 oraz 55 ograniczają w pewien sposób władzę okupanta. Artykuł 53 omawia własność i obiekty skonfiskowane przez wojska okupanta i składa się z dwóch części. Pierwsza dotyczy państwa, druga własności prywatnej. Pierwszy paragraf artykułu 53 dopuszcza konfiskatę ruchomych własności należących do państwa okupowanego, natomiast drugi paragraf uznaje prawo sił okupowanych do konfiskaty obiektów, które mogą być użyte do wrogich celów. Artykuł 55 omawia nieruchomości dobra kultury okupowanego państwa³⁰.

Artykuł 56 stosuje się do następujących kategorii własności: (a) własności zarządu miejskiego, (b) instytucji poświęconych religii, dobroczynności, nauce, sztuce oraz wychowaniu, (c) pomnikom historycznym oraz (d) dziełom sztuki i nauki.

W zarządzeniach stosujących się do własności w kategoriach (b), (c) i (d) nie czyni się rozróżnienia na własność należącą do osób prywatnych, publicznej administracji, a nawet do państwa. Własność o jakiej mówi się w pierwszym paragrafie jest traktowana jako prywatna własność i dlatego nie może podlegać konfiskacie. Własnościom należącym do kategorii (b), (c) i (d) daje się większą ochronę poprzez całkowity zakaz konfiskaty, niszczenia czy też działania na szkodę oraz zastrzeżenie, że autorzy tej destrukcji będą ścigani przez prawo.

²⁹ Tamże, s. 26.

³⁰ Tamże, s. 26.

Artykuł 27 odnosi się do wszystkich budynków religijnych bez wyjątku tzn. kościołów, miejsc nabożeństw, meczetów, synagog itp. Ochrona tych obiektów jest absolutna, bez jakichkolwiek zastrzeżeń opartych na zasadzie militarnej lub innej konieczności³¹.

Należy również wspomnieć o artykule 5 IX Konwencji Haskiej z 1907 r., odnoszącej się do bombardowania przez siły morskie. Artykuł w rozdziale poświęconym generalnym postanowieniom mówi, że: *w razie bombardowania przez siły morskie wszelkie niezbędne środki muszą być przedsięwzięte przez dowódcę po to, żeby oszczędzić w takim stopniu w jakim jest to możliwe święte gmachy, budynki używane do celów artystycznych, naukowych lub charytatywnych, pomniki historyczne, szpitale i miejsca zbiorów dla chorych i ran-nych, pod warunkiem, że nie będą one przeznaczone jednocześnie do celów wojskowych... Obowiązkiem ludności jest wskazać te pomniki, gmachy lub miejsca zbiorów znakami widocznymi, polegającymi na dużych czworokątnych, sztywnych blatach, podzielonych przekątną na dwa trójkąty, z których górny winien być czarny, dolny zaś biały*³². Artykuł ten jednak nie przyznaje ochrony absolutnej. Ochrona ta jest ograniczona przez *wojskową konieczność*.

Takie samo zastrzeżenie możemy odnaleźć w art. 27 *Regulaminu haskiego*. Ustalenia Konwencji haskich nie są szczegółowe i nie dostarczają dokładnej definicji obiektów, które powinny być chronione. Wyznacznikami obiektów chronionych są: ich natura oraz cel jakiemu służą. Artykuł 27 głosi o ochronie nieruchomości przeciwko wrogim aktom³³.

Artykuł 56 odnoszący się do zakazu konfiskaty oraz niszczenia rozszerza tę ochronę również na dobra ruchome.

Tak określony system ochrony był oparty na rozróżnieniu między miejscami bronionymi a nie bronionymi i bardziej szczegółowo do pewnych budynków nie używanych do celów wojskowych. W IX Konwencji został uczyniony jeden wyjątek odnośnie bombardowania z morza, ale nie odnosi się on do działań lądowych czy powietrznych. Ustalenia konwencji haskiej wciąż są bardzo ważne i uważa się je za część międzynarodowego prawa zwyczajowego. Konwencja Haska z 1959 r. odnosi się również do wcześniejszych postanowień. Pomimo ściśle sprecyzowanej ochrony dóbr kultury w Konwencji Haskiej z 1954 r. nie wszystkie problemy zostały pokonane. W takich przypadkach mają zastosowanie inne międzynarodowe konwencje oraz prawo zwyczajowe. Zasady te tworzą część międzynarodowego prawa i Konwencja Haska z 1954 roku musi je uwzględniać.

Podsumowując wyżej wymienione akty prawa międzynarodowego należy stwierdzić, że Konwencja Haska z 1954 r. stanowi obecnie najpełniejszą kodyfikację prawa dotyczącą ochrony dóbr kultury³⁴.

Równie istotne znaczenie dla procesu tej kodyfikacji wywarł *Podręcznik oksfordzki Instytutu Prawa Międzynarodowego* (1913). Podręcznik podobny jest do tego, który został przyjęty w 1880 r. w Oxfordzie, ale dotyczy prowadzenia wojny na morzu. Artykuł 28 tego

³¹ Tamże, s. 23.

³² Tamże, s. 31.

³³ Tamże, s. 23.

³⁴ S.E. Nahlik, *De crimes contre les biens culturels*, s. 17-18.

podręcznika odtwarza dokładnie art. 5 IX Konwencji z 1907 r. odnoszącej się do bombardowania obiektów lądowych przez siły morskie. *Podręcznik oksfordzki* był zamierzeniem w pełni kodyfikacyjnym. Spośród zagadnień dotyczących ochrony dóbr kultury powtórzono dosłownie ogólną zasadę *Regulaminu haskiego*, że wojujący nie mają nieograniczonego prawa szkodenia przeciwnikowi³⁵. Kategoryczny zakaz grabieży rozszerzono również na niszczenie mienia nieprzyjacielskiego, ale za to ograniczając go zastrzeżeniem konieczności wojennej³⁶. W zakresie bombardowania *Podręcznik oksfordzki* utrzymuje na ogół sformułowania IX Konwencji Haskiej. Wprowadza jednak trzy istotne różnice. Konwencja haska zakazywała bombardowania miast, które nie są broniące. *Podręcznik oksfordzki* mówi o miastach, które się nie bronią, wyłącza więc z zakazu bombardowania wyłącznie takie miasta, których mieszkańcy stawiają aktywny opór przeciwnikowi. Nie podlegają tu urządzenia ochronne założone przez miejscowe siły zbrojne. Według IX Konwencji Haskiej zaś już takie urządzenia mogłyby uzasadniać bombardowania. Konwencja haska zakazuje bombardowań dla wymuszania kontrybucji pieniężnej, zezwalając na nie, gdy wchodzi w zaopatrzenie w naturze. *Podręcznik oksfordzki* rozciąga ten zakaz również i na tę dziedzinę. Tekst oksfordzki rozszerza odpowiedzialność dowódcy sił atakujących, nakazując mu w razie konieczności zniszczenie obiektu wojskowego, położonego w mieście, które się nie broni, wydać wszelkie potrzebne zarządzenia, aby dla tego miasta wyniknęło stąd możliwie najmniej niedogodności³⁷.

2.5. Pierwsza wojna światowa

W czasie pierwszej wojny światowej postanowienia dotyczące ochrony dóbr kultury były zbyt ogólnikowe, wąsko sformułowane, aby mogły być skuteczne. Co więcej, z powodu rozszerzania się teatru wojny i nowych metod walki, bombardowania często nie dotyczyły zamierzonych obiektów, stąd trudno jest mówić o skutecznej ochronie konkretnych budynków w czasie wojny.

Szczególnie po zniszczeniu przez Niemcy cesarskie - zwłaszcza w Belgii i Francji wielu obiektów zabytkowych np. katedry w Roims, uniwersytetu w Louvain, ratusza w Ypres czyniono wysiłki, aby wzmocnić ochronę dziedzictwa kulturowego.

Już w czasie wojny pojawił się pogląd, że skuteczna ochrona zabytków wymaga odrębnego aktu, na kształt odrębnej konwencji o ochronie rannych i chorych. Do niej to nawiązali szwajcarscy uczeni Vetter i Moriaud, proponując w roku 1915 stworzenie międzynarodowej organizacji „Złotego Krzyża”, której celem byłoby czuwanie w czasie wojny nad losem zabytków. Pomysł ten nie został jednak zrealizowany podobnie jak projekt profesora Uniwersytetu w Bonn, Zittelmana, powołania w tej samej intencji Międzynarodowego Biura Ochrony Zabytków, które wzorowałoby się na istniejących już międzynarodowych biurach ochrony własności literackiej i przemysłowej.

³⁵ *Podręcznik oksfordzki*, 1943, art. 14; *Regulamin haski*, 1907, art. 22.

³⁶ *Podręcznik oksfordzki*, art. 18; *Regulamin haski*, art. 47.

³⁷ *Podręcznik oksfordzki*, art. 26 (por. IX Konwencja Haska, art. 2).

Oba projekty były dyskutowane na naradzie, jaką w roku 1915 zwołali Niemcy w Brukseli z udziałem przedstawicieli własnego obozu oraz niektórych neutralnych. Jedną z przyczyn fiaska narady był zarzut ekspertów wojskowych, że oznaczenie obiektów zabytkowych ułatwiałoby przeciwnikowi orientację w rozmieszczeniu innych, nie podlegających ochronie³⁸.

Stworzenie specjalnego międzynarodowego biura ochrony zabytków zaproponowało również Holenderskie Towarzystwo Archeologiczne w projekcie datowanym 31 października 1918 roku, którego głównym redaktorem był prawnik Van Eysinga. Projekt ten zawiera kilka nowych myśli, które miały odtąd stale powracać. Ochroną pragnie on otoczyć nie tylko poszczególne gmachy, ale całe zabytkowe miasta lub dzielnice. Zorganizowania jej żąda już w czasie pokoju. Według tego projektu międzynarodowe biuro otrzymałoby spis obiektów nieruchomych podlegających ochronie i w czasie wojny badałoby, czy uległy one demilitaryzacji, która stanowi nieodzowną przesłankę ochrony. Odnośnie ruchomych dzieł sztuki projekt zalecał ich zabezpieczenie przez przygotowanie specjalnych schronów oraz przygotowanie się na możliwość ewakuacji³⁹.

Projekt holenderskiego towarzystwa nie odniósł sukcesu podobnie jak i te wspomniane wcześniej, lecz niewątpliwie miały one niezaprzeczalny wpływ na inne propozycje przedstawione pod koniec I wojny światowej. Wstępna Konferencja do Traktatu Wersalskiego rozważała możliwość karania tych którzy są odpowiedzialni za naruszanie Konwencji Haskich. Komisja (The Commission on Responsibility for War and Guarantees) utworzona w styczniu 1919 roku zbierała dane dotyczące aktów na obiekty kulturowego dziedzictwa.

2.6. Haskie reguły dotyczące kontrolowania radia w czasie wojny i prowadzenia wojny powietrznej (1923)

Prawniczo bardzo konkretne postanowienia pojawiły się w haskim projekcie *Regulaminu wojny powietrznej* z r. 1923. Wychodził on, ze sformułowań *Regulaminu praw i zwyczajów wojny lądowej* oraz IX Konwencji Haskiej z 1907 r. wnosząc szereg nowych szczegółów.

Waszyngtońska Konferencja z 1922 r. na temat Ograniczenia Zbrojeń przyjęła Rezolucję (4 lutego 1922 roku) dotyczącą utworzenia Komisji Sędziów, którzy byliby odpowiedzialni za przygotowanie reguł dotyczących użycia radia w czasie wojny oraz prowadzenia wojny powietrznej. Komisja otrzymała zadanie zbadania czy istniejące reguły prawa międzynarodowego są wciąż wystarczające pamiętając, że od czasu drugiej Międzynarodowej Konferencji w roku 1907 metody prowadzenia ataku i obrony zmieniły się. Komisja której przewodniczył John Bassett Moore była utworzona z przedstawicieli Francji, Włoch, Japo-

³⁸ Ch. de Visscher, *Rapport préliminaire présenté au Comité de Direction de l'Office International des Musées*, „Art. et Archeologie”, RLCDI, nr 2, Paris 1940.

³⁹ *Projekt Holenderskiego Towarzystwa Archeologicznego*, (1918), „Museumion” 1937, s. 81-89; Visscher, *Rapport préliminaire...*, s. 52-55; C. Berezowski, *Ochrona prawnomiędzynarodowa zabytków i dzieł sztuki w czasie wojny*, Warszawa 1948, s. 56-57.

nii, Niderlandów, Wielkiej Brytanii oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Konferencja miała przekazać wnioski każdemu z rządów tych sześciu krajów. Posiedzenie tej Komisji odbyło się od grudnia 1922 do lutego 1923 roku w Hadze i przygotowała ona reguły kontroli radia w czasie wojny (część I raportu Komisji) oraz reguły dotyczące kontroli radia w czasie prowadzenia wojny powietrznej (część II). Choć te reguły nigdy nie zostały ujęte w formie prawnej miały one wielkie znaczenie jako autorytatywna próba wyjaśnienia i sformułowania reguł prawnych dotyczących użycia sił powietrznych w wojnie⁴⁰. Reguły nakreślone przez Komisję były po prostu zaleceniami lecz korespondowały one w dużym stopniu z regułami wywodzącymi się z Konwencji na temat prawa wojennego na lądzie i na morzu. Choć reguły te nigdy nie zostały wcielone w życie to jednak wywarły znaczący wpływ na przyszłe postanowienia w tym obszarze prawa⁴¹.

W rzeczywistości reguły po raz pierwszy wyraźnie zaznaczyły różnice pomiędzy ochroną ogólną (art. 27 Konwencji Haskiej) a ochroną specjalną. Co więcej reguły te opuszczały kryterium obrony i zastępowały je nowym podejściem dotyczącym celów wojskowych. Artykuły 25 i 26 dodają pewne reguły, według których bardziej efektywna ochrona musi być dana pomnikom o wielkiej historycznej wartości.

Artykuł 25

W czasie bombardowania z powietrza wszelkie niezbędne kroki powinny być podjęte ażeby oszczędzić w takim stopniu jak jest to możliwe budynki, które służą celom publicznym, nauce, sztuce, celom charytatywnym, które są budynkami historycznymi, jak również statki szpitalne, szpitale oraz inne miejsca, gdzie chorzy i ranni są zbierani zakładając, że takie obiekty nie służą równocześnie do celów wojskowych. Budynki takie muszą być zaznaczone wyraźnym dla lotnictwa znakiem widocznym w ciągu dnia. Użycie tych znaków dla innych budynków, obiektów i miejsc o innym przeznaczeniu powinno być potępione i uznane za akt wiarołomstwa. Budynki, które są chronione na mocy Konwencji Haskiej powinny być oznakowane czerwonym krzyżem na białym tle, a te które na mocy innych zarządzeń powinny być oznaczone wielkim prostokątem podzielonym na dwa trójkąty jeden czarny, drugi biały.

Strona walcząca, która wyrazi chęć aby jej budynki były chronione również w nocy takie, jak np. szpitale lub inne wspomniane wyżej, musi podjąć niezbędne kroki tzn. oznaczyć te budynki w sposób widoczny dla lotnictwa również w nocy, muszą być one dostatecznie widoczne.

⁴⁰ L. Oppenheim, H. Lauterpacht, *International Law*, t. II, 7 ed., London, Longmans, 1952, s. 519.

⁴¹ Pod wpływem tych reguł rząd włoski uzyskał akceptację co do stworzenia strefy ochronnej wokół dóbr kultury mających znaczenie historyczne. Obszar ten zgodnie z przyjętymi ograniczeniami cieszył się będzie statusem neutralnym oraz będzie przedmiotem monitorowania podczas konfliktów.

Ponizej zostaną podane reguły które mają umożliwiać państwu bardziej efektywną ochronę ważnych obiektów historycznych usytuowanych na ich terytorium oczywiście zakładając, że te obiekty wraz z obszarem przylegającym do nich nie służą jako obiekty wojskowe i jednocześnie państwo respektuje specjalny reżim, ponieważ te obiekty mogą być sprawdzane czy rzeczywiście takim celom wojskowym nie służą.

1. Państwo jest upoważnione do stworzenia strefy ochronnej wokół takich obiektów na swoim terytorium. Takie strefy w czasie wojny powinny posiadać specjalny immunitet chroniący przed bombardowaniem.

2. O obiektach takich wokół których będzie się tworzyć w czasie wojny tego typu strefy powinno być wiadomo już w czasie pokoju i powinny być także informacje przekazane innym siłom poprzez kanały dyplomatyczne. Należy ściśle określić, gdzie kończy się taka strefa. Informacja o tego typu strefach i obiektach nie może być wycofywana w czasie wojny.

3. Strefa ochrony może oprócz samej powierzchni na której znajduje się budynek obejmować przestrzeń zewnętrzną, ale która nie przekracza 500 m szerokości licząc od obwodu obiektu o którym była mowa.

4. Strefy te powinny być jasno zaznaczone w sposób widoczny dla lotnictwa zarówno w dzień, jak i w nocy.

5. Znaki na budynkach są opisane w art. 25. Znaki, które wykorzysta się dla tych otaczających stref wokół budynków będą ustalone dla każdego państwa akceptującego te ustalenia i poinformuje się o nich inne siły, w tym samym czasie w którym się będzie informowało o budynkach.

6. Nadużycie znaków wskazujących te strefy tzn. wykorzystanie ich w sposób niezgodny z ich pierwotnym przeznaczeniem (par. 5) będzie uważane za akt wiarołomstwa.

7. Państwo, które akceptuje ustalenia tego artykułu musi powstrzymać się od wykorzystywania tych budynków oraz stref otaczających do celów wojskowych oraz nie może czerpać z nich w inny sposób korzyści wojskowych.

8. Komitet Inspekcyjny składający się z trzech neutralnych reprezentantów lub z ich zastępców powinien być akredytowany przy państwie które akceptuje reguły tego artykułu po to aby wykluczyć możliwość pogwałcenia treści paragrafu 7. Jeden z członków tego komitetu powinien być reprezentantem interesów państwa przeciwko któremu występuje inne państwo.

Regulamin wojny powietrznej nakazywał więc całkowite wyłączenie zabytków i stref ochronnych z *wszelkich działań zmierzających do jakiegos wojskowego celu*. Nadużycie znaków ochronnych kwalifikował jako „akt perfidii”. Kontrolę powierzał międzynarodowym komitetom złożonym wyłącznie z przedstawicieli państw neutralnych. Z holenderskiego projektu przyjęto sporządzenie już w czasie pokoju listy chronionych obiektów.

Byłyby one jednak notyfikowane zwykłą drogą dyplomatyczną. *Regulamin* nie przewidywał bowiem stałego organu międzynarodowego. Nie mówił również o możliwości wyłączenia z zasięgu wojny całych miast⁴².

2.7. Pakt Roericha (1935)

Większe znaczenie praktyczne od wszystkich prób poprzednich uzyskał tzw. *Pakt Roericha*. Zainicjowany przez koła muzealne Stanów Zjednoczonych, został on zaaprobowany przez Międzynarodowy Urząd Muzeów w roku 1930, a następnie omówiony na kilku regionalnych konferencjach amerykańskich. Ostatecznie *Traktat o ochronie instytucji artystycznych i naukowych oraz zabytków historycznych* podpisano w Waszyngtonie 15 kwietnia 1935 roku⁴³. Traktat ten, powszechnie określany jest jako *Pakt Roericha*, od nazwiska profesora Nicolasa Roericha, prawnika i muzeologa⁴⁴, po raz pierwszy ujmował w formę aktu normatywnego ideę współdziałania państwa w dziedzinie opieki i poszanowania dóbr kultury zarówno w czasie wojny, jak i pokoju. Główne postanowienia części normatywnej brzmią następująco:

Zabytki historyczne, muzea, instytucje naukowe, artystyczne, wychowawcze i kulturalne winny być uważane za neutralne i jako takie szanowane i chronione przez strony wojujące.

To samo poszanowanie i ochrona należyne są personelowi wyżej wymienionych instytucji.

*Zabytki historyczne, muzea, instytucje naukowe, artystyczne, wychowawcze i kulturalne winny korzystać z tego samego poszanowania i ochrony zarówno w czasie pokoju, jak i wojny*⁴⁵.

W dalszych artykułach⁴⁶ strony zobowiązują się przestrzegać traktatu na wszystkich podległych sobie terytoriach i wprowadzić niezbędne przepisy do swego ustawodawstwa wewnętrznego. Identyfikacja chronionych obiektów ma zapewnić używanie flagi z białym czerwonym herbem. Każda ze stron może złożyć listę obiektów, które pragnie objąć ochroną, w biurze Unii Panamerykańskiej, a biuro to notyfikuje ją innym kontrahentom. Ochrona gaśnie, gdy obiekt jest używany do celów wojskowych.

Pakt Roericha nie ustanawiał jednak mechanizmów kontroli i zabezpieczenia wykonania swoich postanowień środkami międzynarodowymi, a przerzucił je na ustawodawstwa poszczególnych państw - stron tej konwencji. Gwarancją wykonania pozostaje więc jedynie obawa przed odwetem.

Pakt Roericha jako jedyny w tym czasie chroni zabytki na równi w czasie wojny i w czasie pokoju. Jako ważne praktyczne novum wprowadza ochronę personelu, który strzeże zabytków - jest to niewątpliwa analogia z traktowaniem personelu szpitalnego. Silną stroną

⁴² *Regulamin haski*, (1923), art. 25-26; C. Berezowski, wyd. cyt., s. 58-63.

⁴³ S.E.Nohlik, *Międzynarodowa ochrona dóbr kulturalnych*, Zbiór tekstów, BM i OZ, t. IV, Warszawa 1962, s. 73-76.

⁴⁴ P. Verri, *The Condition of cultural property in Armed Conflict* [w:] *International Review of the Red Cross*, 1985, nr 246, s. 127-138.

⁴⁵ *Pakt Roericha*, (1935), art. 1.

⁴⁶ Tamże, art. II - V.

Paktu Roericha jest unikanie klauzul ograniczających chociażby *konieczności wojennej*. Jest wreszcie nie projektem lecz normą wiążącą, choć o ograniczonym geograficznym zasięgu. Pakt posiada doniosłe znaczenie w prawie międzynarodowym, gdyż zawiera zobowiązania państwa do ochrony i poszanowania nie tylko własnych dóbr kultury, lecz także dóbr kultury będących w zasięgu suwerenności innych państw i to nie tylko w czasie wojny, ale także w czasie pokoju⁴⁷.

Jednocześnie z podpisaniem *Paktu Roericha* w Waszyngtonie, pełnomocnicy siedmiu państw amerykańskich złożyli podpisy pod tekstem *Traktatu o ochronie ruchomych dóbr kultury o wartości historycznej*. Traktatem tym podjęto próbę ograniczenia nie kontrolowanego przemieszczania ruchomych dóbr kultury między państwami i nie kontrolowanego przenoszenia na nie praw własności. W sformułowaniach traktatowych zastosowano kryterium czasu powstania chronionych dóbr kultury⁴⁸.

W traktacie tym na uwagę zasługuje nowatorskie postanowienie kontrolowania wwozu dóbr kultury pochodzących z państw związanych traktatem, aby ograniczyć rozmiary nielegalnego obrotu tymi dobrami. Służby celne miały prawo żądać przy przekraczaniu granicy oficjalnego dokumentu wystawianego przez państwo pochodzenia dobra kultury, zezwalającego na wywóz, który był równocześnie dokumentem zezwalającym na wwóz. Przy braku takiego dokumentu następowała konfiskata dobra kultury i przekazanie go rządowi kraju pochodzenia. Taka konstrukcja międzynarodowej ochrony dóbr kultury zawierała międzynarodowe zobowiązania oraz międzynarodowe uznanie praw państw - stron traktatu, do zatrzymania obiektu o walorze historycznym i artystycznym, w zupełnym oderwaniu od tytułów cywilnoprawnych związanych z danym obiektem⁴⁹. Drugim elementem charakterystycznym tego traktatu było włączenie flory i fauny do pojęcia zabytku. Traktat waszyngtoński stanowił idealny model, wokół którego powstawały wszystkie inne projekty uregulowania ochrony dóbr kultury. We wszystkich niemal próbach międzynarodowego uregulowania problemu ochrony dóbr kultury pierwsze projekty były zbliżone do waszyngtońskiego traktatu z 1935 r., za to dalsze mutacje tych projektów wynikające z dyskusji i wzajemnych uzgodnień oddalały się i już w niewielkim stopniu przypominały traktat waszyngtoński. Państwa nie były przygotowane do przyjęcia tak daleko idących zobowiązań międzynarodowych, dlatego traktat ten pozostaje nadal bezprecedensowym wzorem, do którego powinna zbliżać się społeczność międzynarodowa.

Należy podkreślić, że żaden inny warunek nie jest wspomniany w tym Traktacie nawet dotyczący wojskowej konieczności.

⁴⁷ H. Nieć, *Ojczyzna dzieła sztuki. Międzynarodowa ochrona integralności narodowej spuścizny kulturalnej*, Warszawa - Kraków 1980.

⁴⁸ Tamże, s. 54.

⁴⁹ Tamże, s. 55.

2.8. Kodyfikacja pod auspicjami Ligi Narodów

W czasie tego okresu nie wiele uczyniono w sferze ochrony dóbr kultury na poziomie międzynarodowym. Konferencja w Atenach zwołana w 1931 r. z inicjatywy Międzynarodowego Biura Muzeów zaleciła, aby opinia publiczna była edukowana w zakresie poszanowania dóbr kultury w czasie wojny.

Committee of the Office, które spotkało się z 6 na 7 grudnia 1933 roku wyraziło opinię pod naciskiem Ligi Narodów, że w żadnym wypadku nie należy udzielić poparcia tego typu akcjom, które wydają się niemożliwe do przeprowadzenia.

Dopiero wojna domowa w Hiszpanii⁵⁰, która w dużym stopniu zagroziła miejscowym zabytkom dostarczyła nowego impulsu dla kodyfikacji prawa ochrony dóbr kultury. Na zlecenie VI Komisji Zgromadzenia Ligi Narodów (1936) i Międzynarodowej Komisji Współpracy Intelktualnej (1937), Międzynarodowy Urząd Muzeów⁵¹ powołał w roku 1937 komitet ekspertów, powierzając mu opracowanie projektu konwencji, który przygotowano już w roku następnym pt. *Wstępny projekt konwencji międzynarodowej dla ochrony zabytków i dzieł sztuki w czasie konfliktów zbrojnych*⁵².

Projekt we wstępie powołał się na kodyfikacje haskie z 1899 i 1907 roku, a w części normatywnej skorzystał z projektów pierwszych lat powojennych. Odciął się jedynie od *Paktu Roericha*, zarzucając mu brak kontroli międzynarodowej i nieliczenie się z potrzebami wojskowymi⁵³. Projekt ten zredagowany przez takie sławy prawnicze, jak: de Visscher, Lapradelle, Politis zawierał jednak poważne braki i to zarówno w koncepcji, jak i w redakcji. Skuteczność konwencji miała opierać się na równomiernym rozłożeniu odpowiedzialności za los zabytków na obie strony konfliktu. Tymczasem na czoło Projektu wysuwa się postanowienie, nakładające ogólny obowiązek przede wszystkim na państwo, do którego zabytek należy *Wysokie Strony Kontrahujące uważają za obowiązek każdego państwa zorganizowanie obrony zabytków i dzieł sztuki przeciw dającym się przewidzieć skutkom konfliktów zbrojnych i zobowiązują się każda w swoim zakresie przygotować tę obronę już w czasie pokoju*⁵⁴. Brak tutaj postanowienia, które obowiązek szanowania zabytków nakładałby na stronę przeciwną. Kolejny błąd Projektu to brak jasnego sformułowania, co podlega ochronie. Projekt nie zawiera definicji ogólnej i używa na przemian kilku różnych określeń, a mianowicie: *zabytki i dzieła sztuki, dzieła sztuki lub o znaczeniu historycznym*.

⁵⁰ Odnośnie rozmiarów destrukcji zob. Hugh Thoms, *The Spanish Civil War*, poprawiona i poszerzona wersja, New York, Harper & Row, 1977, s. 59, 244, 269-270, 928; szczególnie zob. list od E. Foundoukidis (25 XI 1937) do José Renau, dyrektora generalnego ds. sztuki pięknych, Ministerstwo Spraw Publicznych w Barcelonie, w którym przedłożył rezolucję komitetu ekspertów dotyczącą ochrony zabytków i dzieł sztuki w czasie wojny i zamieszek. Komitet zauważył, że dokumenty dotyczące wojny domowej w Hiszpanii były *niezwykle pożyteczne dla komitetu w celu ustalenia zasad, na bazie których mogła by się odbyć konferencja w sprawie przyszłej konwencji o ochronie dóbr kultury*.

⁵¹ Międzynarodowy Urząd Muzeów (Office International des Musées) - fachowa organizacja międzynarodowa utworzona w Paryżu (1926). Po wojnie przekształcona w Międzynarodową Radę Muzeów (International Council of Museums (ICOM), działająca w ramach UNESCO, również w Paryżu.

⁵² *Projekt konwencji* (1938), s. 60-71; *Projekt regulaminu* (1938), s. 71-78.

⁵³ Ch. de Visscher, *Raport preliminaire...*, wyd. cyt., s. 50-51.

⁵⁴ *Projekt Konwencji* (1938), art. 1.

Projekt zawiera jednak wiele zalet. Część normatywna przewiduje cztery możliwości ochrony. Kręgiem najszerszym jest poszanowanie wszystkich zabytków i dzieł sztuki jako takich - strony zobowiązują się zapewnić je przez udzielenie odpowiednich instrukcji swoim siłom zbrojnym⁵⁵. Węższy krąg stanowi *ochrona specjalna zabytków lub grup zabytków o znaczeniu artystycznym lub historycznym*. Kryteria objęcia ochroną specjalną są następujące: odległość 500 metrów od wszelkich obiektów wojskowych, wyłączenia z użytkowania na rzecz obrony narodowej, notyfikowanie zabytku już w czasie pokoju, udostępnienie go kontroli międzynarodowej. Projekt nie precyzuje dokładnie na czym *ochrona specjalna* ma polegać. Do zabytków ruchomych ograniczone są dwa dalsze typy ochrony: szczególne przywileje schronów, których odległość nie tylko od obiektów wojskowych, ale również przemysłowych, a także linii komunikacyjnych, musi wynosić co najmniej 20 km⁵⁶ oraz immunitet środków transportowych, służących do ewakuacji dzieł sztuki za granicę. Transport musi odbywać się pod kontrolą międzynarodową, a dziełami raz zdeponowanymi za granicę nie może do końca wojny dysponować ani depozytariusz ani deponent⁵⁷.

Projekt wprowadza znak rozpoznawczy: błękitny trójkąt wpisany w białe koło⁵⁸.

Zarówno Projekt konwencji, jak i Projekt regulaminu wykonawczego określają szczegółowo cały system międzynarodowej kontroli. Jest ona dwustopniowa. Komisje *weryfikacyjne* będą badały, już w czasie pokoju, czy zabytki i schrony, które państwa chcą poddać ochronie specjalnej, odpowiadają stawianym wymogom⁵⁹.

Komisje „inspekcyjne” mają badać w czasie wojny, czy strony przestrzegają konwencji⁶⁰.

Poza międzynarodową kontrolą Projekt wprowadza sankcje karne. Są one już kwestią poszczególnych stron, które *zobowiązują się wydać zarządzenia konieczne do karania, w czasie konfliktu zbrojnego, aktów grabieży lub uszkodzenia zabytków i dzieł sztuki*⁶¹.

Zabytki i dzieła sztuki nie mogą być przedmiotem represaliów⁶². Kolejnym novum jest to, że zakres stosowania konwencji obejmuje po raz pierwszy również *zamieszki lub konflikty zbrojne wewnątrz kraju*. W związku z nimi Projekt poświęca szczególną uwagę ewakuacji zagrożonych zbiorów za granicę⁶³.

Projekt miał pogodzić destrukcję jaką niesie wojna z maksymalną ochroną zagrożonych obiektów i dzieł sztuki. Brano pod uwagę zarówno przypadek wojskowej konieczności jak również wymagania związane z ochroną dóbr kultury. Komitet zajął się przypadkami, które będą mogły być zrealizowane w trakcie wojny⁶⁴.

⁵⁵ Art. 2, ust. 1-2.

⁵⁶ Art. 4.

⁵⁷ Art. 9.

⁵⁸ Art. 7.

⁵⁹ *Projekt regulaminu* (1938), art. 2-5.

⁶⁰ *Projekt konwencji* (1938), art. 11; *Projekt regulaminu* (1938), art. 7.

⁶¹ *Projekt konwencji* (1938), art. 3, ust. 3.

⁶² Tamże, art. 8.

⁶³ *Projekt konwencji*, art. 10.

⁶⁴ Liga Narodów, *Official Journal*, nr 11, listopad 1938, s. 937. Zob. anex II. Warto również wspomnieć, że drugi Międzynarodowy Kongres Historyczny (5-6 lipiec 1937) oferował kilka praktycznych sugestii dotyczących ochrony dóbr kultury włączając do tego ustanowienie listy dóbr dziedzictwa kulturowego, sankcji oraz instytucji opiekujących się tymi dobrami. Zob. także: J. Núñez y Domínguez. *La protection des monuments historiques et artistiques en temps de guerre et le droit international* [w:] *Premier Congrès d'Etudes Internationales organisé par L'Association des Etudes Internationales. Publication de L'Institut de Hautes Etudes Internationales de L'Université de Paris*, Paris, Les Editions Internationales, 1938, s. 80-82.

Projekt ten został oparty na kilku fundamentalnych zasadach: organizacji i przygotowania ochrony w czasie pokoju, kształcenia oddziałów, włączenia do wojskowych zarządzeń i instrukcji zaleceń zapewniających poszanowanie; podjęcia środków w kierunku karania grabieży. W odniesieniu do ruchomych obiektów projekt wprowadził pomysł tworzenia miejsc ochrony w postaci schronów.

Należy przypomnieć, że w Projekcie obiekty sztuki nie były chronione dlatego, że były narodowym dziedzictwem, lecz były dziedzictwem uniwersalnym całej ludzkości. Komitet wskazał również, że z militarnego punktu widzenia nie może istnieć coś takiego jak niszczenie dóbr kultury. Tekst zaopatrzone był również w postanowienia dotyczące wykonywania tych dyspozycji. Pomysł ten zachowano również dla Konwencji z 1954 r. Projekt Konwencji przygotowany przez Międzynarodowe Biuro Muzeów był przedłożony Konsultantowi i Zebraniu Ogólnemu Ligi Narodów w czasie sesji jesiennej w 1938 r. Zgromadzenie zaakceptowało ofertę rządu Niderlandów do przeprowadzenia konferencji dyplomatycznej⁶⁵. Niestety było już za późno z uwagi na wybuch wojny w 1939 roku.

2.9. Próby organizowania ochrony w czasie drugiej wojny światowej

Druga wojna światowa była absolutnym szokiem. Wiele dzieł sztuki, dzieł kulturowego dziedzictwa zostało bezpowrotnie zniszczonych. Tylko zarządzenia Konwencji Haskiej z 1907 r. dotyczące ochrony dóbr kultury mogły być zastosowane chociaż rzadko kiedy miało to miejsce.

Wybuch II wojny światowej, nastąpił w chwili, gdy sondáže, jakie przedsięwziął rząd holenderski w związku z projektem konwencji, były dopiero w toku. Międzynarodowy Urząd Muzeów próbował radzić sobie z nową sytuacją sugerując aby państwa przyjęły deklarację, która składałaby się z 10 artykułów⁶⁶. Wstęp do deklaracji podkreślał, że *strata dzieła sztuki jest zubożeniem duchowym, nie tylko narodu, który je posiadał, ale także całej społeczności międzynarodowej*. Projekt deklaracji zawierał sporo istotnych postanowień, nakładając w szczególności obowiązek pieczy nad dziełami sztuki na obie strony walczące. Jedna miałaby przestrzegać, aby jej cywilne i wojskowe władze zarówno w czasie działań wojennych, jak i ewentualnej okupacji chroniły dzieła sztuki, wydając potrzebne zarządzenia i karząc ich naruszenie. Druga strona miałaby oznaczać obiekty, które pragnie poddać ochronie, niebieskim trójkątem w białym polu i nie używać ich *do celów mogących narazić je na atak*⁶⁷.

⁶⁵ Rząd Holandii wysłał projekt konwencji do 62 rządów w styczniu 1939 r. Zgodnie za uzyskaną odpowiedzią (3.X.1939), 30 państw zadeklarowało swoją chęć wzięcia udziału w konferencji. Kilka innych państw nie określiło swojego stanowiska, lecz ogólnie wyraziły poparcie dla zasad przedłożonych w projekcie.

⁶⁶ Projekt deklaracji dotyczącej ochrony zabytków i dzieł sztuki w przypadku konfliktów zbrojnych. Zob. *General Collection*, s. 755-759.

⁶⁷ *Art et Archeologie*, RLCDI, 1940. s. 109-113.

Projekt deklaracji, który podpisała tylko Belgia i Holandia, nie wspomniał jednak o możliwości kontroli międzynarodowej. Gwarantem wykonania zobowiązania miała być tylko zasada wzajemności.

Z apelem do stron wojujących wystąpił już 1 września 1939 r. prezydent Roosevelt. Prosił o zadeklarowanie, że nie będą bombardowały ludności cywilnej i *miast nie ufortyfikowanych*. Apel nie odnosił się do okupacji a tylko do samych działań wojennych.

Na początku wojny 3 września 1939 roku rządy: Wielkiej Brytanii i Francji ogłosiły wspólną deklarację, że w przypadku wojny, będą ją prowadziły tak, aby nie ucierpiała cywilna ludność ani dobra kultury⁶⁸.

Hitler oświadczył, że postulaty Roosevelta *odpowiadają absolutnie* jego własnym poglądom i że popiera je *bezwarunkowo*, co więcej, że lotnictwo niemieckie już otrzymało rozkaz ograniczenia swych działań do obiektów wojskowych⁶⁹. O rozkazie takim wspominał Hitler również, przemawiając przed Reichstagem 1 września.

Nieco później 4 września 1939 roku Międzynarodowy Urząd Muzeów wystosował do rządów państw walczących komunikat, proponujący zastosowanie szeregu środków ochronnych. Doradzał przenieść dobra kultury jak najdalej od przypuszczalnego teatru działań wojennych i nie używać budowali zabytkowych, do celów wojskowych. Urząd deklarował pomoc władzom poszczególnych państw w organizowaniu ochrony ich dorobku kulturalnego⁷⁰.

Badania jakie podjęto po pierwszej wojnie światowej miały wpływ na rządy, które zaadaptowały pewne środki ochrony dóbr kultury. Stany Zjednoczone ustanowiły Amerykańską Komisję dla ochrony pomników sztuki i historii w czasie wojny i specjalne oddziały oficerów, których określano jako oficerowie, *archiwów, pomników, sztuki*. Dwa rozkazy wydane przez Głównego Dowódcę Sił Alianckich gen. Eisenhowera zawierały specjalną instrukcję dotyczącą ochrony dóbr kultury. Instrukcję potwierdzały i rozwijały doktrynę zgodnie z którą obowiązkiem każdego dowódcy jest szanować w takim stopniu w jakim jest to możliwe dobra kultury oraz życie walczących na terenie kraju, gdzie toczone są walki ponieważ te dobra kultury są symbolem cywilizacji w obronie których alianci zjednoczyli się w walce⁷¹.

Wspólna Deklaracja Aliantów podpisana w Londynie 5 stycznia 1943 roku przez osiemnastu jej członków potępiała plądrowanie, grabieże, które miały miejsce na terenach

⁶⁸ Rządy Wielkiej Brytanii i Francji uroczyście i publicznie oświadczają ich intencje w przypadku, gdy wojna zostanie im narzucona do prowadzenia działań zbrojnych z wielkim pragnieniem oszczędzania ludności cywilnej i zachowania w każdy możliwy sposób zabytków historycznych, które są cenniejsze we wszystkich cywilizowanych krajach (M.M. Whiteman, *Digest of International Law*, Vol. 10, Washington, D.C., Government Printing Office, 1968, s. 329-330). Więcej szczegółów zob. Boylan, *Review of the Convention*, s. 32-34.

⁶⁹ *Art et Archéologie*, RLCDI, 1940, s. 109-113.

⁷⁰ *Art et Archéologie*, RLCDI, 1940, nr 2, s. 108 (Komunikat Międzynarodowego Urzędu Muzeów 4.IX.1939). Urząd wydał również specjalny podręcznik pt. *La protection des monuments et oeuvres d'art en temps de guerre*, Paryż 1939, zawierający zestawienie międzynarodowych tekstów prawnych na temat ochrony zabytków, a ponadto obszerne wskazówki techniczne dotyczące ich pakowania, transportowania, budowy specjalnych schronów itp.

⁷¹ Instrukcje z 29 grudnia 1943 roku oraz z 26 maja 1944. Więcej szczegółów zob. Boylan, *Review of the Convention*, par. 2, 43-2, 45, s. 36-37.

okupowanych oraz zastrzegali sobie prawo do uznania za bezprawne wszelkich działań zmierzających do wykorzystywania tego proceduru w celach majątkowych szeroko rozumianych na terytoriach, które zostały zajęte. Ostrzeżenie to dotyczy wszelkiego typu działań bez względu na to czy przybiorą one formę otwartą np. plądrowanie czy grabież, czy też legalnych transakcji np. przekazania w celach charytatywnych.

Umowy dotyczące zawieszenia broni, które nastąpiły po drugiej wojnie światowej nakazywały zwrot w okresie wyznaczonym przez Najwyższe Dowództwo Sił Aliantów wszystkich cennych rzeczy, należących do państwa bądź stanowiących własność prywatną organizacji, przedsiębiorstw, instytucji lub osób indywidualnych. Chodzi tutaj o takie przedmioty, jak: *...zabytki historii, przedmioty o wartości muzealnej*⁷². Traktaty pokojowe kończące drugą wojnę światową zawierały klauzulę tego samego rodzaju. Międzynarodowy Trybunał Wojskowy w Norymberdze brał pod uwagę w swojej pracy ogromne konfiskaty dzieł sztuki, jakie miały miejsce w czasie wojny, tj. dzieł sztuki, mebli i obiektów o podobnej naturze: *W okresie od marca 1941 roku do lipca 1944 specjalny zespół, który miał zająć się sztukami pięknymi sprowadził do Niemiec 29 wielkich ładunków zawierających 137 samochodów z 4.174 dziełami sztuki*. To wszystko robione było w imię *wzmocnienia potencjału Niemiec*⁷³.

Te wszystkie akty barbarzyństwa, które miały miejsce w czasie drugiej wojny światowej skłoniły do podjęcia działań zmierzających do uniknięcia tego proceduru w przyszłości. Fakty, że wojna została zakazana przez Kartę Narodów Zjednoczonych oraz przyjęcie Deklaracji Praw Człowieka, Konwencji o Zakazie Ludobójstwa, Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 roku, pokazują jak międzynarodowa społeczność zareagowała na łamanie prawa w latach 1939-1945. Konwencje Genewskie z 1949 r. a szczególnie IV Konwencja Genewska odnosząca się do Ochrony osób cywilnych w czasie wojny nie miała specjalnych odniesień dotyczących ochrony dóbr kultury ale wzmocniała już istniejące przepisy znajdujące się w międzynarodowym prawie zwyczajowym oraz Konwencji Haskiej z 1899 i 1907 r. dotyczące osób cywilnych oraz ich własności. Artykuł 53 IV Konwencji Genewskiej głosi: *Mocarstwu okupacyjnemu nie wolno ruszyć majątku ruchomego lub nieruchomego stanowiącego indywidualną lub wspólną własność osób prywatnych państwa lub osób prawnych prawa publicznego, organizacji społecznych lub spółdzielczych, z wyjątkiem przypadków, w których zniszczenia te byłyby bezwzględnie konieczne dla operacji wojskowych*.

Jak możemy zorientować się z komentarza do Konwencji Haskiej z 1954 r. Konwencje Genewskie z 1944 r. miały fundamentalne znaczenie w kształtowaniu tej pierwszej, którą wielu nazywa *Kartą Czerwonego Krzyża dla dziedzictwa kulturowego*.

⁷² Podobne klauzule można odnaleźć np. w art. 12 Umowy dotyczącej rozejmu z Rumunią z 12 września 1944 roku art. 14 Umowy z Finlandią z 19 października 1944, art. 11 Umowy z Bułgarią (28.X.1994), art. 6 Umowy z Węgrami (20.I.1945).

⁷³ Zob. Proces Zbrodniarzy Wojennych przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym w Norymberdze, 14 listopad 1945 - 1 październik 1946 r., s. 241-242; cyt. [w:] *The American Journal of International Law*, Vol. t. 41, 1947, s. 237-238.

3. KODYFIKACJA HASKA (1954)

3.1. Historia powstania Konwencji Haskiej z 1954 roku

Zniszczenie wielu historycznych zabytków w czasie drugiej wojny światowej oraz słabości procedur prawnych mających na celu ich ochronę były powodem dla których podjęto starania o jej polepszenie. UNESCO, które zgodnie z jej konstytucją było odpowiedzialne za ochronę zabytków kultury podjęło się tego zadania.

Z inicjatywy Holandii, Konferencja Generalna UNESCO na swojej czwartej sesji (Paryż, 1949) przyjęła rezolucję 6.42, która koncentrowała uwagę na ochronie *wszystkich obiektów mających wartość kulturową*. Podążając drogą tej rezolucji sekretariat rozpoczął nowe studia nad problemem ochrony dóbr kultury we współpracy z ekspertami technicznymi i prawniczymi, konsultując się także z Międzynarodową Radą Muzeów (ICOM). Wnioski z tych badań zostały przedłożone w raporcie⁷⁴, który był dyskutowany na V Konferencji Genewskiej zorganizowanej w 1950 r. we Florencji. W czasie tej Konferencji włoska delegacja zaprezentowała projekt międzynarodowej konwencji opartej na projekcie wspomnianego Międzynarodowego Urzędu Muzeów z 1938 r. Zobowiązano Dyrektora Generalnego UNESCO zgodnie z rezolucją 4.44, ażeby przygotował i przedłożył państwom członkowskim projekt międzynarodowej konwencji. Szkic ten został wysłany do państw członkowskich (CL/484, marzec 1951) - odpowiedzi od rządów tych państw zostały przedstawione na Konferencji Generalnej w czasie szóstej sesji w Paryżu w 1951 r. (6C/PRG/22). Międzynarodowa Rada Zabytków i Miejsc Zabytkowych (ICOMOS) poprawiła ten projekt i dodała pewne dyspozycje dotyczące jego wykonania.

Projekt ten został przedłożony rządowi i poprawiony przez Sekretariat UNESCO (CL/656 Anex).

Nowa wersja została sprawdzona przez Rządowy Komitet Ekspertów reprezentujący 23 państwa członkowskie, których działalność doprowadziła do przygotowania trzech odrębnych dokumentów: komentarza, szkicu konwencji oraz szkicu regulaminu wykonawczego. 10 września 1954 roku te trzy dokumenty zostały przedłożone na siódmej Konferencji Generalnej UNESCO (7C/PRG/7).

Komisja Programowa Konferencji Generalnej utworzyła grupę roboczą, która opracowała dwa raporty. Grupa ta zaproponowała pewne poprawki do projektu w szczególności usunięcie z tekstu Konwencji ustaleń dotyczących zwrotne restytucje dóbr kultury, które znalazły się w innych rękach w czasie okupacji. Problem ten został ujęty w protokole dodatkowym.

W związku z decyzjami jakie podjęto na Konferencji Generalnej, Dyrektor Generalny przedłożył projekt tego tekstu w formie listu wszystkim państwom członkow-

⁷⁴ Dokument UNESCO 5C(PR)6. Ten raport był oparty na zasadzie bezpośredniej ochrony, przyjęciu środków prewencyjnych oraz na sankcjach, które powinny zostać wcielone do każdego międzynarodowego prawa karnego.

skim (CL/717). Odpowiedzi tych rządów zostały zebrane przed 15 stycznia 1954 roku jako dokument CBC/4 oraz CBS/5.

UNESCO zaakceptowało inicjatywę holenderskiego rządu, ażeby zorganizować właśnie w Holandii Międzynarodową Konferencję, która odbyła się w Hadze w kwietniu i maju 1954 r.

3.2. Międzynarodowa Konferencja w sprawie ochrony dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, Haga 1954

Konferencja w Hadze odbywała się pomiędzy 21 kwietnia a 14 maja 1954 roku z udziałem 56 państw. Obrady rozpoczęły się od uroczystego zebrania w Pałacu Pokoju w sali zebrań Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Po uroczystym otwarciu został wybrany prezydent Pan Schurman, przewodniczący delegacji Holandii oraz Szef Stałej Misji Holandii przy ONZ.

Następnie przyjęto raport Komitetu Uwierzytelniającego oraz zasady i procedury Konferencji⁷⁵. Po ogólnej dyskusji projektów Konferencja zajęła się analizą projektu Konwencji. Zostało to zrobione przez Główną Komisję, która szczegółowo sprawdziła projekt Konwencji oraz jej dokumenty dodatkowe. Przygotowała ona projekt końcowy, który został przedłożony na zebraniu plenarnym Konferencji. Obrady były prowadzone przez Biuro Konferencji.

Końcowe spotkanie miało miejsce 14 maja 1954 roku w Ridderzaal. Trzydzieści siedem państw podpisało Akt Końcowy⁷⁶ Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego⁷⁷ wraz z Regulaminem wykonawczym⁷⁸ oraz Protokołem. Uchwalono również trzy Rezolucje.

We wszystkich przypadkach kodyfikacji w obszarze prawa humanitarnego celem było utrzymanie równowagi pomiędzy wymaganiami humanitarnymi a militarnymi.

W Konwencji przyjętej na konferencji w Hadze poczyniono liczne ustępstwa na rzecz wymagań natury militarnej. Minister Kultury i Sztuki Holandii zauważył nawet, że prawo wspomagane przez poglądy różnych wysokich dowódców oraz militarnych ekspertów było bardziej konserwatywne niż *rozważne umiarkowanie* w tej kwestii⁷⁹.

⁷⁵ Intergovernment Conference on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, *Records of the Conference convened by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, held at The Hague from 21 April to 14 May 1954*, opublikowane przez Government of the Netherlands, The Hague, Staatsdrukkerijen Uitgeverijbedrijf, 1961, s. 304 i nast.

⁷⁶ *Acte final de la Conférence intergouvernementale sur la protection des biens culturels en cas de conflit armé. La Hague 1954*. Jest to zarazem tytuł oficjalnego wydawnictwa obejmującego teksty wszystkich aktów podpisanych w Hadze 14 maja 1954 roku. Po ratyfikacji przez Polskę wszystkie te akty opublikowano [w:] Dz. U. 1957, nr 46, poz. 212, załącznik.

⁷⁷ *Convention pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé*.

⁷⁸ *Règlement d'exécution de la Convention pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé*.

⁷⁹ CBC/INF/3, s. 2.

Warto również zauważyć, że Konwencja miała tylko zastosowanie wtedy, gdy używana była broń konwencjonalna⁸⁰. Zarówno Konferencja, jak i Konwencja postępowały według takiego samego podejścia jak inne konferencje dotyczące międzynarodowego prawa humanitarnego, w których problem broni masowej zagłady został pozostawiony na dalszym planie. Nie może być jednak wątpliwości, że Konwencja Haska z 1954 r. o ochronie dóbr kultury w przypadku konfliktu zbrojnego, Regulamin wykonawczy do tej kwestii, jak również protokół dotyczący ochrony dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego⁸¹ stanowią obecnie najważniejsze instrumenty w zakresie ochrony dóbr kultury we współczesnym międzynarodowym prawie. Konwencja oparta już na idei, że ochrona kulturowego dziedzictwa nie jest tylko sprawą państwa, na którego terytorium niszczone są dóbr kultury, ale jest również ważna dla całej społeczności międzynarodowej właśnie z uwagi na to kulturowe dziedzictwo powinna uzyskać międzynarodową ochronę. Stąd troska o ochronę dóbr kultury przekracza granicę jednego państwa i staje się sprawą o znaczeniu międzynarodowym. Aby ochrona taka mogła być efektywna musi być przeprowadzona w czasie pokoju środkami zarówno narodowymi, jak i międzynarodowymi.

Przyjęcie Konwencji jest także, ważne ponieważ wszystkie zarządzenia dotyczące ochrony dóbr kultury zostały zebrane w jednym dokumencie podczas, gdy w przeszłości tego typu dokumenty były rozproszone. Konwencja Haska oparta jest na równowadze, która zakłada, że zobowiązania Konwencji są równo rozdzielone pomiędzy stronami konfliktu, nie jest ona ograniczona tylko do czasu wojny, lecz zobowiązuje wszystkie jej strony do działań, także w czasie pokoju.

⁸⁰ Obserwacja dokonana przez Sir Gerald Fitzmaurice [w:] *Annuaire de l'Institut de Droit International*, t. 47, 1957, I, s. 553.

⁸¹ Narody Zjednoczone, *Treaty Series*, t. 249, s. 240 i nast.; *International Red Cross Handbook*, 12 wyd. Geneva, ICRC, League of Red Cross Societies, 1983, s. 340; D. Schindler and J. Toman (eds.), *Laws of Armed Conflicts*, s. 661 i nast.

4. ROZWÓJ OCHRONY DÓBR KULTURY OD CZASU KONWENCJI HASKIEJ (1954)

Kodyfikacja prawa ochrony dóbr kultury w czasie wojny nie zatrzymała się na przyjęciu Konwencji Haskiej i jej protokołu dodatkowego wspomnianego wcześniej o pewnych lukach w kodyfikacji tego prawa oraz o fakcie, że Konwencję podpisało w sumie niewiele państw. W okresie, który nastąpił po przyjęciu Konwencji oraz Protokołu Haskiego z 1954 r. Kodyfikacja prawa o ochronie dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego przyjęła dwa odrębne nurty. Pierwszy dotyczył kodyfikacji reguł związanych z ochroną dóbr kultury. Zadanie to przyjęło na siebie głównie UNESCO. Drugi nurt to proces łączenia tych problemów z rozwojem międzynarodowego prawa humanitarnego, zainicjowany głównie przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża.

4.1. Kodyfikacja w obrębie struktury UNESCO

Konstytucja UNESCO podpisana w Londynie 16 listopada 1945 roku⁸², określiła jako jeden ze swoich celów zapewnienie ochrony światowego dziedzictwa książek, dzieł sztuki, zabytków, nauki oraz zalecanie narodom przyłączenia się do międzynarodowych Konwencji.

UNESCO przyjęła liczne zalecenia dotyczące wykonania tego zadania. Kilka z nich miało wielkie znaczenie w przypadku sytuacji konfliktowych. Konstytucja UNESCO przyjęła również dwie Konwencje, które miały duży wpływ na ochronę dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego:

1. Pierwszym takim instrumentem jest Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, przyjęta na XVI sesji Konferencji Generalnej UNESCO 14 listopada 1970 roku w Paryżu⁸³. Konwencja ta stanowi olbrzymi krok naprzód w kierunku międzynarodowej kampanii przeciwko nielegalnemu przemieszczaniu dóbr kultury. Chociaż pomysł ustanowienia takiej Konwencji istniał już dużo wcześniej, prace nad jej przygotowaniem rozpoczęły się dopiero w latach sześćdziesiątych. Konwencja chroni ruchome dobra kultury szczególnie w czasie pokoju, ale również w czasie wojny. Zawiera kilka istotnych wskazówek odnoszących się do konfliktu zbrojnego⁸⁴.

2. Drugim instrumentem jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta przez UNESCO na XVII sesji w Paryżu 21 listopada 1972 roku⁸⁵. Chociaż Konwencja nie miała na celu ochronę kulturowego dziedzictwa

⁸² Narody Zjednoczone, *Treaty Series*, t. 4, s. 275 i nast.

⁸³ Konwencja weszła w życie 24 kwietnia 1972 roku. Tekst Konwencji jest również wyłożony [w:] *UNESCO Standard - Setting Instruments*, Paris, UNESCO, 1980, No.IV.A.4.

⁸⁴ Szerzej zob. część V.

⁸⁵ Konwencja weszła w życie 17 grudnia 1975 roku. Do 31 marca 1994 roku związanych konwencją było 137 państw. Tekst Konwencji można odnaleźć [w:] *UNESCO Standard - Setting Instruments*, Paris, UNESCO, 1980, No IV, A.5.

w czasie wojny to jednak problem ten został tutaj umieszczony w preambule do Konwencji. Konferencja Generalna UNESCO zauważa, że kulturowe i naturalne dziedzictwo są w stanie ciągłego zagrożenia destrukcją, nie może tylko w związku z tradycyjnym rozumieniem metod niszczenia lecz również poprzez zmiany cywilizacyjne, które pogarszają sytuację dóbr kultury⁸⁶.

4.2. Protokoły Dodatkowe z 1977 roku

Międzynarodowe prawo humanitarne stosowane w czasie konfliktów zbrojnych zostało zdefiniowane przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża jako *międzynarodowe normy prawne, ustanowione w umowach lub przez zwyczaj, które służą rozwiązywaniu problemów humanitarnych bezpośrednio wynikających z międzynarodowych lub niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych, które z powodów humanitarnych ograniczają prawo stron konfliktu do stosowania metod i środków walki według własnego uznania oraz chronią osoby i mienie, które są lub mogą być zagrożone przez konflikt*. Kulturowe dziedzictwo jest również włączone do tej ochrony.

Od czasu Konwencji Haskich z 1899 oraz 1907 r. zagadnienia ochrony dóbr kultury nie było włączone do Konwencji Genewskich z 1864, 1906, 1926 oraz 1949 r. Sytuacja ta uległa zmianie kiedy nastąpił rozwój międzynarodowego prawa humanitarnego rozpoczęty pod koniec lat sześćdziesiątych. Rozwój tego prawa wynikał z aktywności na tym polu Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża (MKCK), który był głównym pomysłodawcą Konwencji Genewskich.

Konferencja Dyplomatyczna na temat rozwoju międzynarodowego prawa humanitarne go stosowanego w czasie konfliktów zbrojnych (Genewa 1974-1977) przyjęła dwa Protokoły Dodatkowe, z których każdy zawiera artykuł dotyczący ochrony dóbr kultury. Artykuły te zostały zaproponowane przez delegacje Grecji i włączone do tekstów Protokołu⁸⁷. Konferencja Dyplomatyczna przyjęła także Rezolucję mającą na celu ponaglenie państw, które nie stały się jeszcze Stronami Konwencji Haskiej z 1954 r.⁸⁸.

4.3. Konwencja dotycząca broni konwencjonalnej (1980)

Przegląd prawa ochrony dóbr kultury byłby nie kompletny bez uwzględnienia dalszego rozwoju międzynarodowego prawa humanitarne go. Należy tutaj szczególnie wspomnieć o ograniczeniach dotyczących użycia pewnych konwencjonalnych broni z uwagi na to, że powoduje ona ogromne zniszczenia działając niewybiórczo. Potrzeba przygotowania przyszłych międzynarodowych konwencji dotyczących prawa humanitarne go i innych praw-

⁸⁶ Szerzej zob. część VI.

⁸⁷ Art. Protokołu Dodatkowego z 1977 r., zob. część VII.

⁸⁸ Zob. *Official Records of the Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts*, Geneva (1974-1977), Federal Political Department, Berne, 1978, Vol. I, s. 213; *International Red Cross Handbook*, League of Red Cross Societies, 1983, s. 226-227.

nych instrumentów, aby zapobiec lub ograniczyć użycie pewnych środków i metod prowadzenia wojny została podkreślona w Rezolucji na XX Międzynarodowej Konferencji MKCK w 1965 r.⁸⁹ przez Międzynarodową Konferencję dotyczącą praw człowieka z 1968 r.⁹⁰, a także przez Rezolucję 2444/XXIII Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 1968 roku⁹¹. Na Konferencjach ekspertów rządowych prowadzonych przez MKCK w 1971 r. oraz 1972 r. mających na celu przygotowanie w 1977 r. Protokołów Dodatkowych od Konwencji Genewskich na Konferencję Dyplomatyczną (1974-1977), powszechna była opinia, że należy poczynić próby w celu stworzenia umowy na temat broni konwencjonalnych odkładając jednak problemy broni masowej zagłady. MKCK wspomagany przez Konferencję Dyplomatyczną dotyczącą Rozwoju Międzynarodowego Prawa Humanitarnego stosowanego w czasie konfliktów zbrojnych, przewodniczył dwóm konferencjom ekspertów rządowych nad użyciem pewnych broni konwencjonalnych, które odbyły się w Lucernie w 1974 oraz w Lugano w 1976 r. Konferencja Dyplomatyczna przyjęła 9 czerwca 1977 roku Rezolucję nr 22 (IV)⁹², która zalecała przeprowadzenie konferencji rządowych nie później niż do 1979 r. z uwagi na konieczność osiągnięcia porozumienia dotyczącego zakazu lub ograniczenia użycia pewnych broni konwencjonalnych.

Zgromadzenie Ogólne ONZ wzięło pod uwagę powyższe zalecenia i konferencja odbyła się w Genewie (od 10 do 28 września 1979 roku oraz od 15 września do 10 października 1980 roku). Konferencja przyjęła Konwencje oraz trzy Protokoły w dniu 10 października 1980 roku⁹³. Konwencja dotycząca zakazu lub ograniczenia używania pewnych broni konwencjonalnych, które mogą powodować nadmierne cierpienie lub wywoływać niekontrolowane skutki, została otwarta do podpisu 10 kwietnia 1981 roku⁹⁴.

W skład Konwencji wchodzi trzy Protokoły. Zawiera ona tylko ogólne postanowienia nie dotyczące bezpośredniego zakazu użycia pewnych broni. Postanowienie dotyczące zakazu lub ograniczenia użycia tych broni można odnaleźć w Protokołach dołączonych do Konwencji. Protokół I dotyczący niewykrywalnych odłamków, Protokół II zakazu lub ograniczeń użycia min, min-pułapek i innych urządzeń oraz Protokół III dotyczący zakazu lub ograniczeń użycia broni zapalających.

⁸⁹ XX Międzynarodowa Konferencja MKCK, *Raport*, Vienna, 2-9 październik 1965 r., Neue Hofburg, s. 108-109; *International Red Cross Handbook*, 1983, s. 626-627.

⁹⁰ *Final Act of the International Conference on Human Rights*, Teheran, 22 April - 13 May 1968, New York, United Nations 1968 (United Nations document A/CONF. 32/41, Sales No E.68.XIV.2), s. 17-18.

⁹¹ *Resolutions adopted by the General Assembly during its twenty - third session*, 24 September - 21 December 1968, General Assembly, Official Records: Twenty - Third Session, Supplement No 18 (A/7218), New York, United Nations, 1969, s. 50-51; *International Red Cross Handbook*; 1983, s. 396-397.

⁹² *Official Records of the Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts*, Geneva (1974-1977), Vol 1, pt. 1, Federal Political Department, Berne, 1978, s. 215-216.

⁹³ Stronami Konwencji były 43 państwa do 31 grudnia 1993 roku. Tekst można odnaleźć [w:] *United Nations Document*, A/CONF. 95/15 CORR. 3, aneks I, s. 1 i nast.; *International Red Cross Handbook*, Final Act, Convention, Protocols, Resolution, 1983, s. 380-394.

⁹⁴ Dz.U. 1984 nr 23, poz. 104, załącznik. Zgodnie z oświadczeniem rządowym z 19 marca 1984 r. polski dokument ratyfikowany został złożony 2 czerwca 1983 r. Sekretarzowi Organizacji Narodów Zjednoczonych. Konwencja weszła w życie 2 grudnia 1983 r.

Zgodnie z Konwencją wymagane jest wyrażenie zgodny do każdego z wymienionych Protokołów i jest ono opcjonalne dla każdego państwa tzn. mogą wyrażać zgodę na podpisanie wybranego Protokołu. W kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego szczególną uwagę należy zwrócić na Protokół II oraz Protokół III.

Protokół w sprawie zakazu lub ograniczeń użycia min, min - pułapek i innych urządzeń

Artykuł 1 tego Protokołu określa obszar praktyczny zastosowania tzn. taki który dotyczy użycia min na lądzie, włącznie z minami ustawionymi w celu uniemożliwienia dostępu do pasów przybrzeżnych, dróg wodnych rzek, jednakże nie stosuje się go do min przeciw okrętom na morzu lub wodach śródlądowych⁹⁵.

Ogólna definicja - co nazywamy miną przeciwpiechotną, została ujęta w artykule 2⁹⁶.

Artykuł 3 przedstawia kilka ogólnych postanowień na temat użycia min przeciwpiechotnych, w szczególności zakazuje użycia takiej broni przeciwko ludności cywilnej lub w czasie działań odwetowych.

Artykuł 4 zabrania użycia min w rejonach skupiających osoby cywilne, w których nie toczą się walki między siłami lądowymi. Wyjątek stanowią przypadki kiedy są nie umieszczone bezpośrednio w pobliżu obiektu wojskowego oraz podjęto środki w celu ochrony osób cywilnych przed ich działaniem⁹⁷ poprzez np. ustawienie znaków ostrzegawczych lub ogrodzenia wystawienia wartowników.

Artykuł 5 zakazuje użycia min zdalnie sterowanych chyba, że miny takie zostały użyte jedynie w rejonie, który jest obiektem wojskowym, gdy można dokładnie zarejestrować ich rozmieszczenie oraz zastosowany będzie skuteczny mechanizm samolikwidujący w każdej z min. Artykuł ten wymaga również dokonania uprzedniego ostrzeżenia, szczególnie ludności cywilnej o każdym zrzucie zdalnie sterowanych min⁹⁸.

Ochrona dóbr kultury oraz miejsc kultu została ujęta w artykule 6 Protokołu I, który mówi o zakazie użycia niektórych min przeciwpiechotnych⁹⁹.

Inne artykuły Protokołu II mówią o konieczności poddawania do publicznej wiadomości lokalizacji pól minowych, min - pułapek (art. 7), o ochronie sił Narodów Zjednoczonych działających w misjach od efektów pól minowych (art. 8) oraz o międzynarodowej współpracy w usuwaniu min (art. 9).

Protokół III w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia broni zapalających

Broń zapalająca stanowi również wielkie niebezpieczeństwo dla dziedzictwa kulturowego, które jest chronione przez Konwencję Haską z 1954 r. oraz postanowieniem Protokołu dotyczącego obiektów cywilnych¹⁰⁰.

⁹⁵ M. Flemming, wyd. cyt., s. 195.

⁹⁶ Tamże, s. 196.

⁹⁷ Tamże, s. 196.

⁹⁸ Tamże, s. 197.

⁹⁹ Tamże, s. 197.

¹⁰⁰ Tamże, s. 199-200.

Artykuł 2 Protokołu III o ochronie osób cywilnych i obiektów cywilnych mówi:

- zabrania się, niezależnie od okoliczności, czynić przedmiotem ataku za pomocą broni zapalających ludność cywilną, poszczególne osoby cywilne oraz obiekty cywilne;
- zabrania się, niezależnie od okoliczności, czynić przedmiotem ataku za pomocą lotniczych broni zapalających obiekty wojskowe rozmieszczone w rejonach skupienia osób cywilnych;
- zabrania się również czynić przedmiotem ataku obiekty wojskowe rozmieszczone w rejonach skupienia osób cywilnych za pomocą broni zapalających innych niż lotnicze, chyba że takie obiekty wojskowe są wyraźnie oddzielone od skupienia osób cywilnych i zostaną zastosowane możliwe środki ostrożności w celu ograniczenia działania zapalającego do obiektów wojskowych oraz w celu uniknięcia, a w każdym razem zminimalizowania przypadkowych ofiar wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych i szkód w obiektach cywilnych;
- zabrania się czynienia przedmiotem ataku za pomocą broni zapalających lasów i innej roślinności, chyba że te składniki środowiska naturalnego są wykorzystywane do ukrycia, zakrycia lub maskowania żołnierzy lub obiektów wojskowych bądź same stanowią obiekty wojskowe.

4.4. Międzynarodowa Konferencja dotycząca Ochrony Ofiar Wojny (30 sierpnia - 1 września 1993)

Powszechnie znane jest powiedzenie Cycerona, że: *Prawa milczą wśród szczęku broni*. Oprócz ignorancji prawa, z którą można się jednak uporać, ten rodzaj sceptyzmu i cynizmu zawarty w stwierdzeniu Cycerona i jest obecny współcześnie, stanowi jedną z największych przeszkód na drodze do przekazania sił zbrojnych do poszanowania prawa¹⁰¹. Artykuł I Konwencji Genewskiej z 1949 r. zobowiązuje strony Konwencji do zapewnienia respektowania prawa we wszystkich warunkach¹⁰². W celu przypomnienia państwom ich zobowiązań wynikających z Konwencji Genewskich odbyła się w Genewie Międzynarodowa Konferencja dotycząca Ochrony Ofiar Wojny (1993). Problem ochrony dóbr kultury był podniesiony przez kilka różnych delegacji między innymi: Brazylii, Bułgarii, Rosji, Słowenii oraz Malty. Podczas prac Grupy Kontraktowej oraz Komitetu do spraw Projektu, Rosja złożyła poprawkę do tekstu Deklaracji¹⁰³.

¹⁰¹ Zob. Francoise J. Hampson, *Fighting by the rules*, ICRC, No 269, March-April 198, p. 118 or George H. Aldrich, *Compliance with the Law: Problems and prospects*, [in:] Hazel Fox and Michael Am Meyer (eds.), *Effecting compliance, British Institute of International and Comparative Law*, London 1993, pp. 3-13.

¹⁰² M. Flemming, wyd. cyt., s. 34.

¹⁰³ Poprawka proponowana przez Federację Rosyjską do Komitetu, który miał się zająć projektem była następująca: *W związku z ochroną kulturowego dziedzictwa wydaje się uzasadnione włączyć nowy paragraf zawierający prośbę do narodów i stron konfliktu, aby używać w międzynarodowych konfliktach zbrojnych mechanizmów ochrony ustalonych przez Konwencję Haską z 1954 r. na przykład poprzez ustanowienie ogólnych obszarów ochrony dóbr kultury pod auspicjami UNESCO oraz Urzędu Wysokiego Komisarza do spraw dóbr kultury lub umożliwianie monitorowania, zbierania informacji o przebiegu sytuacji. Należy również nadmienić o konieczności przedsięwzięcia narodowych środków w celu wcielania Konwencji z 1954 r.: szeroko stosowania wyraźnych znaków, włączania dodatkowych danych do międzynarodowych rejestrów dóbr kultury, zaangażowania w siłach zbrojnych osób odpowiedzialnych za ochronę dóbr kultury.*

Przyjęta Deklaracja przypominała państwom o ich obowiązkach poszanowania i zapewnienia respektowania międzynarodowego prawa humanitarnego oraz o potrzebie jego upowszechniania poprzez np. organizację szkoleń. W drugiej części Deklaracji czytamy: *wszystkie państwa powinny uczynić wszystko ażeby:*

4. *Zapewnić międzynarodowemu prawu humanitarnemu jego uniwersalny charakter.*

Deklaracja przypomina o Protokołach Dodatkowych do Konwencji Genewskich z 1977 r., o Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych konwencjonalnych broni (1980) oraz o Konwencji o ochronie dóbr kultury w przypadku konfliktu zbrojnego:

9. *Zapewnić poszanowanie znaków Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca oraz innych znaków związanych z międzynarodowym prawem humanitarnym dotyczących ochrony personelu medycznego, środków transportu, personelu religijnego, obiektów sakralnych oraz innych chronionych przez międzynarodowe prawo humanitarne.*

10. *Zapewnić przestrzeganie reguł prawa humanitarnego dotyczącego ochrony dóbr kultury, miejsc kultu, środowiska naturalnego.*

Deklaracja w konkluzji stwierdza, że należy podjąć niezbędne kroki w celu wcielania międzynarodowego prawa humanitarnego w sposób bardziej efektywny.

Część druga
DOKUMENTY

**OCHRONA DÓBR KULTURY UREGULOWANA
NORMAMI MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA
WOJENNEGO POPRZEDZAJĄCYMI PRZYJĘCIE
KONWENCJI Z 1954 ROKU**

5. INSTRUKCJA DLA DOWÓDZTWA ARMII STANÓW ZJEDNOCZONYCH W POLU Z DNIA 24 KWIETNIA 1863 ROKU

§ 34. Jako zasadę ogólną należy przyjąć, że mienie należące do kościołów, szpitali, innych instytucji o charakterze wyłącznie charytatywnym, zakładów wychowawczych lub fundacji służących popieraniu władzy, jako to szkół publicznych, uniwersytetów, akademii nauczania, a także obserwatoriów, muzeów sztuk pięknych lub o charakterze naukowym - że mienie takie nie ma być uważane za mienie publiczne w rozumieniu § 31; może ono jednak być opodatkowane, lub użytkowane, jeżeli wymaga tego służba publiczna.

§ 35. Klasyczne dzieła sztuki, biblioteki, zbiory naukowe lub cenne przyrządy, jak np. teleskopy astronomiczne, a także szpitale muszą być zabezpieczone przed wszelkimi dającymi się uniknąć szkodami, nawet wówczas gdy znajdują się w obrębie miejsc ufortyfikowanych w czasie oblężenia lub bombardowania.

§ 118. Dowódca jednostki oblegającej żąda niekiedy od oblężonego, aby oznaczył budynki zawierające zbiory dzieł sztuki, muzea naukowe, obserwatoria astronomiczne lub cenne biblioteki, tak aby w miarę możliwości dało się uniknąć ich zniszczenia.

6. PROJEKT DEKLARACJI MIĘDZYNARODOWEJ DOTYCZĄCEJ PRAW I ZWYCZAJÓW WOJNY, UCHWALONY W BRUKSELI DNIA 27 SIERPNI 1874 ROKU

Art. 8.

Mienie gmin oraz zakładów poświęconych obrzędom religijnym, dobroczynności i wychowaniu, sztukom i naukom, nawet należących do państwa, będzie traktowane jak własność prywatna.

Wszelkie zajęcie, zniszczenie lub rozmyślne zbeszczeszczenie zakładów tego rodzaju oraz zabytków historycznych, dzieł sztuki i nauki powinno być ścigane przez właściwe władze.

Art. 17

W podobnym wypadku (bombardowania miasta - przyp. red.) powinny być powzięte wszelkie konieczne środki dla oszczędzania w miarę możliwości gmachów poświęconych obrzędom religijnym, sztukom, naukom i dobroczynności oraz miejsc, w których gromadzi się rannych i chorych, pod warunkiem, że nie są one zarazem używane do jakiegoś celu wojskowego.

Obowiązkiem oblężonych jest oznaczenie tych gmachów specjalnymi widocznymi znakami, które należy zawczasu wskazać oblegającemu.

7. PRAWA WOJNY LĄDOWEJ. PODRĘCZNIK UCHWALONY NA SESJI INSTYTUTU PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO W OXFORDZIE W DNIACH 9-10 WRZEŚNIA 1880 ROKU

§ 34. W razie bombardowania powinny być powzięte wszelkie konieczne środki dla oszczędzenia, jeżeli jest to wykonalne, gmachów poświęconych obrzędom religijnym, sztukom, naukom i dobroczynności, szpitali oraz miejsc, w których gromadzi się rannych i chorych, pod warunkiem, że nie są one zarazem używane, bezpośrednio ani pośrednio, do celów obrony.

Obowiązkiem oblężonego jest oznaczenie tych gmachów widocznymi znakami, wskazanymi zawczasu oblegającemu.

§ 53. Mienie gmin oraz zakładów poświęconych obrzędom religijnym, dobroczynności, wychowaniu, sztukom lub naukom nie podlega zajęciu.

Wszelkie rozmyślne zniszczenie lub zbyszczeszczenie zakładów tego rodzaju oraz zabytków historycznych, archiwaliów, dzieł sztuki lub nauki jest formalnie zakazane, jeżeli nie nakazują go w sposób kateryczny konieczności wojny.

8. KONWENCJA DOTYCZĄCA PRAW I ZWYCZAJÓW WOJNY LĄDOWEJ

(IV Konwencja Haska, podpisana 18 października 1907 r.)

(Dz U z 1927 r. nr 21, poz. 161)

Zważywszy, że poszukując sposobów zachowania pokoju i zapobieżenia zbrojnym starciom pomiędzy narodami, ważne jest jednocześnie zająć się tym wypadkiem, gdy zwrócenie się do oręża nastąpiłoby wskutek wydarzeń, których ich usiłowania nie mogłyby odwrócić;

ożywione pragnieniem służenia w tej ostatecznej ewentualności interesom ludzkości i wrastającym wymaganiom cywilizacji;

uważając, że należy w tym celu dokonać rewizji praw i ogólnych zwyczajów wojennych bądź dla dokładniejszego określenia ich, bądź dla pewnego ich ograniczenia celem osłabienia, o ile to możliwe, ich surowości;

uznały za potrzebne uzupełnić i ściślej określić co do pewnych punktów dzieło pierwszej Konferencji Pokoju, która przejmując, w dalszym ciągu Konferencji Brukselskiej 1874 r. idee, poddane przez mądrą i szlachetną przezorność, powzięła postanowienia w przedmiocie określenia i uregulowania zwyczajów wojny na lądzie.

Zdaniem Wysokich Układających się Stron postanowienia te, których ułożenie spowodowane zostało pragnieniem umniejszenia nieszczęść wojny, o ile konieczności wojskowe na to pozwalają, mają służyć jako ogólna reguła postępowania dla prowadzących wojnę w ich wzajemnych stosunkach oraz w stosunku do ludności.

Jednakże było niemożliwe na razie uzgodnienie odnośnych postanowień, rozciągających się na wszystkie okoliczności mogące mieć miejsce w praktyce.

Skądinąd nie mogło być zamiarem Wysokich Układających się Stron, aby wypadki nie przewidziane zastały z braku sformułowanych pisemnie postanowień pozostawione dowolnej ocenie ze strony dowodzących wojskami.

Zanim bardziej wyczerpujący kodeks praw wojennych będzie mógł być ułożony. Wysokie Układające się Strony uważają za właściwe skonstatować, że w wypadkach, nie objętych przepisami obowiązującymi, przyjętymi przez nie, ludność i strony wojujące pozostają pod opieką i władzą zasad prawa narodów, wpływających ze zwyczajów, ustanowionych między cywilizowanymi narodami, oraz z zasad humanitarności i wymagań społecznego sumienia.

Oświadczają one, że w tym sensie należy rozumieć zwłaszcza artykuły 1 i 2 przyjętego regulaminu.

Art. 1. Mocarstwa Układające się wydadzą swym siłom zbrojnym lądowym instrukcje zgodne z „Regulaminem dotyczącym praw i zwyczajów wojny lądowej”, załączonym do niniejszej konwencji.

Art. 2. Postanowienia zawarte w regulaminie wspomnianym w art. 1 oraz niniejszej konwencji, obowiązują tylko w stosunku pomiędzy Mocarstwami Układającymi się i tylko, jeśli wszyscy wojujący należą do konwencji.

Art. 3. Strona wojująca, która by naruszyła postanowienia powyższego regulaminu, będzie pociągnięta do indemnizacji, jeśli tego zajdzie potrzeba. Strona ta będzie odpowiedzialna za każdy czyn osób, wchodzących w skład jej siły zbrojnej.

Art. 4. Niniejsza konwencja, należycie ratyfikowana, zastąpi w stosunkach pomiędzy Mocarstwami Układającymi się konwencję z 29 lipca 1899 r., dotyczącą praw i zwyczajów wojny lądowej.

Konwencja 1899 r. pozostaje obowiązująca w stosunkach pomiędzy mocarstwami, które ją podpisały, a które by nie ratyfikowały niniejszej konwencji.

REGULAMIN DOTYCZĄCY PRAW I ZWYCZAJÓW WOJNY LĄDOWEJ

Dział II

O krokach nieprzyjacielskich

Rozdział I

O sposobach szkodenia nieprzyjacielowi, o oblężeniach i bombardowaniach

Art. 27. Podczas oblężeń i bombardowań należy zastosować wszelkie niezbędne środki, ażeby w miarę możliwości oszczędzone zostały świątynie, gmachy służące celom nauki, sztuki i dobroczynności, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie zgromadzeni są chorzy i ranni, pod warunkiem, ażeby te gmachy i miejsca nie służyły jednocześnie celom wojennym.

Obowiązkiem oblężonych jest oznaczyć te gmachy i miejsca za pomocą specjalnych widocznych znaków, które będą notyfikowane oblegającym.

Art. 28. Zabrania się wydawania na łup miast lub miejsc nawet zdobytych szturmem.

Dział III

O władzy wojennej na terytorium państwa nieprzyjacielskiego

Art. 55. Państwo okupujące uważać się będzie jedynie za administratora i użytkownika gmachów publicznych, nieruchomości, lasów i rolnych gospodarstw, należących do państwa nieprzyjacielskiego, a znajdujących się w kraju okupowanym. Państwo to winno ochraniać wartość tych majątków i rządzić nimi zgodnie z zasadami użytkowania.

Art. 56. Własność gmin, instytucji kościelnych, dobroczynnych, wychowawczych oraz instytucji sztuk pięknych i naukowych, chociażby należących do państwa, będą traktowane jak własność prywatna.

Wszelkie zajęcie, zniszczenie lub rozmyślna profanacja instytucji tego rodzaju, pomników historycznych, dzieł sztuki i nauki są zabronione i winny być karane.

9. KONWENCJA O BOMBARDOWANIU PRZEZ SIŁY MORSKIE W CZASIE WOJNY

(IX Konwencja Haska, podpisana 18 października 1907 r.)

(DzU z 1936 r. nr 6, poz. 66)

Ożywieni pragnieniem zrealizowania życzenia wyrażonego przez Pierwszą Konferencję Pokojową, dotyczącego bombardowania przez siły morskie portów, miast i wiosek niebronionych.

Uważając, że należy podporządkować bombardowanie przez siły morskie ogólnym postanowieniom, które gwarantują prawa mieszkańcom i zapewniają zachowanie głównych gmachów rozciągając się na to działanie wojenne w miarę możliwości zasady Regulaminu z 1890 roku o prawach i zwyczajach wojny lądowej:

Przejmując się również pragnieniem służenia interesom ludzkości i zmniejszenia srogości i klęsk wojny.

Rozdział I

O bombardowaniu portów, miast, wiosek, osiedli i gmachów niebronionych

Art. 1. Zakazuje się bombardowania przez morskie siły zbrojne portów, miast, wiosek, osiedli lub gmachów, które nie są bronione.

Żadna miejscowość nie może być bombardowana jedynie z tytułu ustawienia przed jej portem podwodnych min uderzeniowych.

Art. 4. Zakazuje się bombardowania za niepłacenie kontrybucji pieniężnych portów, miast, wiosek, osiedli lub gmachów niebronionych.

Rozdział II

Postanowienia ogólne

Art. 5. Przy bombardowaniu przez morskie siły zbrojne dowódca winien przedsięwziąć wszelkie konieczne środki, ażeby zaoszczędzić w miarę możliwości, gmachy przeznaczone dla obrzędów religijnych i sztuk pięknych, zakłady naukowe i dobroczynne, pomniki historyczne, szpitale i miejsca zbiórek dla chorych lub rannych, pod warunkiem, że nie będą one przeznaczone jednocześnie dla celów wojskowych.

Obowiązkiem ludności jest wskazać te pomniki, gmachy lub miejsca zbiórek znakami widocznymi, polegającymi na dużych czworokątnych, sztywnych blatach, podzielonych przekątną na dwa trójkąty, z których górny winien być czarny, dolny zaś biały.

Art. 6. Z wyjątkiem okoliczności, gdy względy wojskowe stają wyraźnie na przeszkodzie, dowódca atakującej morskiej siły zbrojnej winien przed rozpoczęciem bombardowania uczynić wszystko, co jest w jego mocy, ażeby uprzedzić władze miejscowe.

Art. 7. Zakazuje się plądrowania miast i osiedli, nawet jeżeli zostały one zdobyte siłą.

**10. KONWENCJA O PEWNYCH OGRANICZENIACH
W WYKONYWANIU PRAWA ZDOBYCZY
PODCZAS WOJNY MORSKIEJ
(XI Konwencja Haska, podpisana 18 października 1907 r.)
(DzU z 1936 r. nr 6, poz. 68)**

Uznając konieczność zapewnienia lepszego niż w przeszłości stosowania prawa do międzynarodowych stosunków morskich w czasie wojny:

Uważając, że do osiągnięcia tego należy, porzucając lub uzgadniając w danym wypadku w interesie wspólnym pewne dawne rozbieżne praktyki, przedsięwziąć ułożenie we wspólne prawidła gwarancji należnych pokojowemu handlowi i nieszkodliwej pracy, jako też prowadzenie działań wojennych na morzu;

Że należy ustalić we wzajemnych pisemnych zobowiązaniach zasady pozostające dotąd w niepewnej dziedzinie sprzeczności lub pozostawione do uznania rządów;

Że odtąd pewna ilość prawideł może być ustanowiona bez uszczerbku dla obecnie obowiązującego prawa, dotyczącego spraw, które nie są przez niniejszą konwencję przewidziane.

Rozdział II

O statkach nie podlegających prawu zajęcia

Art. 4. Nie podlegają również prawu zajęcia statki, mające na pokładzie misje religijne, naukowe lub filantropijne.

11. TRAKTAT O OCHRONIE INSTYTUCJI ARTYSTYCZNYCH I NAUKOWYCH ORAZ ZABYTEKÓW HISTORYCZNYCH PODPISANY W WASZYNGTONIE DNIA 15 KWIETNIA 1935 ROKU

Poniższy tekst został zawarty

w The Department of State Treaty Information Bulletin, No 67, z 30.04.1935 r.

Wysokie Umawiające się Strony.

Ożywione dążeniem do nadania formy konwencyjnej postulatowi rezolucji przyjętej dnia 16 grudnia 1933 r. przez wszystkie Państwa reprezentowane na Siódmej Międzynarodowej Konferencji Państw Amerykańskich w Montevideo, która zaleciła „Rządom Ameryki, które jeszcze tego nie uczyniły, podpisanie „Paktu Roericha”, zainicjowanego przez Muzeum Roericha w Stanach Zjednoczonych, który to Pakt stawia sobie za cel powszechne przyjęcie już ustalonej i ogólnie znanej flagi, ażeby przy jej pomocy zachować w każdym czasie od niebezpieczeństwa wszelkie nieruchome zabytki, będące własnością zarówno państwową, jak i prywatną, które stanowią skarb kulturalny narodów.

Postanowiły zawrzeć w tym celu traktat, a stawiając sobie za zadanie poszanowanie i ochronę skarbow- kultury w czasie wojny i w czasie pokoju wyraziły zgodę na następujące postanowienia:

Artykuł I

Zabytki historyczne, muzea oraz instytucje naukowe, artystyczne, wychowawcze i kulturalne będą uważane za neutralne i jako takie szanowane i chronione przez wojujących.

To samo poszanowanie i ochrona należne będą personelowi wyżej wymienionych instytucji.

To samo poszanowanie i ochrona będą przyznawane zabytkom historycznym, muzeom oraz instytucjom naukowym, artystycznym, wychowawczym i kulturalnym zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie wojny.

Artykuł II

Neutralność zabytków i instytucji wymienionych w poprzednim artykule oraz należne im szacunek i ochrona będą uznane na całym obszarze terytoriów podległych suwerenności każdego z podpisujących lub przystępujących Państw, bez jakiegokolwiek względu na przynależność państwową wymienionych zabytków i instytucji. Odnośne Rządy zgadzają się powziąć środki ustawodawstwa wewnętrznego konieczne dla zapewnienia wspomnianej ochrony poszanowania.

Artykuł III

Ażeby zidentyfikować zabytki i instytucje wymienione w artykule można korzystać z flagi rozpoznawczej (czerwone koło zawierające potrójną czerwoną kulę na białym polu) zgodnie z wzorem dołączonym do niniejszego Traktatu.

Artykuł IV

Rządy podpisujące niniejszy Traktat lub zgłaszające do niego przystąpienie prześlą Unii Panamerykańskiej, bądź w czasie podpisania Traktatu lub przystąpienia do niego, bądź w jakimkolwiek czasie późniejszym, listę zabytków i instytucji dla których życzą sobie ochronę uzgodnią w niniejszym Traktacie.

Unia panamerykańska, zawiadamiając Rządy o podpisaniu Traktatu i przystąpieniu do niego, będzie zarazem przysyłać im listę zabytków instytucji wymienioną w niniejszym artykule, jak również zawiadamiać inne Rządy o każdej zmianie zaszłej w tej liście.

Artykuł V

Zabytki i instytucje wymienione w artykule I przestają korzystać z przywilejów uznanych w niniejszym Traktacie w razie, gdy zostały użyte do celów wojskowych.

Część trzecia
DOKUMENTY

**OCHRONA DÓBR KULTURY WEDŁUG KONWENCJI
PODPISANEJ W HADZE 14 MAJA 1954 ROKU**

12. KONWENCJA O OCHRONIE DÓBR KULTURALNYCH W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO WRAZ Z REGULAMINEM WYKONAWCZYM DO TEJ KONWENCJI ORAZ PROTOKÓŁ O OCHRONIE DÓBR KULTURALNYCH W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO, PODPISANE W HADZE DNIA 14 MAJA 1954 ROKU

(DzU z 1957 r. nr 46, poz. 212, załącznik)

AKT KOŃCOWY KONFERENCJI MIĘDZYRZĄDOWEJ W SPRAWIE OCHRONY DÓBR KULTURALNYCH W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Konferencja zwołana przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury w celu opracowania i przyjęcia

Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego,

Regulaminu wykonawczego do tejże Konwencji oraz

Protokołu dotyczącego Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego,

odbyła się w Hadze na zaproszenie Rządu Holandii od dnia 21 kwietnia do dnia 14 maja 1954 r. i przeprowadziła obrady nad projektami przygotowanymi przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Konferencja ustaliła następujące teksty:

Konwencję Haską o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz Regulamin wykonawczy do tejże Konwencji;

Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

Konwencję, Regulamin i Protokół, których teksty zostały zredagowane w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, załącza się do niniejszego Aktu.

Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury sporządzi tłumaczenie tych tekstów na inne języki urzędowe Konferencji Generalnej.

Konferencja przyjęła ponadto trzy rezolucje, które załącza się do niniejszego Aktu.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni przez swoje Rządy, podpisali niniejszy Akt Końcowy.

Sporządzono w Hadze, dnia 14 maja 1954 r. w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim. Oryginał oraz załączone do niego dokumenty będą złożone w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

KONWENCJA O OCHRONIE DÓBR KULTURALNYCH W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Wysokie umawiające się Strony,

stwierdzając, że dobra kulturalne doznały poważnych szkód w toku ostatnich konfliktów i że w następstwie rozwoju techniki wojennej grozi im coraz bardziej zniszczenie;

przeświadczone, że szkody wyrządzone dobrom kulturalnym, do jakiegokolwiek należałyby one narodu, stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej;

zważywszy, że zachowanie dziedzictwa kulturalnego posiada wielkie znaczenie dla wszystkich narodów świata i że jest rzeczą doniosłą zapewnić temu dziedzictwu ochronę międzynarodową;

kierując się zasadami dotyczącymi ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, jakie ustalono w Konwencjach Haskich z lat 1899 i 1907 oraz w Pakcie Waszyngtońskim z dnia 15 kwietnia 1935 r.;

zważywszy, że ochrona tych dóbr, aby być skuteczną, powinna być zorganizowana już w czasie pokoju w drodze środków zarówno powziętych przez poszczególne państwa, jak i międzynarodowych;

postanawiając poczynić wszelkie możliwe kroki dla ochrony dóbr kulturalnych; zgodziły się na następujące postanowienia:

Rozdział I

Ogólne postanowienia dotyczące ochrony

Artykuł 1

Definicja dóbr kulturalnych

W rozumieniu niniejszej Konwencji uważa się za dobra kulturalne, bez względu na ich pochodzenie oraz na osobę ich właściciela:

a) dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, na przykład zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne, jak świeckie; stanowiska archeologiczne; zespoły budowlane posiadające jako takie znaczenie historyczne lub artystyczne; dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, jak również zbiory naukowe i poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej określonych dóbr;

b) gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a), na przykład muzea, wielkie biblioteki, składnice archiwalne, jak również schrony mające na celu przechowywanie w razie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a);

c) ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych określonych pod lit. a) i b), zwane w dalszym ciągu „ośrodkami zabytkowymi”.

Artykuł 2

Ochrona dóbr kulturalnych

Ochrona dóbr kulturalnych w rozumieniu niniejszej Konwencji obejmuje opiekę nad nimi oraz ich poszanowanie.

Artykuł 3

Opieka nad dobrami kulturalnymi

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się przygotować już w czasie pokoju opiekę nad dobrami kulturalnymi położonymi na ich własnym terytorium wobec dających się przewidzieć następstw konfliktu zbrojnego podejmując w tym celu kroki, jakie uznają za stosowne.

Artykuł 4

Poszanowanie dóbr kulturalnych

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się szanować dobra kulturalne położone zarówno na ich własnym terytorium, jak na terytoriach innych Wysokich Umawiających się Stron, przez powstrzymanie się od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby wystawić te dobra w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie, oraz przez powstrzymanie się wobec nich od wszelkich aktów nieprzyjacielskich.

2. Zobowiązania określone w ust. 1 niniejszego artykułu mogą być uchylone w takim jedynie wypadku, gdy uchYLENIA wymaga w sposób kategoryczny konieczność wojskowa.

3. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się ponadto zakazać wszelkich aktów kradzieży, rabunku lub bezprawnego przywłaszczenia dóbr kulturalnych, jakkolwiek przybrałyby one formę, jak również wszelkich aktów wandalizmu wymierzonych przeciw nim, zapobiegać takim aktom, a w razie potrzeby powodować ich zaprzestanie. Powstrzymają się również od stosowania rekwizycji wobec dóbr kulturalnych ruchomych położonych na terytorium którejkolwiek innej Wysokiej Umawiającej się Strony.

4. Wysokie Umawiające się Strony powstrzymają się od wszelkich środków odwetu wymierzonych przeciw dobrom kulturalnym.

5. Wysoka Umawiająca się Strona nie może uchylać się od zobowiązań, określonych w niniejszym artykule, w stosunku do którejkolwiek innej Wysokiej Umawiającej się Strony, powołując się na okoliczność, że Strona ta nie zastosowała środków opieki przewidzianych w art. 3.

Artykuł 5

Okupacja

1. Wysokie Umawiające się Strony, które okupują w całości lub w części terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony, powinny w miarę możliwości popierać wysiłki właściwych władz narodowych terytorium okupowanego, mając na celu zapewnienie opieki nad jego dobrami kulturalnymi i ich zachowanie.

2. Jeżeli dla zachowania dóbr kulturalnych położonych na terytorium okupowanym, a uszkodzonych przez działania wojenne konieczne są kroki natychmiastowe i jeżeli właściwe władze narodowe nie mogą ich podjąć, Mocarstwo okupujące przedsięwzięcie

w miarę możliwości najkonieczniejsze środki zachowawcze w ścisłej współpracy z tymi władzami.

3. Każda Wysoka Umawiająca się Strona, której rząd uważany jest za rząd legalny przez członków ruchu oporu, zwróci w miarę możliwości ich uwagę na obowiązek przestrzegania postanowień Konwencji dotyczących poszanowania dóbr kulturalnych.

Artykuł 6

Oznaczanie dóbr kulturalnych

Zgodnie z postanowieniami art. 16 dobra kulturalne mogą być zaopatrzone w znak rozpoznawczy ułatwiający ich identyfikację.

Artykuł 7

Środki o charakterze wojskowym

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się wprowadzić już w czasie pokoju w regulaminach lub instrukcjach, przeznaczonych do użytku swoich wojsk, postanowienia, które by zapewniły przestrzeganie niniejszej Konwencji, oraz wpoić członkom swoich sił zbrojnych poczucie szacunku dla kultury i dóbr kulturalnych wszystkich narodów.

2. Zobowiązują się one przygotować lub utworzyć już w czasie pokoju, w łonie swoich sił zbrojnych, bądź komórki organizacyjne, bądź zespół osób o specjalnych kwalifikacjach, którego zadaniem będzie czuwanie nad poszanowaniem dóbr kulturalnych i współpraca z władzami cywilnymi, do których należy opieka nad tymi dobrami.

Rozdział II

O ochronie specjalnej

Artykuł 8

Przyznawanie ochrony specjalnej

1. Ochroną specjalną może być objęta ograniczona ilość schronów przeznaczonych do przechowywania dóbr kulturalnych ruchomych w razie konfliktu zbrojnego oraz ośrodków zabytkowych i innych dóbr kulturalnych nieruchomych o bardzo wielkim znaczeniu, pod warunkiem, że:

a) znajdują się w dostatecznej odległości od wielkich ośrodków przemysłowych oraz od wszelkich ważnych obiektów wojskowych stanowiących punkty wrażliwe, jak na przykład lotnisk, radiowych stacji nadawczych, zakładów pracujących na rzecz obrony narodowej, portów lub dworców kolejowych o pewnym znaczeniu, jak również wielkich linii komunikacyjnych;

b) nie są użytkowane do celów wojskowych.

2. Schron dla dóbr kulturalnych ruchomych może być objęty ochroną specjalną bez względu na swoje położenie, jeżeli jest zbudowany w taki sposób, że według wszelkiego prawdopodobieństwa nie może ponieść szkody w bombardowaniu.

3. Ośrodek zabytkowy uważa się za użytkowany do celów wojskowych, jeżeli służy do przemieszczania, chociażby tylko tranzytowego, osób wojskowych lub materiału wojskowego, jak również jeżeli jest terenem czynności bezpośrednio związanych z działaniami wojskowymi, z kwaterunkiem osób wojskowych lub z produkcją materiału wojennego.

4. Natomiast nie jest uważane za użytkowanie do celów wojskowych strzeżenie dóbr kulturalnych wymienionych w ust. 1 przez uzbrojonych strażników specjalnie powołanych do tego zadania ani obecność w pobliżu dóbr kulturalnych sił policyjnych, do których stałego zakresu działania należy zapewnienie porządku publicznego.

5. Dobro kulturalne, wymienione w ust. 1 niniejszego artykułu, położone w pobliżu ważnego obiektu wojskowego w rozumieniu tegoż ustępu, może być jednak objęte ochroną specjalną. Jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona, która składa o to wniosek, zobowiąże się, że w razie konfliktu zbrojnego zaniecha wszelkiego użytkowania odnośnego obiektu, a w szczególności, gdy chodzi o port, dworzec kolejowy lub lotnisko - wyłączy go z wszelkiego ruchu komunikacyjnego. Wyłączenie takie powinno być przygotowane już w czasie pokoju.

6. Ochrona specjalna zostaje przyznana dobru kulturalnemu przez wpisanie go do „Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną”. Wpis ten może być dokonany jedynie w sposób zgodny z postanowieniami niniejszej Konwencji i w warunkach określonych w Regulaminie Wykonawczym.

Artykuł 9

Nietykalność dóbr kulturalnych objętych ochroną specjalną

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się zapewnić nietykalność dóbr kulturalnych objętych ochroną specjalną przez powstrzymanie się, z chwilą wciągnięcia do Międzynarodowego Rejestru, od wszelkich aktów nieprzyjacielskich skierowanych przeciw tym dobrom oraz od wszelkiego użytkowania bądź ich samych, bądź ich otoczenia do celów wojskowych, z wyjątkiem wypadków przewidzianych w art. 8 ust. 5.

Artykuł 10

Oznaczanie i kontrola

W razie konfliktu zbrojnego dobra kulturalne objęte ochroną specjalną powinny być zaopatrzone w znak rozpoznawczy opisany w art. 16 oraz udostępnione międzynarodowej kontroli w sposób określony w Regulaminie Wykonawczym.

Artykuł 11

Cofnięcie przywileju nietykalności

1. Jeżeli jedna z Wysokich Umawiających się Stron dopuści się w stosunku do dobra kulturalnego objętego ochroną specjalną pogwałcenia zobowiązań wynikających z art. 9, Strona przeciwna jest na czas trwania tego pogwałcenia zwolniona z obowiązku zapewnienia odnośnemu dobru nietykalności. Jednakże, o ile uważa to tylko za możliwe, wystosowuje wpierw wezwanie o położenie kresu pogwałceniu w odpowiednim terminie.

2. Poza wypadkami przewidzianymi w ust. 1 niniejszego artykułu przywilej nietykalności dobra kulturalnego objętego ochroną specjalną może być cofnięty jedynie w wypadkach nie dającej się uniknąć konieczności wojskowej i jedynie na czas jej trwania. Stwierdzić, że konieczność taka zachodzi, może jedynie dowódca jednostki odpowiadającej dywizji bądź wyższej. We wszystkich wypadkach, w których okoliczności na to pozwalają, decyzja cofnięcia przywileju nietykalności będzie komunikowana odpowiednio wcześniej Stronie przeciwnej.

3. Strona cofająca przywilej nietykalności powinna zawiadomić o tym możliwie najrychlej, pisemnie i z podaniem motywów, Komisarza Generalnego Dóbr Kulturalnych przewidzianego w Regulaminie Wykonawczym.

Rozdział III

O transportach dóbr kulturalnych

Artykuł 12

Transport pod ochroną specjalną

1. Transport mający za wyłączny cel przewiezienie dóbr kulturalnych bądź w obrębie pewnego terytorium, bądź na inne terytorium, może na wniosek zainteresowanej Wysokiej Umawiającej się Strony odbywać się pod ochroną specjalną w warunkach przewidzianych w Regulaminie Wykonawczym.

2. Transport pod ochroną specjalną pozostaje pod nadzorem międzynarodowym przewidzianym w Regulaminie Wykonawczym i powinien być zaopatrzony w znak rozpoznawczy określony w art. 16.

3. Wysokie Umawiające się Strony powstrzymają się od wszelkich aktów nieprzyjacielskich wobec transportu pozostającego pod ochroną specjalną.

Artykuł 13

Transport w wypadkach nagłych

1. Jeżeli jedna z Wysokich Umawiających się Stron uważa, że bezpieczeństwo pewnych dóbr kulturalnych wymaga ich przewiezienia, sprawa zaś jest tak nagła, że procedura przewidziana w art. 12 nie może być zastosowana, zwłaszcza na początku konfliktu zbrojnego, transport można zaopatrzyć w znak rozpoznawczy określony w art. 16, chyba że transport taki był już przedmiotem prośby o przyznanie przywileju nietykalności w rozumieniu art. 12, która została odrzucona. O transporcie należy w miarę możliwości zawiadomić Strony przeciwne. Transport kierujący się ku terytorium innego kraju nie może w żadnym razie używać znaku rozpoznawczego, jeżeli nie przyznano mu wyraźnie przywileju nietykalności.

2. Wysokie Umawiające się Strony przedsięwzją w miarę możliwości środki ostrożności konieczne do ochrony transportów, przewidzianych w ust. 1 niniejszego artykułu, a zaopatrzonych w znak rozpoznawczy, przed skierowanymi przeciw nim aktami nieprzyjacielskimi.

Artykuł 14

Nietykalność wobec zajęcia, zdobyczy i łupu

1. Przywilej nietykalności wobec zajęcia, zdobyczy i łupu przysługuje:

a) dobrom kulturalnym korzystającym z ochrony specjalnej przewidzianej w art. 12 bądź w art. 13;

b) środkom transportowym przeznaczonym wyłącznie do przewozu tych dóbr.

2. Niniejszy artykuł nie zawiera żadnego ograniczenia prawa wizyty i rewizji.

Rozdział IV

O personelu

Artykuł 15

Personel

W granicach, w jakich daje się to pogodzić z wymaganiami bezpieczeństwa, personel przydzielony do ochrony dóbr kulturalnych powinien być w interesie tych dóbr szanowany; jeśli zostanie się w ręce strony przeciwnej powinien mieć możliwość dalszego pełnienia swych funkcji, o ile powierzone mu dobra kulturalne dostaną się również w ręce strony przeciwnej.

Rozdział V

O znaku rozpoznawczym

Artykuł 16

Znak Konwencji

1. Znakiem rozpoznawczym Konwencji jest tarcza skierowana ostrzem w dół, podzielona wzdłuż przekątnych na cztery pola, dwa błękitne i dwa białe (tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem).

2. Znak używa się bądź pojedynczo, bądź potrójnie w układzie trójkątnym (z jedną tarczą u dołu), w warunkach określonych w art. 17.

Artykuł 17

Sposób użycia znaku

1. Znak rozpoznawczy w układzie potrójnym może być używany jedynie do identyfikacji:

a) dóbr kulturalnych nieruchomych korzystających z ochrony specjalnej;

b) transportów dóbr kulturalnych w warunkach określonych w art. 12 i 13;

c) schronów zaimprovizowanych w warunkach określonych w Regulaminie Wykonaw-

czym

2. Pojedynczy znak rozpoznawczy może być używany jedynie do identyfikacji:

- a) dóbr kulturalnych nie korzystających z ochrony specjalnej;
- b) osób sprawujących czynności kontrolne zgodnie z Regulaminem Wykonawczym;
- c) personelu przydzielonego do ochrony dóbr kulturalnych;
- d) kart tożsamości określonych w Regulaminie Wykonawczym.

3. W czasie konfliktu zbrojnego zabrania się używania znaku rozpoznawczego w jakichkolwiek innych wypadkach poza wymienionymi w poprzednich ustępach niniejszego artykułu oraz używania do jakichkolwiek celów znaku podobnego do znaku rozpoznawczego.

4. Znak rozpoznawczy nie może być umieszczony na dobrze kulturalnym nieruchomości, o ile równocześnie nie umieści się na widocznym miejscu odpowiednio podpisanego i datowanego upoważnienia wystawionego przez właściwą władzę Wysokiej Umawiającej się Strony.

Rozdział VI

O zakresie zastosowania konwencji

Artykuł 18

Zastosowanie Konwencji

1. Z wyjątkiem postanowień, które powinny wejść w życie już w czasie pokoju, niniejsza Konwencja będzie stosowana w razie wojny wypowiedzianej lub jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego, jaki może powstać, bądź pomiędzy dwiema Wysokimi Umawiającymi się Stronami, bądź większą ich ilością, nawet jeżeli stan wojny przez jedną lub więcej z nich nie został uznany.

2. Konwencja będzie stosowana również we wszystkich wypadkach okupacji bądź całego terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron bądź jego części, nawet jeżeli okupacja ta nie napotka żadnego zbrojnego oporu.

3. Mocarstwa będące stronami niniejszej Konwencji pozostaną związane nią w swoich wzajemnych stosunkach, nawet jeżeli jedno z Mocarstw biorących udział w konflikcie nie jest jej stroną. Będą ponadto związane Konwencją również w stosunku do tego Mocarstwa, o ile oświadczy ono, że przyjmuje jej postanowienia i o ile je stosuje.

Artykuł 19

Konflikty nie mające charakteru międzynarodowego

1. W razie konfliktu zbrojnego nie posiadającego charakteru międzynarodowego, a powstałego na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, każda ze stron konfliktu będzie obowiązana stosować co najmniej postanowienia niniejszej Konwencji, które dotyczą poszanowania dóbr kulturalnych.

2. Strony konfliktu będą dążyły do wprowadzenia w życie, w drodze układów specjalnych, w całości lub w części również pozostałych postanowień niniejszej Konwencji.

3. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może zaoferować stronom konfliktu swe usługi.

4. Zastosowanie powyższych postanowień nie będzie miało wpływu na sytuację prawną stron konfliktu.

Rozdział VII

O wykonaniu konwencji

Artykuł 20

Regulamin Wykonawczy

Szczegóły dotyczące sposobu stosowania niniejszej Konwencji są określone w Regulaminie Wykonawczym, który stanowi jej integralną część.

Artykuł 21

Mocarstwa opiekuńcze

Niniejsza Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy będą stosowane przy współpracy Mocarstw Opiekuńczych, którym powierzono czuwanie nad interesami Stron konfliktu.

Artykuł 22

Postępowanie pojednawcze

1. Mocarstwa Opiekuńcze udzielą swych dobrych usług we wszystkich wypadkach, w których uznają to za wskazane w interesie dóbr kulturalnych, zwłaszcza jeżeli pomiędzy Stronami konfliktu powstanie różnica zdań co do stosowania lub interpretacji postanowień niniejszej Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego.

2. W tym celu każde z Mocarstw Opiekuńczych może bądź na zaproszenie jednej ze Stron lub Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, bądź z własnej inicjatywy zaproponować Stronom konfliktu zebranie ich przedstawicieli, a w szczególności przedstawicieli władz powołanych do ochrony dóbr kulturalnych, w razie potrzeby na odpowiednio wybranym terytorium neutralnym.

Strony konfliktu obowiązane są przychylić się do otrzymanej propozycji odbycia zebrania. Mocarstwa Opiekuńcze zgłaszają do aprobaty Stronom konfliktu nazwisko osoby bądź będącej obywatelem Mocarstwa neutralnego, bądź zaproponowanej przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, która będzie zaproszona do udziału w tym zebraniu w charakterze przewodniczącego.

Artykuł 23

Pomoc UNESCO

1. Wysokie Umawiające się Strony mogą zwrócić się do Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury z prośbą o pomoc techniczną w zorganizowaniu ochrony swoich dóbr kulturalnych lub w związku z jakimkolwiek innym zagadnieniem wynikającym ze stosowania bądź niniejszej Konwencji, bądź jej Regulaminu Wykonawczego. Organizacja udziela tej pomocy w granicach swojego programu i swoich możliwości.

2. Organizacja jest uprawniona do występowania z własnej inicjatywy z propozycjami na ten temat wobec Wysokich Umawiających się Stron.

Artykuł 24

Układy specjalne

1. Wysokie Umawiające się Strony mogą zawierać układy specjalne co do wszelkich zagadnień, które ich zdaniem wymagają oddzielnego uregulowania.

2. Nie może być zawarty żaden układ specjalny umniejszający ochronę, jaką niniejsza Konwencja zapewnia dobrom kulturalnym i personelowi przydzielonemu do ich ochrony.

Artykuł 25

Rozpowszechnienie Konwencji

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się rozpowszechnić w swoich krajach tekst niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego możliwie najszerzej, zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie konfliktu zbrojnego. Zobowiązują się w szczególności włączyć ich nauczanie do programów szkolenia wojskowego, a w miarę możliwości również cywilnego, tak aby zasady ich mogły być znane całej ludności, a zwłaszcza siłom zbrojnym i personelowi przydzielonemu do ochrony dóbr kulturalnych.

Artykuł 26

Przekłady i sprawozdania

1. Wysokie Umawiające się Strony prześlą sobie wzajemnie, za pośrednictwem Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, urzędowe przekłady niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego.

2. Ponadto, co najmniej raz na cztery lata, prześlą One Dyrektorowi Generalnemu Sprawozdanie zawierające informacje, jakich udzielenie uznają za stosowne, o środkach powziętych, przygotowanych lub zamierzonych przez ich właściwe władze celem wykonania niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego.

Artykuł 27

Zebrania

1. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może zwoływać za zgodą Rady Wykonawczej zebrania przedstawicieli Wysokich Umawiających się Stron. Obowiązany jest zwołać zebranie, jeśli prosi o to co najmniej jedna piąta ogólnej ilości Wysokich Umawiających się Stron.

2. Niezależnie od wszelkich innych kompetencji przyznanych mu przez niniejszą Konwencję i jej Regulamin Wykonawczy, zadaniem zebrania jest badanie zagadnień związanych ze stosowaniem niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego oraz formułowanie na ten temat zaleceń.

3. Zebranie może ponadto przystąpić do rewizji Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, z zachowaniem postanowień art. 39, jeżeli reprezentowana jest na nim większość Wysokich Umawiających się Stron.

Artykuł 28

Sankcje

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się powziąć w ramach swoich systemów prawa karnego wszelkie konieczne środki, ażeby osoby, które dopuściły się naruszenia niniejszej Konwencji lub nakazały jej naruszenie, były bez względu na swoje obywatelstwo ścigane i osiągnięte sankcjami bądź karnymi, bądź dyscyplinarnymi.

Postanowienia końcowe

Artykuł 29

Języki

1. Niniejszą Konwencję sporządzono w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim; wszystkie te cztery teksty są równie autentyczne.

2. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury poleci sporządzić przekłady na inne języki urzędowe swojej Konferencji Generalnej.

Artykuł 30

Podpisanie

Niniejsza Konwencja będzie nosiła datę 14 maja 1954 r., a możliwość podpisania jej będą miały aż do dnia 31 grudnia 1954 r. wszystkie państwa zaproszone na konferencję, która odbyła się w Hadze od dnia 21 kwietnia do dnia 14 maja 1954 r.

Artykuł 31

Ratyfikacja

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji przez podpisujące ją Państwa zgodnie z procedurą konstytucyjną każdego z nich.

2. Dokumenty ratyfikacyjne będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 32

Przystąpienie

Począwszy od dnia jej wejścia w życie do niniejszej Konwencji będą mogły przystąpić wszystkie Państwa wymienione w art. 30, które jej nie podpisały, jak również każde inne Państwo zaproszone do przystąpienia przez Radę Wykonawczą Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 33

Wejście w życie

1. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie w trzy miesiące po złożeniu pięciu dokumentów ratyfikacyjnych.

2. Następnie dla każdej z Wysokich Umawiających się Stron będzie ona wchodziła w życie w trzy miesiące po złożeniu przez nią dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

3. W sytuacjach określonych w art. 18 i 19 dokumenty ratyfikacji lub przystąpienia, złożone przez Strony konfliktu czy to przed rozpoczęciem kroków nieprzyjacielskich lub okupacji, czy też po nim, wywołują skutki prawne natychmiast.

Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury roześle w takich wypadkach zawiadomienia przewidziane w art. 38 jak najszybszą drogą.

Artykuł 34

Stosowanie

1. Każde z Państw będących stronami Konwencji w dniu jej wejścia w życie poweźmie w ciągu sześciu miesięcy wszelkie niezbędne środki, aby była ona istotnie stosowana.

2. Dla każdego Państwa, które złoży dokument ratyfikacyjny lub dokument przystąpienia po dniu wejścia w życie Konwencji, okres tych sześciu miesięcy będzie biegł od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

Artykuł 35

Rozszerzenie zasięgu terytorialnego Konwencji

Każda z Wysokich Umawiających się Stron bądź w chwili ratyfikacji lub przystąpienia, bądź w dowolnym innym czasie, będzie mogła oświadczyć w drodze notyfikacji skierowanej do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, że niniejsza Konwencja rozciąga się na wszystkie lub niektóre spośród terytoriów, za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna. Notyfikacja ta wywoła skutki prawne w trzy miesiące po dniu jej otrzymania.

Artykuł 36

Stosunek do poprzednich Konwencji

1. W stosunkach pomiędzy Mocarstwami, które są związane Konwencjami Haskimi z dnia 29 lipca 1899 r. bądź z dnia 18 października 1907 r., dotyczącymi praw i zwyczajów wojny lądowej (IV) oraz bombardowania w czasie wojny przez siły morskie (IX), a które są stronami Konwencji niniejszej, uzupełni ona wyżej wymienioną Konwencję (IX) i Regulamin załączony do wyżej wymienionej Konwencji (IV) oraz zastąpi znak opisany w art. 5 wyżej wymienionej Konwencji (IV) znakiem opisanym w art. 16 Konwencji niniejszej dla wypadków, w których Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy przewidują używanie tego znaku rozpoznawczego.

2. W stosunkach pomiędzy Mocarstwami związanymi Paktem Waszyngtońskim z dnia 15 kwietnia 1935 r. o ochronie instytucji artystycznych i naukowych oraz zabytków historycznych (Paktem Roericha), a które są Stronami Konwencji niniejszej, uzupełni ona Pakt Roericha oraz zastąpi flagę rozpoznawczą opisaną w art. III Paktu znakiem opisanym w art. 16 Konwencji niniejszej dla wypadków, w których Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy przewidują używanie tego znaku rozpoznawczego.

Artykuł 37

Wypowiedzenie

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron będzie mogła wypowiedzieć niniejszą Konwencję zarówno we własnym imieniu, jak w imieniu każdego z terytoriów, za których stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialna.

2. Wypowiedzenie będzie notyfikowane na piśmie dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

3. Wypowiedzenie wywoła skutki prawne w rok po otrzymaniu dokumentu wypowiedzenia. Jeżeli jednak w chwili upływu tego roku Strona wypowiadająca będzie wmieszana w konflikt zbrojny, skutki prawne wypowiedzenia ulegną zawieszeniu aż do zakończenia kroków nieprzyjacielskich lub też czynności mających na celu repatriację dóbr kulturalnych, w zależności od tego, który z tych terminów jest późniejszy.

Artykuł 38 Zawiadomienia

Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury będzie zawiadamiał Państwa, o których mowa w art. 30 i 32, oraz Organizację Narodów Zjednoczonych o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacji, przystąpienia lub przyjęcia, wymienionych w art. 31, 32 i 39, jak również o notyfikacjach i wypowiedzeniach, wymienionych w art. 35, 37 i 39.

Artykuł 39 Rewizja Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może zgłosić poprawki do niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego. Każda zgłoszona poprawka będzie zakomunikowana Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, który prześle jej tekst wszystkim Wysokim Umawiającym się Stronom, prosząc je zarazem o wypowiedzenie się w ciągu czterech miesięcy.

- a) czy życzą sobie, aby została zwołana konferencja dla rozpatrzenia zgłoszonej poprawki;
- b) czy też są zdania, że poprawkę należy przyjąć bez zwoływania konferencji;
- c) czy wreszcie są zdania, że poprawkę należy odrzucić bez zwoływania konferencji.

2. Dyrektor Generalny prześle wszystkim Wysokim Umawiającym się Stronom odpowiedzi otrzymane w wykonaniu ust. 1 niniejszego artykułu.

3. Jeżeli wszystkie Wysokie Umawiające się Strony, które w przepisany terminie złożyły swą wypowiedź na ręce Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Zawiadomią go zgodnie z lit. b) ust. 1 niniejszego artykułu, że ich zdaniem poprawkę należy przyjąć bez zwoływania konferencji, Dyrektor Generalny przeprowadzi notyfikację ich decyzji zgodnie z art. 38. Poprawka wywoła skutki prawne wobec wszystkich Wysokich Umawiających się Stron z upływem dziewięćdziesięciu dni od daty tej notyfikacji.

4. Dyrektor Generalny zwoła konferencję Wysokich Umawiających się Stron dla rozpatrzenia zgłoszonej poprawki, jeśli o zwołanie takiej konferencji prosi go co najmniej jedna trzecia ogólnej ilości Wysokich Umawiających się Stron.

5. Poprawki do Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, rozpatrzone w sposób przewidziany w ustępie poprzednim, wejdą w życie jedynie wówczas, gdy zostaną uchwalone jednogłośnie przez Wysokie Umawiające się Strony reprezentowane na konferencji, a następnie przyjęte przez każdą z Wysokich Umawiających się Stron.

6. Przyjęcie przez Wysokie Umawiające się Strony poprawek do Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, uchwalonych przez konferencję wymienioną w ust. 4 i 5, nastąpi przez złożenie formalnego dokumentu Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

7. Wejście w życie poprawek do niniejszej Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego jedynie poprawiony odpowiednio tekst Konwencji lub Regulaminu Wykonawczego będzie mógł być przedmiotem ratyfikacji lub przystąpienia.

Artykuł 40

Rejestracja

Zgodnie z art. 102 Karty Narodów Zjednoczonych, niniejsza Konwencja będzie zarejestrowana w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Na dowód czego niżej podpisani należycie upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Hadze dnia 14 maja 1954 r. w jednym egzemplarzu, który będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, a którego uwierzytelnione odpisy będą dostarczone wszystkim Państwom wymienionym w artykułach 30 i 32 oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

13. REGULAMIN WYKONAWCZY DO KONWENCJI O OCHRONIE DÓBR KULTURALNYCH W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Rozdział I O kontroli

Artykuł 1

Międzynarodowa lista osobistości

Z chwilą wejścia w życie Konwencji Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zestawí międzynarodową listę obejmującą wszystkie osobistości, zgłoszone przez Wysokie Umawiające się Strony jako nadające się do sprawowania funkcji Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych. Z inicjatywy Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury lista ta będzie periodycznie rewidowana, zgodnie z wnioskami zgłaszzanymi przez Wysokie Umawiające się Strony.

Artykuł 2

Organizacja kontroli

Z chwilą, gdy Wysoka Umawiająca się Strona stanie się uczestniczką konfliktu zbrojnego, do którego ma zastosowanie art. 18 Konwencji:

- a) Strona ta wyznacza przedstawiciela dla dóbr kulturalnych położonych na swoim terytorium, a w razie zajęcia obcego terytorium powinna wyznaczyć oddzielnego przedstawiciela dla dóbr kulturalnych, które się na nim znajdują;
- b) Mocarstwo Opiekuńcze każdej ze Stron znajdujących się w konflikcie z tą Wysoką Umawiającą się Stroną wyznaczy przy niej delegatów, zgodnie z poniższym art. 3;
- c) będzie wyznaczony przy tej Wysokiej Umawiającej się Stronie Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych, zgodnie z poniższym art. 4.

Artykuł 3

Wyznaczenie delegatów Mocarstw Opiekuńczych

Mocarstwo Opiekuńcze wyznacza swoich delegatów spośród członków swojego personelu dyplomatycznego lub konsularnego lub też za zgodą Strony, przy której mają wykonywać swoje zadania, spośród innych osób.

Artykuł 4

Wyznaczenie Komisarza Generalnego

1. Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych będzie wybrany spośród osób ości objętych międzynarodową listą za obopólną zgodą przez Stronę, przy której ma wykonywać swoje zadania, oraz przez Mocarstwa Opiekuńcze Stron znajdujących się z nią w konflikcie.

2. Jeżeli Strony w ciągu trzech tygodni od rozpoczęcia rozmów na ten temat nie dojdą do porozumienia, zwrócą się do Prezesa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z prośbą o wyznaczenie Komisarza Generalnego, który obejmie to stanowisko dopiero po uzyskaniu zgody Strony, przy której ma wykonywać swoje zadania.

Artykuł 5

Uprawnienia delegatów

Delegaci Mocarstw Opiekuńczych stwierdzają naruszenia Konwencji; za zgodą Strony, przy której pełnią swoją misję, badają okoliczności, w jakich naruszenia się wydarzyły; czynią na miejscu demarche, aby ich zaniechano, a w razie potrzeby zawiadamiają o nich Komisarza Generalnego; informują go zarazem bieżąco o swojej działalności.

Artykuł 6

Uprawnienia Komisarza Generalnego

1. Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych zajmuje się, wraz z przedstawicielem Strony, przy której pełni swoje zadania, oraz z zainteresowanymi delegatami, wszelkimi przedstawionymi sobie sprawami, które wiążą się z Wykonaniem Konwencji.

2. Posiada on prawo decyzji i nominacji w wypadkach określonych w niniejszym Regulaminie.

3. Ma on prawo - za zgodą Strony, przy której pełni swoje zadania - bądź zarządzić przeprowadzenie dochodzenia, bądź sam je przeprowadzić.

4. Podejmuje on wobec Stron konfliktu lub wobec ich Mocarstw Opiekuńczych wszelkie demarche, jakie uważa za pożyteczne dla wykonania Konwencji.

5. Sporządza on niezbędne sprawozdania na temat wykonania Konwencji i składa je zainteresowanym Stronom, jak również Mocarstwom Opiekuńczym. Odpisy ich przesyła Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, który może posługiwać się jedynie zawartymi w nich danymi technicznymi.

6. W braku Mocarstwa Opiekuńczego Komisarz Generalny pełni funkcje przyznane Mocarstwu Opiekuńczemu w art. 21 i 22 Konwencji.

Artykuł 7

Inspektorzy i rzeczoznawcy

1. Ilekroć Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych bądź na prośbę zainteresowanych delegatów, bądź po zasięgnięciu ich zdania, uważa to za konieczne, przedstawia do aprobaty Stronie, przy której pełni swoje zadania, kandydaturę osoby, która miałaby pełnić określoną misję w charakterze inspektora dóbr kulturalnych. Inspektor ten jest odpowiedzialny jedynie przed Komisarzem Generalnym.

2. Komisarz Generalny, delegaci i inspektorzy mogą uciekać się do usług rzeczoznawców, których kandydatury przedstawia się również do aprobaty Stronie wymienionej w poprzednim ustępie.

Artykuł 8

Wykonywanie zadań kontrolnych

Komisarze Generalni do Spraw Dóbr Kulturalnych, delegaci Mocarstw Opiekuńczych, inspektorzy i rzeczoznawcy nie powinni w żadnym razie wykraczać poza granice swoich zadań. Powinni oni w szczególności brać pod uwagę wymagania bezpieczeństwa Wysokiej Umawiającej się Strony, przy której pełnią swoje zadania, i we wszelkich okolicznościach działać zgodnie z wymaganiami sytuacji wojskowej zakomunikowanymi przez tę Wysoką Umawiającą się Stronę.

Artykuł 9

Substytucja Mocarstw Opiekuńczych

Jeżeli Strona konfliktu w ogóle nie korzysta z usług Mocarstwa Opiekuńczego bądź przestaje z nich korzystać, może zwrócić się do jednego z Państw neutralnych z prośbą o objęcie Funkcji Mocarstwa Opiekuńczego w zakresie wyznaczenia Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych zgodnie z procedurą określoną wyżej w art. 4. Wyznaczony w ten sposób Komisarz Generalny powierza w razie potrzeby inspektorom funkcje delegatów Mocarstw Opiekuńczych, określone w niniejszym Regulaminie.

Artykuł 10

Koszty

Uposażenie i wydatki Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych, jak również inspektorów i rzeczoznawców, będą opłacane przez Stronę, przy której pełnią oni swoje zadania.

Uposażenie i wydatki delegatów Mocarstw Opiekuńczych będą przedmiotem porozumienia między tymi Mocarstwami a Państwami, których interesów one bronią.

Rozdział II

O ochronie specjalnej

Artykuł 11

Schrony zaimprovizowane

1. Jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona w czasie konfliktu zbrojnego zmuszona jest przez nieprzewidziane okoliczności do urządzenia schronu zaimprovizowanego i jeżeli pragnie, aby schron taki został umieszczony pod ochroną specjalną, komunikuje to natychmiast Komisarzowi Generalnemu, który przy Niej pełni swoje zadania.

2. Jeżeli Komisarz Generalny jest zdania, że zarówno okoliczności, jak znaczenie ukrytych w zaimprovizowanym schronie dóbr kulturalnych usprawiedliwiają taki środek, może upoważnić Wysoką Umawiającą się Stronę do umieszczenia na schronie znaku rozpoznawczego określonego w art. 16 Konwencji.

Decyzję swoją komunikuje bezzwłocznie zainteresowanym delegatom Mocarstw Opiekuńczych, z których każdy w ciągu trzydziestu dni może zażądać natychmiastowego usunięcia znaku.

3. Z chwilą gdy delegaci ci wyrażą zgodę lub gdy okres trzydziestu dni przeminął, a żaden z nich nie zgłosił sprzeciwu, zaimprovizowany schron zaś odpowiada zdaniem Komisarza Generalnego warunkom określonym w art. 8 Konwencji, Komisarz Generalny zwraca się do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury z prośbą o wpisanie schronu do Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną.

Artykuł 12

Międzynarodowy Rejestr Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną

1. Ustanawia się „Międzynarodowy Rejestr Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną”.

2. Rejestr ten prowadzi Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Kopie jego przesyła Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Wysokim Umawiającym się Stronom.

3. Rejestr dzieli się na rozdziały, z których każdy oznaczony jest nazwą jednej z Wysokich Umawiających się Stron. Każdy rozdział dzieli się na trzy części, zatytułowane: schrony, ośrodki zabytkowe, inne dobra kulturalne nieruchome.

Dyrektor Generalny ustala, jakie szczegóły powinny znajdować się w każdym rozdziale.

Artykuł 13

Wnioski o wpisanie do rejestru

1. Każda z Wysokich, Umawiających się Stron może składać Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania Nauki i Kultury wnioski o wpi-

sanie do rejestru określonych schronów, ośrodków zabytkowych lub innych dóbr kulturalnych nieruchomych, położonych na swoim terytorium. .

Wniosek powinien zawierać wskazówki dotyczące miejsca położenia dóbr i stwierdzać, że odpowiadają one warunkom określonym w art. 8 Konwencji.

2. W razie okupacji wnioski o wpisanie do rejestru ma prawo składać Mocarstwo okupujące.

3. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury przesyła bezzwłocznie odpisy wniosków o wpisanie do rejestru każdej z Wysokich Umawiających się Stron.

Artykuł 14 Sprzeciw

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może sprzeciwić się wpisaniu dobra kulturalnego do rejestru pismem skierowanym do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Pismo to powinno do niego wpłynąć w przeciągu czterech miesięcy od dnia, w którym wysłał odpis wniosku o wpisanie do rejestru.

2. Sprzeciw należy uzasadnić. Dopuszczalne jest jedynie uzasadnienie:

a) że dane dobro nie jest dobrem kulturalnym lub też

b) że nie zostały wypełnione warunki określone w art. 8 Konwencji.

3. Dyrektor Generalny rozsyła bezzwłocznie Wysokim Umawiającym się Stronom odpisy pisma zawierającego sprzeciw. W razie potrzeby zasięga opinii Międzynarodowego Komitetu do Spraw Zabytków, Miejsc o Znaczeniu Artystycznym i Historycznym oraz Wykopalisk Archeologicznych, a nadto, jeżeli uważa to za pożyteczne, jakiejkolwiek innej organizacji lub osoby o odpowiednich kwalifikacjach.

4. Dyrektor Generalny lub Wysoka Umawiająca się Strona składająca wniosek o wpisanie do rejestru mogą podejmować wszelkie kroki, jakie uznają za konieczne. Wobec Wysokich Umawiających się Stron, które zgłosiły sprzeciw, aby wywołać jego cofnięcie.

5. Jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona, która w czasie pokoju złożyła wniosek o wpisanie dobra kulturalnego do rejestru, znajdzie się w konflikcie zbrojnym zanim wpis został dokonany, dobro kulturalne, o które chodzi, będzie natychmiast wpisane do rejestru przez Dyrektora Generalnego prowizorycznie aż do chwili potwierdzenia, wycofania lub obalenia sprzeciwu, jaki bądź został, bądź może być zgłoszony.

6. Jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym Dyrektor Generalny otrzymał pismo zawierające sprzeciw, nie otrzyma on od Wysokiej Umawiającej się Strony, która zgłosiła sprzeciw, zawiadomienia, że sprzeciw zostaje wycofany, Wysoka Umawiająca się Strona, która zgłosiła wniosek o wpisanie do rejestru, może wystąpić na drogę arbitrażu w sposób określony w ustępie następnym.

7. Wniosek arbitrażowy należy zgłosić najpóźniej do roku od dnia, w którym Dyrektor Generalny otrzymał pisemny sprzeciw. Każda ze Stron sporu wyznacza jednego arbitra.

Jeżeli wobec wniosku o wpisanie do rejestru zgłoszono więcej niż jeden sprzeciw, Wysokie Umawiające się Strony, które je zgłosiły, wyznaczają wspólnie jednego arbitra. Obaj arbitrzy wybierają superarbitra spośród osób objętych listą międzynarodową wymienioną w art. 1 niniejszego Regulaminu; jeżeli nie mogą uzgodnić wyboru, zwracają się do Prezesa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z prośbą o Wyznaczenie superarbitra, niekoniecznie spośród osób objętych listą międzynarodową. Utworzony w ten sposób trybunał arbitrażowy sam określa swoją procedurę. Od jego orzeczeń nie przysługuje odwołanie.

8. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może oświadczyć w chwili, gdy powstaje spór, którego jest stroną, że nie życzy sobie zastosowania procedury arbitrażowej określonej w poprzednim ustępie. W takim wypadku Dyrektor Generalny przedstawia sprzeciw wobec wniosku o wpisanie do rejestru Wysokim Umawiającym się Stronom. Sprzeciw zostaje zatwierdzony jedynie wówczas, jeżeli Wysokie Umawiające się Strony powezmą taką decyzję większością dwóch trzecich liczby głosujących. Głosowanie odbędzie się w drodze korespondencji, chyba że Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury uzna za niezbędne zwołać konferencję na podstawie uprawnień, jakie mu przyznaje art. 27 Konwencji. Jeżeli Dyrektor Generalny postanowi przeprowadzić głosowanie w drodze korespondencji, zwróci się do Wysokich Umawiających się Stron z prośbą o nadesłanie mu swojego głosu w zapieczętowanej kopercie w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym skierował do nich tę prośbę.

Artykuł I 5 Wpisanie do rejestru

1. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury poleca wpisać do rejestru pod numerem bieżącym każde dobro kulturalne, co do którego wpłynął wniosek, jeżeli wniosek ten nie spowodował sprzeciwu w terminie określonym w art. 14 ust. 1.

2. Jeżeli został zgłoszony sprzeciw, Dyrektor Generalny, z wyjątkiem wypadków przewidzianych w art. 14 ust. 5, przeprowadzi wpisanie dobra kulturalnego do rejestru tylko wówczas, jeżeli sprzeciw został wycofany lub też nie został zatwierdzony w drodze procedury określonej w art. 14 ust. 7 bądź 8.

3. Ilekroć zajdzie wypadek przewidziany w art. 11 ust. 3, Dyrektor Generalny przeprowadzi wpis do rejestru na wniosek Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych.

4. Dyrektor Generalny przesyła bezzwłocznie Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, Wysokim Umawiającym się Stronom oraz na prośbę Strony, która złożyła wniosek o wpisanie, wszelkim innym państwom wymienionym w art. 30 i 32 Konwencji, uwierzytelniony odpis każdego wpisu do rejestru. Wpis wywołuje skutki prawne w trzydzieści dni po rozesłaniu tych odpisów.

Artykuł 16

Skreślenie z rejestru

1. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury poleca skreślić dobro kulturalne z rejestru:

a) na wniosek Wysokiej Umawiającej się Strony, na której terytorium dobro kulturalne się znajduje;

b) jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona, która prosiła o wpisanie do rejestru, wypowiedziała Konwencję, z chwilą gdy to wypowiedzenie wywołuje skutki prawne;

c) w wypadku przewidzianym w art. 14 ust. 5, jeżeli sprzeciw został zatwierdzony w drodze procedury określonej w art. 14 ust. 7 bądź 8.

2. Dyrektor Generalny przesyła bezzwłocznie uwierzytelniony odpis każdego skreślenia z rejestru Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz wszystkim Państwom, które otrzymały odpis wpisu. Skreślenie wywołuje skutki prawne w trzydzieści dni po rozesłaniu tych odpisów.

Rozdział III

O transportach dóbr kulturalnych

Artykuł 1

Procedura uzyskania przywileju nietykalności

1. Wniosek przewidziany w art. 12 ust. 1 Konwencji należy skierować do Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych.

Powinien on przedstawiać powody, które go wywołały, oraz określać w przybliżeniu ilość i znaczenie dóbr kulturalnych, które mają być przewiezione, obecne ich pomieszczenie, pomieszczenie, do którego mają być przewiezione, środki transportu, projektowaną trasę i datę transportu, jak również wszelkie inne informacje.

2. Jeżeli Komisarz Generalny, po zasięgnięciu opinii, które uważa za wskazane zebrać, sądzi, że przewóz jest uzasadniony, konsultuje właściwych delegatów Mocarstw Opiekuńczych na temat projektowanych szczegółów wykonawczych. W następstwie tej konsultacji zawiadamia o transporcie zainteresowane Strony konfliktu, zamieszczając w tym zawiadomieniu wszelkie potrzebne informacje.

3. Komisarz Generalny wyznacza inspektora lub inspektorów, którzy upewniają się, że transport zawiera jedynie dobra kulturalne wymienione w odnośnym wniosku, że odbywa się w uzgodniony sposób i że jest zaopatrzony w znak rozpoznawczy. Inspektor lub inspektorzy towarzyszą transportowi aż do miejsca przeznaczenia.

Artykuł 18

Transport za granicę

Transport pod ochroną specjalną, który kieruje się ku terytorium innego kraju, podlega nie tylko art. 12 Konwencji i art. 17 niniejszego Regulaminu, ale nadto następującym postanowieniom:

a) w czasie pobytu dóbr kulturalnych na terytorium innego Państwa państwo to będzie ich depozytariuszem, zapewni tym dobrom opiekę co najmniej równą tej, jaką otacza własne dobra kulturalne o podobnym znaczeniu;

b) Państwo będące depozytariuszem zwróci dobra kulturalne dopiero po zakończeniu konfliktu; zwrot nastąpi w przeciągu sześciu miesięcy od daty złożenia jednostronnej prośby;

c) w czasie wszelkich operacji transportowych oraz w czasie pobytu na terytorium każdego obcego Państwa dobra kulturalne będą wyłączone z wszelkiego rodzaju zajęcia, dysponować zaś nimi nie będzie mógł ani deponent ani depozytariusz; jednakże, jeśli będzie tego wymagało bezpieczeństwo dóbr kulturalnych, depozytariusz za zgodą deponenta będzie mógł zarządzić przewiezienie ich na terytorium kraju trzeciego z zachowaniem warunków określonych w niniejszym artykule;

d) prośba o objęcie ochroną specjalną powinna zawierać wzmiankę, że Państwo, na którego terytorium dobra kulturalne mają być przewiezione, przyjmuje postanowienia niniejszego artykułu.

Artykuł 19

Terytorium okupowane

Ilekoć Wysoka Umawiająca się Strona, która okupuje terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony, przewozi dobra kulturalne do schronu położonego w innym punkcie tego terytorium, nie mogąc zastosować procedury określonej w art. 17 Regulaminu, przewiezienie to nie będzie uważane za bezprawne przywłaszczenie w rozumieniu art. 4 Konwencji, jeżeli Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych zaświadczy pisemnie po przekonsultowaniu osób sprawujących zazwyczaj pieczę nad tymi dobrami, że okoliczności czynią to przewiezienie niezbędnym.

Rozdział IV

O znaku rozpoznawczym

Artykuł 20

Umieszczanie znaku

1. Umieszczenie znaku rozpoznawczego i stopień jego widoczności pozostawia się uznaniu właściwych władz każdej z Wysokich Umawiających się Stron. Znak może być umieszczony na flagach lub na opaskach; może również być wymalowany na samym obiekcie lub uwidoczniony na nim w jakikolwiek inny odpowiedni sposób.

2. W razie konfliktu zbrojnego, niezależnie od możliwości przyjęcia systemu jeszcze dokładniejszego znakowania, należy umieszczać znak w sposób dobrze widoczny za dnia, tak z powietrza jak z ziemi, na transportach w wypadkach określonych w art. 12 i 13 Konwencji. Znak powinien być dobrze widoczny za dnia:

- a) w regularnych odstępach wystarczających do dokładnego oznaczenia obwodu ośrodka zabytkowego objętego ochroną specjalną;
- b) przy wejściu do innych dóbr kulturalnych nieruchomości objętych ochroną specjalną.

Artykuł 21

Określanie tożsamości osób

1. Osoby, o których mowa w art. 17 ust. 2 lit. b) i c) Konwencji, mogą nosić na ramieniu opaskę zaopatrzoną w znak rozpoznawczy, wystawioną i opieczętowaną przez właściwe władze.

2. Osoby te będą posiadały specjalne karty tożsamości zaopatrzone w znak rozpoznawczy. Karta powinna wymieniać co najmniej nazwisko i imiona, datę urodzenia, tytuł lub stopień oraz stanowisko posiadacza, a nadto zawierać fotografię właściciela i bądź jego podpis, bądź odciski palców, bądź jedno i drugie. Na karcie należy wreszcie umieścić suchą pieczęć właściwych władz.

3. Każda z Wysokich Umawiających się Stron ustala wzór swojej karty tożsamości, kierując się wzorem załączonym przykładowo do niniejszego Regulaminu. Wysokie Umawiające się Strony przesyłają sobie wzajemnie przyjęte wzory kart. Każdą kartę tożsamości wystawia się w miarę możliwości co najmniej w dwóch egzemplarzach, z których jeden zachowuje Państwo wystawiające kartę.

4. Osób wyżej wymienionych nie można, bez uzasadnionej przyczyny, pozbawić ani karty tożsamości, ani prawa noszenia opaski.

KARTA TOŻSAMOŚCI
dla personelu przydzielonego
do ochrony dóbr kulturalnych

Nazwisko

Imiona

Data urodzenia

Tytuł lub stopień

Stanowisko

jest posiadaczem niniejszej karty tożsamości
na podstawie Konwencji Haskiej z dnia
14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kultural-
nych w razie konfliktu zbrojnego.

Data wystawienia

.....

Numer karty

.....

Fotografia
posiadacza

Podpis lub odciski pal-
ców lub jedno i drugie

Pieczęć sucha
władzy wysta-
wiającej kartę

Wzrost

Oczy

Włosy

Inne elementy identyfikacji

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

14. PROTOKÓŁ

Wysokie Umawiające się Strony uzgodniły co następuje:

I

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron zobowiązuje się zapobiegać wywozowi z terytoriów okupowanych przez siebie w czasie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych określonych w art. 1 Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r.

2. Każda z Wysokich Umawiających się Stron zobowiązuje się zabezpieczyć dobra kulturalne wwieszone na swoje terytorium, a pochodzące bezpośrednio lub pośrednio z jakiegokolwiek terytorium okupowanego. Zabezpieczenie będzie zastosowane bądź z urzędu przy wwozie, bądź też, jeśli to nie nastąpiło, na prośbę władz odnośnego terytorium.

3. Każda z Wysokich Umawiających się Stron zobowiązuje się po zakończeniu działań wojennych zwrócić właściwym władzom terytorium poprzednio okupowanego dobra kulturalne znajdujące się na swoim terytorium, jeżeli dobra te zostały wywiezione z naruszeniem zasady ustalonej w ust. 1. Dobra te nigdy nie będą mogły być zatrzymane tytułem odszkodowań wojennych.

4. Wysoka Umawiająca się Strona, która miała obowiązek zapobiec wywozowi dóbr kulturalnych z okupowanego przez siebie terytorium, powinna wypłacić odszkodowanie posiadaczom w dobrej wierze dóbr kulturalnych, które podlegają zwrotowi zgodnie z ustępem poprzednim.

II

5. Dobra Kulturalne pochodzące z terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, a zdeponowane przez nią na terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony dla ochrony przed niebezpieczeństwami konfliktu zbrojnego, będą zwrócone przez tę ostatnią po zakończeniu działań wojennych właściwym władzom terytorium pochodzenia.

III

6. Niniejszy Protokół będzie nosił datę 14 maja 1954 r., a możliwość podpisania go będą miały aż do dnia 31 grudnia 1954 r. wszystkie Państwa zaproszone na konferencję, która odbyła się w Hadze od dnia 21 kwietnia do dnia 14 maja 1954 roku.

7. a) Niniejszy Protokół podlega ratyfikacji przez podpisujące go Państwa zgodnie z procedurą konstytucyjną każdego z nich.

b) Dokumenty ratyfikacyjne będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

8. Począwszy od dnia jego wejścia w życie, do niniejszego protokołu będą mogły przystąpić wszystkie Państwa wymienione w ust. 6, które go nie podpisały, jak również każde

inne Państwo zaproszone do przystąpienia przez Radę Wykonawczą Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Przystąpienie będzie dokonane przez złożenie dokumentu przystąpienia Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

9. Państwa wymienione w ust. 6 i 8 mogą w chwili podpisywania, ratyfikacji lub przystąpienia oświadczyć, że nie będą związane postanowieniami bądź Części I, bądź Części II niniejszego Protokołu.

10. a) Niniejszy Protokół wejdzie w życie w trzy miesiące po złożeniu pięciu dokumentów ratyfikacyjnych.

b) Następnie dla każdej z Wysokich Umawiających się Stron będzie on wchodził w życie w trzy miesiące po złożeniu przez nią dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

c) W sytuacjach określonych w artykułach 18 i 19 Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r., ratyfikacje i przystąpienia, złożone przez Strony konfliktu czy to przed rozpoczęciem kroków nieprzyjacielskich lub okupacji, czy też po nim wywołają skutki prawne natychmiast. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury roześle w takich wypadkach zawiadomienia przewidziane w ust. 14 jak najszybszą drogą.

11. a) Każde z Państw będących stronami Protokołu w dniu jego wejścia w życie poweźmie w dotyczącym Go zakresie wszelkie środki niezbędne dla jego rzeczywistego zastosowania w ciągu sześciu miesięcy.

b) Dla każdego Państwa, które złoży dokument ratyfikacyjny lub dokument przystąpienia po dniu wejścia Protokołu w życie, okres tych sześciu miesięcy będzie biegł od dnia złożenia przez Nie dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

12. Każda z Wysokich Umawiających się Stron bądź w chwili ratyfikacji lub przystąpienia, bądź w dowolnym innym czasie, będzie mogła oświadczyć w drodze notyfikacji skierowanej do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, że niniejszy Protokół rozciąga się na wszystkie lub niektóre spośród terytoriów, za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna. Notyfikacja ta wywoła skutki prawne w trzy miesiące po dniu jej otrzymania.

13. a) Każda z Wysokich Umawiających się Stron będzie mogła wypowiedzieć niniejszy Protokół zarówno we własnym imieniu, jak w imieniu każdego z terytoriów, za których stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialna.

b) Wypowiedzenie będzie notyfikowane na piśmie dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

c) Wypowiedzenie wywoła skutki prawne w rok po otrzymaniu dokumentu wypowiedzenia. Jeżeli jednak w chwili upływu tego roku Strona wypowiadająca będzie wmieszana w konflikt zbrojny, skutki prawne wypowiedzenia ulegną zawieszeniu aż do zakończenia kroków nieprzyjacielskich lub też czynności mających na celu repatriację dóbr kulturalnych, w zależności od tego, który z tych terminów jest późniejszy.

14. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury będzie zawiadamiał Państwa, o których mowa w ust. 6 i 8, oraz Organizację Narodów Zjednoczonych o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacji, przystąpienia lub przyjęcia, wymienionych w ust. 7, 8 i 15, jak również o notyfikacjach i wypowiedzeniach, wymienionych w ust. 12 i 13.

15. a) Niniejszy Protokół może ulec rewizji, jeżeli prosi o to co najmniej jedna trzecia ogólnej liczby Wysokich Umawiających się Stron.

b) Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zwołuje w tym celu konferencję.

c) Poprawki do niniejszego Protokołu wejdą w życie jedynie wówczas, gdy zostaną uchwalone jednomyślnie przez Wysokie Umawiające się Strony reprezentowane na konferencji, a następnie przyjęte przez każdą z Wysokich Umawiających się Stron.

d) Przyjęcie przez Wysokie Umawiające się Strony poprawek do niniejszego Protokołu, uchwalonych przez konferencję wymienioną wyżej pod lit. b) i c), nastąpi przez złożenie formalnego dokumentu Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

e) Po wejściu w życie poprawek do niniejszego Protokołu jedynie poprawiony odpowiednio tekst Protokołu będzie mógł być przedmiotem ratyfikacji lub przystąpienia.

Zgodnie z art. 102 Karty Narodów Zjednoczonych niniejszy Protokół będzie zarejestrowany w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni, podpisali niniejszy Protokół.

Sporządzono w Hadze, dnia 14 maja 1954 r., w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, przy czym wszystkie cztery teksty są równie autentyczne, w jednym egzemplarzu, który będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, a którego uwierzytelnione odpisy będą dostarczone wszystkim Państwom wymienionym w ust. 6 i 8 oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

15. REZOLUCJE

Poniższy tekst pochodzi z Conventions and Recommendations of UNESCO concerning the protection of the cultural heritage - UNESCO 1985, s. 48-49

REZOLUCJA I

Konferencja wyraża życzenie, ażeby właściwe organa Narodów Zjednoczonych postanowiły, że Narody te, w razie akcji wojskowej przedsięwziętej w wykonaniu Karty, zapewnią stosowanie postanowień Konwencji przez siły zbrojne uczestniczące w tej akcji.

REZOLUCJA II

Konferencja wyraża życzenie, ażeby każda z Wysokich Umawiających się Stron z chwilą przystąpienia do Konwencji utworzyła, w ramach swojego systemu konstytucyjnego i administracyjnego, narodowy komitet doradczy, złożony z ograniczonej ilości osób takich jak na przykład wyżsi urzędnicy służby archeologicznej, muzealnej itp., przedstawiciel sztabu głównego, przedstawiciel ministerstwa spraw zagranicznych, specjalista w dziedzinie prawa międzynarodowego, oraz dwaj lub trzej inni członkowie, których obowiązki urzędowe lub specjalne wiadomości dotyczą dziedzin objętych Konwencją.

Komitet ten, działający pod kierownictwem ministra lub wyższego urzędnika odpowiedzialnego za służbę państwową, do której należy czuwanie nad dobrami kulturalnymi, mógłby mieć w szczególności następujące zadania:

a) udzielać Rządowi opinii co do środków o charakterze ustawodawczym, technicznym lub wojskowym, jakie należy powziąć, ażeby zapewnić stosowanie Konwencji, zarówno w czasie pokoju jak w czasie konfliktu zbrojnego;

b) występować wobec swojego Rządu, w razie konfliktu zbrojnego lub groźby takiego konfliktu, z wnioskami mającymi na celu zapewnić znajomość, poszanowanie i ochronę przez krajowe siły zbrojne, zgodnie z postanowieniami Konwencji, dóbr kulturalnych położonych zarówno na terytorium własnym, jak na terytoriach innych krajów;

c) zapewnić, w porozumieniu ze swoim Rządem, łączność i współpracę z innymi komitetami narodowymi o podobnym charakterze oraz z wszelkimi właściwymi ciałami międzynarodowymi.

REZOLUCJA III

Konferencja wyraża życzenie, ażeby Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zwołał zebranie Wysokich Umawiających się Stron możliwie najrychlej po wejściu w życie Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

Część czwarta
DOKUMENTY I BIBLIOGRAFIA

**ZOBOWIĄZANIA TRAKTATOWE ORAZ ZALECENIA
WZMACNIAJĄCE LUB POSZERZAJĄCE OCHRONĘ
DÓBR KULTURY**

16. KONWENCJA W SPRAWIE OCHRONY ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA KULTURALNEGO I NATURALNEGO

(DzU z 1976 r. nr 32, poz. 190, załącznik)

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zebrana w Paryżu w dniach od 17 października do 21 listopada 1972 r. na swej siedemnastej sesji,

zważywszy, że dziedzictwo kulturalne i dziedzictwo naturalne są coraz bardziej zagrożone zagładą nie tylko z przyczyn tradycyjnych, jak rozpad wskutek starzenia się, ale także wobec zjawiska zmian i zniszczeń, jakie niesie ewolucja społeczna i gospodarcza,

zważywszy, że zniszczenie lub uszkodzenie dobra należącego do dziedzictwa kulturalnego lub naturalnego stanowi groźne zubożenie dziedzictwa wszystkich narodów świata,

zważywszy, że ochrona tego dziedzictwa na szczeblu krajowym pozostaje często nieskuteczna z racji ogromu środków, jakich by wymagała i niewystarczalności zasobów gospodarczych, naukowych i technicznych kraju, na terytorium którego znajduje się dobro zasługujące na ochronę,

zważywszy, że Akt Konstytucyjny Organizacji przewiduje, iż będzie ona współdziałać w utrzymaniu, postępie i rozpowszechnianiu wiedzy, czuwając nad ochroną i konserwacją dziedzictwa ogólnoludzkiego oraz zalecając zainteresowanym narodom zawarcie międzynarodowych konwencji w tym zakresie,

zważywszy, że istniejące konwencje, zalecenia i rezolucje na rzecz dóbr kulturalnych i naturalnych potwierdzają znaczenie, jakie ma dla wszystkich narodów świata ratowanie tych dóbr wyjątkowych i niezastąpionych, niezależnie od tego, jakiego narodu stanowią one własność,

zważywszy, że niektóre z dóbr dziedzicowa kulturalnego i naturalnego przedstawiają wartość wyjątkową, która uzasadnia ich zachowanie, jako element światowego dziedzictwa całej ludzkości,

zważywszy, że wobec rozmiarów i wagi nowych niebezpieczeństw, jakie zawisły nad tymi dobrami cała społeczność międzynarodowa powinna wziąć udział w ochronie dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, przez udzielanie pomocy zbiorowej, która nie zastępując działania zainteresowanego państwa, stanie się jego skutecznym uzupełnieniem,

zważywszy, że jest rzeczą konieczną przyjąć w tym celu nowe postanowienia umowne, wprowadzając skuteczny system zbiorowej ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowany w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki,

postanowiwszy na swej szesnastej sesji, że sprawa ta stanie się przedmiotem konwencji międzynarodowej,

uchwala dzisiaj, dnia 16 listopada 1972 r. Konwencję niniejszą.

I. Definicja dziedzictwa kulturalnego i naturalnego

Artykuł 1

W rozumieniu niniejszej Konwencji uważane są za „dziedzictwo kulturalne”:

zabytki: dzieła architektury, rzeźby i malarstwa monumentalnego, elementy i formacje o charakterze archeologicznym, napisy groty i zgrupowania tych elementów, przedstawiające wyjątkową wartość dla całej ludzkości z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;

zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które z racji ich architektury, ich jednorodności lub ich integracji w krajobrazie przedstawiają wyjątkową wartość dla całej ludzkości z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki, miejsca zabytkowe (sites): dzieła człowieka lub dzieła łączne człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, przedstawiające wyjątkową wartość dla całej ludzkości z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

Artykuł 2

W rozumieniu niniejszej Konwencji uważane są za „dziedzictwo naturalne”: pomniki przyrody składające się z formacji fizycznych lub biologicznych, albo zgrupowania takich formacji przedstawiające wyjątkową wartość dla całej ludzkości z punktu widzenia estetycznego lub naukowego, formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy ściśle rozgraniczone, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt lub roślin, 53 przedstawiające wyjątkową wartość dla całej ludzkości z punktu widzenia nauki, albo konserwacji, miejsca krajobrazowe (sites naturels) oraz strefy naturalne ściśle rozgraniczone, przedstawiające wyjątkową wartość dla całej ludzkości z punktu widzenia nauk, konserwacji lub wrodzonego piękna.

Artykuł 3

Każde Państwo Strona niniejszej Konwencji samo zidentyfikuje i rozgraniczy poszczególne rodzaje dóbr znajdujących się na jego terytorium, o którym mowa powyżej w artykułach 1 i 2.

II. Ochrona krajowa i ochrona międzynarodowa dziedzictwa kulturalnego i naturalnego

Artykuł 4

Każde Państwo Strona niniejszej Konwencji uznaje, że na nie spada w pierwszym rzędzie obowiązek zapewnienia identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i przekazania następnym pokoleniom dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, o jakim mowa w artykułach 1 i 2, znajdującego się na jego terytorium. Będzie się starało spełnić ten obowiązek

zarówno przez swój własny wysiłek i maximum rozporządzalnych środków, jak również w razie potrzeby korzystając z pomocy i współpracy międzynarodowej, w szczególności w dziedzinach finansowej, artystycznej, naukowej i technicznej.

Artykuł 5

Aby zapewnić możliwie jak najskuteczniejszą ochronę i konserwację oraz jak najbardziej aktywną waloryzację dziedzictwa kulturalnego i naturalnego znajdującego się na ich terytorium, Państwa Strony niniejszej Konwencji będą się starały w miarę swych możliwości i w warunkach właściwych dla każdego kraju:

a) uprawiać politykę ogólną zmierzającą do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączyć ochronę tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego;

b) ustanowić na swoim terytorium – o ile nie są jeszcze ustanowione – jedną lub kilka służb ochrony, konserwacji i waloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, wyposażonych w odpowiedni personel i rozporządzających środkami pozwalającymi na wykonanie ich zadań;

c) rozwijać studia i badania naukowe i techniczne oraz doskonalić metody interwencyjne, które pozwolą każdemu państwu sprostać niebezpieczeństwom zagrażającym jego dziedzictwu kulturalnemu lub naturalnemu;

d) podejmować środki prawne, naukowe, techniczne, administracyjne i finansowe w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji tego dziedzictwa;

e) ułatwiać powstawanie i rozwój krajowych lub regionalnych ośrodków kształcenia kadr specjalistów w dziedzinie ochrony, konserwacji i waloryzacji dziedzictwa kulturalnego i narodowego i zachęcać do podejmowania badań naukowych w tej dziedzinie.

Artykuł 6

1. W pełnym poszanowaniu suwerenności państw, na których terytorium znajduje się dziedzictwo kulturalne i naturalne, wymienione w artykułach 1 i 2 nie naruszając praw rzeczowych do tego dziedzictwa wynikających z prawodawstwa krajowego, Państwa Strony niniejszej Konwencji stwierdzają, że stanowi ono dziedzictwo ogólnoludzkie, w ochronie którego cała społeczność międzynarodowa ma obowiązek współdziałać.

2. Państwa Strony zobowiązują się wobec powyższego i zgodnie z dyspozycjami niniejszej Konwencji współpracować przy identyfikacji, ochronie, konserwacji i waloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, o którym mowa w punktach 2 i 4 artykułu 11, jeżeli zażąda tego Państwo, na którego terytorium dziedzictwo się znajduje.

3. Każde Państwo Strona niniejszej Konwencji zobowiązuje się nie podejmować świadomie żadnych działań mogących przynieść szkodę dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu, o którym mowa w artykułach 1 i 2, położonemu na terytorium innych Państw Stron niniejszej Konwencji.

Artykuł 7

W rozumieniu niniejszej Konwencji za międzynarodową ochronę dziedzictwa kulturalnego i naturalnego uważa się powołanie do życia systemu współpracy międzynarodowej zmierzającego do udzielenia pomocy Państwom Stronom Konwencji w ich wysiłkach nad zabezpieczeniem i zidentyfikowaniem tego dziedzictwa.

III. Międzynarodowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego

Artykuł 8

1. Ustanowiony zostaje przy Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury międzynarodowy Komitet ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej wartości dla całej ludzkości zwany „Komitetem Dziedzictwa Światowego”. Składać się on będzie z piętnastu Państw Stron Konwencji wybieranych przez Państwa Strony Konwencji na zgromadzeniu ogólnym podczas sesji zwyczajnych Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Liczba Państw – członków Komitetu zostanie podniesiona do 21, licząc od sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, która nastąpi po wejściu w życie niniejszej Konwencji w stosunku do co najmniej 40 Państw.

2. Wybór członków Komitetu powinien zapewnić w jak największej możliwie mierze sprawiedliwą reprezentację różnych kultur i regionów świata.

3. Biorąc udział w Komitecie z głosem doradczym:

- jeden przedstawiciel Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad konserwacją i restauracją dóbr kultury (Centrum Rzymskie);

- jeden przedstawiciel Rady Międzynarodowej Zabytków i Miejsc Zabytkowych (ICOMOS);

- jeden przedstawiciel Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i jej Zasobów (UICN).

Na wniosek Państw Stron Konwencji na zgromadzeniu ogólnym zebrany podczas sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury mogą być oni uzupełnieni przez przedstawicieli innych organizacji międzynarodowych i pozarządowych o podobnych zadaniach.

Artykuł 9

1. Państwa członkowskie Komitetu Dziedzictwa Światowego sprawują swój mandat od końca sesji zwyczajnej Konferencji Ogólnej, na której zostali wybrani do końca trzeciej kolejnej sesji zwyczajnej.

2. Jednakże mandat jednej trzeciej części członków wskazanych przy pierwszym wyborze upłynie z końcem pierwszej kolejnej sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, następującej po tej, na której zostali wybrani, zaś mandat drugiej trzeciej części członków jednocześnie wybranych upłynie z końcem drugiej kolejnej sesji zwyczajnej Konferencji Gene-

ralnej, następującej po tej, na której zostali wybrani. Nazwiska tych członków zostaną ustalone w drodze losowania przez Przewodniczącego Konferencji Generalnej podczas pierwszego wyboru.

3. Państwa członkowie Komitetu wybierają na swych reprezentantów osoby wykwalifikowane w zakresie dziedzictwa kulturalnego lub dziedzictwa naturalnego.

Artykuł 10

1. Komitet Dziedzictwa Światowego uchwała swój regulamin wewnętrzny.

2. Komitet może w każdym czasie zaprosić na swe posiedzenie organizacyjne publiczne lub prywatne, aby zasięgnąć ich opinii co do szczegółowych kwestii.

3. Komitet może powoływać organy doradcze, jeżeli uzna to za konieczne dla wykonania swych zadań.

Artykuł 11

1. Państwa Strony niniejszej Konwencji przedłożą Komitetowi Dziedzictwa Światowego, w miarę swoich największych możliwości, inwentarz dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, znajdujących się na ich terytorium i zasługujących na wpisanie na listę przewidzianą niżej w punkcie 2. Inwentarz ten, który nie powinien być uważany za wyczerpujący, ma zawierać wskazówki, co do miejsca, gdzie się te dobra znajdują i znaczenie jakie im należy przypisać.

2. Na podstawie inwentarzy przedstawionych przez poszczególne Państwa Komitet ustala, podaje do wiadomości i rozpowszechnia pod mianem „listy dziedzictwa światowego” wykaz dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego w znaczeniu, jakie zostało określone w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji, uznanych za mające wyjątkowe znaczenie dla całej ludzkości na podstawie kryteriów, jakie zostaną przyjęte. Lista ta powinna być aktualizowana przynajmniej raz na dwa lata.

3. Wpisanie dobra na listę dziedzictwa światowego może nastąpić tylko za zgodą zainteresowanego Państwa. Wpis na listę dobra znajdującego się na terytorium, do którego rości sobie prawo suwerenności lub jurysdykcji kilku Państw, w niczym nie przesądza praw uczestników sporu.

4. Komitet ustala, podaje do wiadomości i rozpowszechnia, ilekroć tego wymagają okoliczności, pod mianem „dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie” wykaz dóbr znajdujących się na liście dziedzictwa światowego, dla których zabezpieczenia niezbędne jest podjęcie wielkich robót i dla których wniesiono żądania o pomoc zgodnie z niniejszą Konwencją.

Lista ta powinna zawierać oszacowania przewidzianych kosztów. Mogą na niej figurować jedynie dobra dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, które są zagrożone niebezpieczeństwem poważnym i ściśle określonym takim, jak groźba zniszczenia skutkiem przyspieszonego rozpadu, projekty wielkich robót publicznych albo prywatnych, szybki rozwój urbanistyczny i turystyczny, rozbiórki spowodowane zmianą wykorzystania terenu lub

własności gruntu, głębokie zmiany spowodowane przyczynami nieznanymi, porzucenie z jakiegokolwiek powodu, konflikt zbrojny nadchodzący lub grożący wybuchem, kataklizmy i klęski żywiołowe, wielkie pożary, trzęsienia ziemi, obsuwanie się gruntów, wybuchy wulkanów, zmiana poziomu wód gruntowych, powodzie, gwałtowne przypływy. Komitet może w każdej chwili w wypadku pilnej potrzeby dokonać nowego wpisu na listę dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie i podać o tym bezzwłocznie do publicznej wiadomości.

5. Komitet ustala kryteria, na podstawie których dobro dziedzictwa kulturalnego i naturalnego może być wpisane na jedną lub drugą listę, o których mowa w punktach 2 i 4 niniejszego artykułu.

6. Przed odrzuceniem wniosku o wpisanie na jedną z dwóch list, o których mowa w punktach 2 i 4 niniejszego artykułu Komitet zasięga opinii Państwa Strony, na którego terytorium znajduje się dobro dziedzictwa kulturalnego lub naturalnego, o które chodzi.

7. Komitet w porozumieniu z zainteresowanymi państwami, koordynuje i wspiera studia i badania potrzebne dla ustalenia list, o których mowa w punktach 2 i 4 niniejszego artykułu.

Artykuł 12

Fakt, że pewne dobro dziedzictwa kulturalnego i naturalnego nie zostało wpisane na jedną z list, o których mowa w punktach 2 i 4 artykułu 11 nie oznacza w żadnym wypadku, że dobro to nie posiada wyjątkowej wartości dla całej ludzkości i w innym zakresie niż ten, który wynika z wpisania na te listy.

Artykuł 13

1. Komitet Dziedzictwa Światowego otrzymuje i rozpatruje wnioski o pomoc międzynarodową składane przez Państwa Strony niniejszej Konwencji odnośnie dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego znajdujących się na ich terytorium i figurujących lub mogących figurować na listach, o których mowa w punktach 2 i 4 artykułu 11. Wnioski te mogą mieć za przedmiot identyfikację dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego wymienionych w artykułach 1 i 2 w wypadku, gdy wstępne badania pozwoliły stwierdzić, że dalsze prace zasługują na prowadzenie.

2. Komitet decyduje, jaki bieg należy nadać tym wnioskom, określa w razie potrzeby rodzaj i zakres swej pomocy i upoważnia do zawarcia w jego imieniu niezbędnych porozumień z zainteresowanym rządem.

3. Komitet określa kolejność pierwszeństwa dla swych interwencji. Czyni to, biorąc pod uwagę względną wartość dóbr podlegających zabezpieczeniu dla dziedzictwa światowego kulturalnego i naturalnego, konieczność zapewnienia pomocy międzynarodowej najbardziej reprezentatywnym dziełom przyrody oraz geniuszu i historii narodów świata, jak również pilność podjęcia robót, a w szczególności w jakiej mierze państwa te są w stanie zapewnić ochronę tych dóbr własnymi środkami.

4. Komitet ustala, podaje do wiadomości i rozpowszechnia listę dóbr, które korzystają z pomocy międzynarodowej.

5. Komitet decyduje o wykorzystaniu zasobów Funduszu utworzonego stosownie do artykułu 15 niniejszej Konwencji.

Stara się o znalezienie środków pomnożenia tego funduszu i podejmuje wszelkie korzystne kroki w tym celu.

6. Komitet współdziała z organizacjami międzynarodowymi i krajowymi, rządowymi i pozarządowymi, mającymi cele zbieżne z celami niniejszej Konwencji. W celu wprowadzenia w życie swych programów i realizacji swych projektów Komitet może zwrócić się do tych organizacji a w szczególności do Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad konserwacją i restauracją dóbr kultury (Centrum Rzymskie) do Rady Międzynarodowej Zabytków i Miejsc Zabytkowych (ICOMOS) i do Unii Międzynarodowej dla Ochrony Przyrody i jej zasobów (UICN), jak również do innych organizacji publicznych lub prywatnych oraz do poszczególnych osób.

7. Decyzje Komitetu są podejmowane większością 2/3 członków obecnych i głosujących przy wymaganym quorum większości członków Komitetu.

Artykuł 14

1. Komitet Dziedzictwa Światowego ma do pomocy sekretariat mianowany przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

2. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, korzystając w jak najszerszej możliwie mierze z usług Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad konserwacją i restauracją dóbr kultury (Centrum Rzymskie), Rady Międzynarodowej Zabytków i Miejsc Zabytkowych (ICOMOS) oraz Unii Międzynarodowej dla Ochrony Przyrody i jej zasobów (UICN) w zakresie ich kompetencji i możliwości, przygotowuje dokumentację Komitetu, porządek dzienny jego posiedzeń i zapewnia wykonanie jego postanowień.

IV. Fundusz Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego

Artykuł 15

1. Tworzy się fundusz ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego pod nazwą „Fundusz Dziedzictwa Światowego”.

2. Fundusz jest utworzony jako fundusz depozytowy stosownie do przepisów regulaminu finansowego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

3. Środki finansowe Funduszu powstają z:

a) składek, obowiązkowych i dobrowolnych Państw Stron niniejszej Konwencji;

b) wpłat, darów i legatów czynionych przez:

(i) inne państwa,

- (ii) Organizacje Narodów Zjednoczonych Wychowania, Nauki i Kultury, inne organizacje należące do systemu Narodów Zjednoczonych, w szczególności w ramach Programu Rozwoju Narodów Zjednoczonych oraz inne organizacje międzynarodowe,
- (iii) organizacje publiczne i prywatne oraz poszczególne osoby prywatne;
- c) odsetek od kapitałów Funduszu;
- e) wszelkich innych przychodów przewidzianych w regulaminie uchwalonym przez Komitet Dziedzictwa Światowego.

4. Składki na rzecz Funduszu i inne formy pomocy udzielone Komitetowi mogą być obciążone wyłącznie na cele określone przez Komitet. Komitet może przyjmować wpłaty przeznaczone na realizację określonego programu lub projektu pod warunkiem, że podjęcie tego programu lub projektu było uprzednio zdecydowane przez Komitet.

Artykuł 16

1. Niezależnie od jakiegokolwiek składki dobrowolnej Państwa Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się wpłacać regularnie, co dwa lata, na Fundusz Dziedzictwa Światowego składki, których wysokość – obliczona, według jednakowego procentu dla wszystkich Państw – zostanie ustalona przez zgromadzenie ogólne Państw Stron Konwencji zebranych w toku sesji Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Uchwała zgromadzenia ogólnego wymaga większości głosów obecnych i głosujących Państw Stron, które nie złożyły oświadczenia przewidzianego w punkcie 2 niniejszego artykułu.

W żadnym wypadku składka obowiązkowa Państw Stron Konwencji nie może przekroczyć 1% składki do budżetu zwyczajnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

2. Jednakże jak przewiduje się w artykule 31 lub 32 niniejszej Konwencji, każde Państwo może w chwili składania swoich dokumentów ratyfikacji, dokumentów przyjęcia lub przystąpienia złożyć oświadczenie, że nie uważa się za związane postanowieniami punktu 1 niniejszego artykułu.

3. Państwo Strona Konwencji, które złożyło oświadczenie przewidziane w punkcie 2 niniejszego artykułu może w każdej chwili cofnąć to Oświadczenie w drodze zawiadomienia o tym Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Jednakże cofnięcie oświadczenia będzie miało skutek pod względem składek obowiązkowych należnych od tego Państwa dopiero od daty najbliższego zgromadzenia Państw Stron.

4. Aby Komitet mógł zaplanować swe wydatki w sposób skuteczny, składki Państw Stron niniejszej Konwencji, które złożyły oświadczenie przewidziane w punkcie 2 niniejszego artykułu, powinny być uskuteczniane w określonej wysokości przynajmniej raz na dwa lata i nie powinny być niższe od składek, jakich dokonywałoby dane państwo, gdyby było związane postanowieniami punktu 1 niniejszego artykułu.

5. Żadne Państwo Strona Konwencji zalegające ze składkami obowiązkowymi lub dobrowolnymi za bieżący i poprzedni rok kalendarzowy, nie może być wybrane na członka Komitetu Dziedzictwa Światowego. Przepis ten nie odnosi się do pierwszych wyborów. Mandat takiego Państwa już będącego członkiem Komitetu wygasa z chwilą wyborów przewidzianych w art. 8 punkt 1 niniejszej Konwencji.

Artykuł 17

Państwa Strony niniejszej Konwencji powinny przewidzieć i popierać powstawanie fundacji i stowarzyszeń krajowych publicznych i prywatnych mających na celu zachęcenie do darów na rzecz ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego określonego w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji.

Artykuł 18

Państwa Strony niniejszej Konwencji podejmują się współdziałać w akcjach zbiorów międzynarodowych organizowanych pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na rzecz Funduszu Dziedzictwa Światowego. Będą one popierać zbiórki organizowane w tym celu przez instytucje wymienione w punkcie 3 artykułu 15.

V. Warunki i tryb przyznawania pomocy międzynarodowej

Artykuł 19

Każde Państwo Strona niniejszej Konwencji może zażądać pomocy międzynarodowej na rzecz dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej wartości dla całej ludzkości znajdujących się na jego terytorium. Powinno ono załączyć do wniosku dane informacyjne i dokumenty przewidziane w artykule 20, jakie są w jego posiadaniu i które są potrzebne Komitetowi dla powzięcia decyzji.

Artykuł 20

Zgodnie z postanowieniami punktu 2 artykułu 13, artykułu 22 punkt (c) oraz artykułu 23, pomoc międzynarodowa przewidziana w niniejszej Konwencji może być przyznana jedynie tym dobrom dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, które Komitet postanowił lub postanawia wpisać na jedną z list, o których mowa w punktach 2 i 4 artykułu 11.

Artykuł 21

1. Komitet Dziedzictwa Światowego określa procedurę rozpatrywania wniosków o udzielenie pomocy międzynarodowej a w szczególności ustala dane, jakie mają być dołączane do wniosku. We wniosku powinna być opisana zamierzona czynność, niezbędna dla jej prze-

prowadzenia roboty, ocena ich kosztów i stopnie pilności oraz uzasadnienie dlaczego całość wydatków nie może być pokryta ze środków zainteresowanego państwa.

Wnioski powinny, ilekroć to jest możliwe, opierać się na opinii rzeczoznawców.

2. Wnioski o pomoc złożone w związku z katastrofami i klęskami żywiołowymi, z uwagi na prace wymagające natychmiastowego podjęcia, powinny być przez Komitet rozpatrywane bezzwłocznie i z pierwszeństwem przed innymi; Komitet powinien rozporządzać funduszem rezerwowym przeznaczonym na tego rodzaju wypadki.

3. Przed podjęciem decyzji Komitet może przeprowadzać badania lub konsultacje, które uzna za niezbędne.

Artykuł 22

Pomoc udzielana przez Komitet Dziedzictwa Światowego może polegać na:

a) studiach nad zagadnieniami artystycznymi, naukowymi i technicznymi związanymi z ochroną, konserwacją, waloryzacją i reanimacją dziedzictwa kulturalnego i naturalnego określonego w punktach 2 i 4 artykułu 11 niniejszej Konwencji;

b) postawieniu do dyspozycji ekspertów, techników i wykwalifikowanego personelu dla czuwania nad należytym wykonaniem zatwierdzonego projektu;

c) kształceniu specjalistów wszelkich szczebli w dziedzinie identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego;

d) dostarczeniu wyekwipowania, jakiego państwo zainteresowane nie posiada i nie jest w możności nabyć;

e) udzielaniu pożyczek nisko oprocentowanych, nieoprocentowanych lub długoterminowych;

f) przyznawanie w wypadkach wyjątkowych i szczególnie uzasadnionych, subwencji bezzwrotnych.

Artykuł 23

Komitet Dziedzictwa Światowego może również udzielać pomocy międzynarodowej krajowym lub regionalnym ośrodkom kształcenia specjalistów wszelkich szczebli w dziedzinie identyfikacji, ochrony, konserwacji i reanimacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Artykuł 24

Pomoc międzynarodowa w poważnym zakresie może być udzielana tylko po szczegółowych badaniach naukowych, gospodarczych i technicznych. Badania te powinny opierać się na najbardziej nowoczesnych metodach ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego i odpowiadać celom niniejszej Konwencji. Badania powinny również mieć za zadanie poszukiwanie środków racjonalnego wykorzystania rozporządzalnych zasobów zainteresowanego Państwa.

Artykuł 25

Finansowanie niezbędnych robót powinno w zasadzie tylko częściowo obciążać społeczność międzynarodową. Udział Państwa, które korzysta z pomocy międzynarodowej powinien stanowić istotny wkład do każdego programu lub projektu, chyba że środki tego Państwa na to nie pozwalają.

Artykuł 26

Komitet Dziedzictwa Światowego i Państwo korzystające z jego pomocy ustalają, w zawartym między nimi układzie, warunki, na jakich będzie wykonywany program lub projekt dla realizacji których będzie przyznana pomoc międzynarodowa z tytułu niniejszej Konwencji. Na Państwie korzystającym z tej pomocy spoczywa obowiązek nadania w określonym terminie biegu zatwierdzonemu programowi lub projektowi i czuwania w dalszym ciągu, aby dobra będące przedmiotem tej pomocy były nadal chronione, konserwowane i wykorzystywane zgodnie z zasadami naukowymi i technicznymi ustalonymi przez Komitet.

VI. Programy wychowawcze

Artykuł 27

1. Państwa Strony niniejszej Konwencji będą się starały wszelkimi właściwymi środkami, a w szczególności przez ustalanie odpowiednich programów wychowawczych i uświadamiających, wzmacniać w swoich społeczeństwach uczucia przywiązania i szacunku do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego określonego w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji.

2. Zobowiązują się również szeroko uświadamiać społeczeństwo o niebezpieczeństwach, jakie zagrażają temu dziedzictwu i o działaniach podjętych w zastosowaniu niniejszej Konwencji.

Artykuł 28

Państwa Strony niniejszej Konwencji, które korzystają z pomocy międzynarodowej stosownie do przepisów Konwencji podejmują niezbędne środki aby uświadomić społeczeństwo o znaczeniu dóbr, które korzystały z tej pomocy i roli, jaką ta pomoc odegrała.

VII. Sprawozdania

Artykuł 29

1. Państwa Strony niniejszej Konwencji wskażą w sprawozdaniach przedstawionych Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury w terminach i w formie, jakie ona ustali, przepisy legislacyjne, administracyjne

oraz inne środki, jakie zostały podjęte dla wprowadzenia w życie Konwencji, jak również doświadczenia, jakie zostały nabyte w tej dziedzinie.

2. Sprawozdania te będą podane do wiadomości Komitetowi Dziedzictwa Światowego.

3. Komitet składa sprawozdanie ze swej działalności na każdej sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

VIII. Postanowienia końcowe

Artykuł 30

Niniejsza Konwencja jest sporządzona w językach: angielskim, arabskim, hiszpańskim, francuskim i rosyjskim, przy czym wszystkie teksty są jednakowo autentyczne.

Artykuł 31

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji lub przyjęciu przez państwa członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury stosownie do odpowiednich przepisów krajowych.

2. Dokumenty ratyfikacyjne lub dokumenty przyjęcia będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 32

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta dla wszystkich Państw nie będących członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zaproszonych przez Konferencję Generalną Organizacji.

2. Przystąpienie następuje przez złożenie dokumentu przystąpienia Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 33

Niniejsza Konwencja wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dwudziestego dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia, lecz jedynie w stosunku do Państw, które w tym dniu lub wcześniej złożyły swoje dokumenty ratyfikacji, dokumenty przyjęcia lub przystąpienia. Dla każdego innego Państwa wejdzie ona w życie w trzy miesiące po złożeniu przez nie dokumentu ratyfikacji dokumentu przyjęcia lub przystąpienia.

Artykuł 34

Postanowienia poniższe stosują się do biorących udział w niniejszej Konwencji Państw o ustroju federalnym a nie jednolitym:

a) postanowienia Konwencji, których wejście w życie należy do kompetencji legislacyjnej władzy ustawodawczej federalnej lub centralnej, pociągają za sobą te same skutki prawne, jak dla Państw członkowskich nie mających ustroju federalnego;

b) postanowienia Konwencji, których stosowanie należy do kompetencji legislacyjnej poszczególnych stanów, ziem, kantorów, prowincji, które na podstawie ustroju konstytucyjnego federacji nie są obowiązane podejmować kroków ustawodawczych będą z opinią przychylną rządu federalnego podane do wiadomości kompetentnym władzom stanów, ziem, prowincji lub kantonów.

Artykuł 35

1. Każde z Państw Stron niniejszej Konwencji będzie mogło wypowiedzieć niniejszą konwencję.

2. Wypowiedzenie będzie notyfikowane dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

3. Wypowiedzenie nabierze mocy prawnej po upływie dwunastu miesięcy od dnia otrzymania dokumentu wypowiedzenia. Nie zmieni ono w niczym zobowiązań finansowych państwa wypowiadającego, do daty nabrania przez wypowiedzenie mocy prawnej.

Artykuł 36

Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury będzie informował Państwa będące członkami Organizacji, Państwa nie będące członkami Organizacji, o których mowa w artykule 31, jak również Organizację Narodów Zjednoczonych o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacyjnych, dokumentów przyjęcia lub przystąpienia wymienionych w artykułach 30 i 31, jak również o wypowiedzeniach przewidzianych w artykule 34.

Artykuł 37

1. Niniejsza Konwencja będzie mogła być zrewidowana przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Jednakże zrewidowany tekst będzie obowiązywał tylko te Państwa, które staną się Stronami konwencji wprowadzającej rewizję.

2. Jeżeli Konferencja Generalna przyjmie nową konwencję wprowadzającą całkowitą lub częściową rewizję niniejszej Konwencji oraz jeżeli nowa Konwencja nie będzie stanowić inaczej, niniejsza Konwencja przestanie być otwarta do ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia począwszy od daty wejścia w życie nowej konwencji wprowadzającej rewizję.

Artykuł 38

Zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych Konwencja niniejsza zostanie zarejestrowana w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

17. KONWENCJA DOTYCZĄCA ŚRODKÓW ZMIERZAJĄCYCH DO ZAKAZU I ZAPOBIEGANIA NIELEGALNEMU PRZYWOZOWI, WYWOZOWI I PRZENOSZENIU WŁASNOŚCI DÓBR KULTURY

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zebrana w Paryżu w dniach od 12 października do 14 listopada 1970 roku na swej XVI sesji,

Przypominając wagę postanowień zawartych w Deklaracji dotyczącej zasad międzynarodowej współpracy kulturalnej, przyjętej przez Konferencję Generalną na jej XIV sesji,

Zważywszy, że wymiana dóbr kultury między narodami w celach naukowych, kulturalnych i oświatowych pogłębia wiedzę o cywilizacji ludzkiej, wzbogaca życie kulturalne wszystkich narodów i prowadzi do wzajemnego szacunku i zrozumienia między narodami,

Zważywszy, że dobra kultury są jednym z głównym elementów cywilizacji i kultury narodów i że nabierają one prawdziwej wartości tylko wówczas, gdy znane jest możliwie jak najdokładniej ich pochodzenie, historia i otoczenie,

Zważywszy, że obowiązkiem każdego państwa jest chronić dziedzictwo kulturalne znajdujące się na jego terytorium przed niebezpieczeństwami kradzieży, nielegalnych wykopalisk i nielegalnego wywozu,

Zważywszy, że w celu zapobiegania tym niebezpieczeństwom konieczne jest, aby każde państwo uświadomiło sobie w jeszcze większym stopniu swój obowiązek moralny poszanowania swego własnego dorobku kulturalnego, jak również dorobku kulturalnego wszystkich narodów,

Zważywszy, że muzea, biblioteki i archiwa jako instytucje kulturalne powinny czuwać nad tym, aby ich zbiory były tworzone w oparciu na powszechnie uznanych zasadach moralnych,

Zważywszy, że nielegalny przywóz, wywóz i przekazanie prawa własności dóbr kultury jest przeszkodą na drodze do wzajemnego zrozumienia między narodami, do którego Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury ma obowiązek przyczyniać się między innymi poprzez zalecenie zainteresowanym państwom zawierania międzynarodowych konwencji w tej mierze,

Zważywszy, że ochrona dorobku kulturalnego może być skuteczna jedynie pod warunkiem jej zorganizowania zarówno na skalę krajową, jak i międzynarodową, przy ścisłej współpracy między państwami,

Zważywszy, że Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury już w 1964 roku przyjęła Zalecenie w tej sprawie,

Zapoznawszy się z nowymi propozycjami dotyczącymi środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przekazywaniu prawa własności dóbr kultury, które to zagadnienie stanowi punkt 19 porządku dziennego sesji,

Postanowiwszy na swej XV sesji, że zagadnienie to powinno stać się przedmiotem konwencji międzynarodowej,

Przyjmuje dnia 14 listopada 1970 roku niniejszą Konwencję.

Artykuł 1

Dla celów niniejszej Konwencji za dobra kultury uważane są dobra, które ze względów religijnych lub świeckich uznawane są przez każde państwo za mające znaczenie dla archeologii, prahistorii, historii, literatury, sztuki lub nauki i które należą do następujących kategorii:

a) rzadkie zbiory i okazy z dziedziny zoologii, botaniki, mineralogii i anatomii, przedmioty przedstawiające wartość paleontologiczną;

b) dobra mające związek z historią, w tym również z historią nauki i techniki, historią wojskowości i historią społeczną, a także dobra pozostające w związku z historią życia przywódców, myślicieli, naukowców i artystów narodowych oraz ważnych dla narodu wydarzeń;

c) przedmioty uzyskane drogą wykopalisk archeologicznych (legalnych i nielegalnych) i odkryć archeologicznych;

d) elementy pochodzące z rozebranych zabytków artystycznych lub historycznych albo ze stanowisk archeologicznych;

e) antyki liczące ponad sto lat, takie jak napisy, monety i wyryte pieczęcie;

f) materiały etnologiczne;

g) dobra, przedstawiające wartość artystyczną, takie jak:

(i) obrazy, malowidła i rysunki wykonane w całości ręcznie, na jakimkolwiek podkładzie i przy wykorzystaniu dowolnego tworzywa (z wyjątkiem rysunków przemysłowych i artykułów przemysłowych ręcznie zdobionych);

(ii) oryginalne dzieła sztuki posagowej i rzeźby wykonane z dowolnego tworzywa;

(iii) oryginały sztychów, rycin i litografii;

(iv) oryginały zestawów i montaży artystycznych wykonane z dowolnego tworzywa;

h) rzadkie rękopisy i inkunabuły, dawne książki, dokumenty i publikacje mające szczególne znaczenie (historyczne, artystyczne, naukowe, literackie itp.), w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;

i) znaczki pocztowe, skarbowe i podobnego rodzaju w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;

j) archiwa, w tym archiwa fonograficzne, fotograficzne i filmowe;

k) liczące ponad sto lat meble oraz dawne instrumenty muzyczne.

Artykuł 2

1. Państwa Strony niniejszej Konwencji uznają, że nielegalny przywóz, wywóz i przenoszenie własności dóbr kultury stanowią jedną z głównych przyczyn zubożenia dorobku kulturalnego krajów, z których te dobra pochodzą i że współpraca międzynarodowa jest

jednym z najbardziej skutecznych środków ochrony tych dóbr kultury przed wszystkimi związanymi z tym niebezpieczeństwami.

2. W tym celu państwa strony zobowiązują się przeciwdziałać takim praktykom dostępnymi im środkami, a mianowicie usuwając ich przyczyny, kładąc kres trwającym praktykom oraz udzielając pomocy w naprawianiu ich skutków, jeśli jest to konieczne.

Artykuł 3

Uważa się za nielegalne przywóz, wywóz i przekazywanie prawa własności dóbr kultury dokonane wbrew postanowieniom przyjętym przez państwa strony w niniejszej Konwencji.

Artykuł 4

Państwa strony niniejszej Konwencji uważają, dla celów tej Konwencji, że na dorobek kulturalny każdego państwa składają się dobra kultury należące do następujących kategorii:

- a) dobra kultury powstałe w wyniku twórczości indywidualnej lub zespołowej obywateli danego państwa oraz dobra kultury mające znaczenie dla danego państwa powstałe na terytorium tego państwa w wyniku twórczości obywateli obcych lub bezpaństwowych zamieszkujących na jego terytorium;
- b) dobra kultury odkryte na terytorium danego państwa;
- c) dobra kultury uzyskane przez ekspedycje archeologiczne, etnologiczne lub przyrodnicze za zgodą właściwych władz kraju, z którego te dobra pochodzą;
- d) dobra kultury, które był przedmiotem uzgodnionej dobrowolnej wymiany
- e) dobra kultury otrzymane nieodpłatnie lub legalnie zakupione za zgodą właściwych władz kraju, z którego pochodzą.

Artykuł 5

W celu zapewnienia ochrony swych dóbr kultury przed nielegalnym przywozem, wywozem i przeniesieniem własności państwa – strony niniejszej Konwencji zobowiązują się, uwzględniając warunki istniejące w każdym kraju, do utworzenia na swoim terytorium jednej lub kilku krajowych służb ochrony dziedzictwa kulturalnego, o ile takie jeszcze nie istnieją, dysponujących wykwalifikowanym i dostatecznym liczebnie personelem, dla zapewnienia skutecznego pełnienia następujących funkcji:

- a) przyczyniania się do opracowywania projektów tekstów ustaw i innych przepisów mających za zadanie zapewnienie ochrony dorobku kulturalnego, a w szczególności zapobieganie nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przekazywaniu własności ważnych dóbr kultury;
- b) ustanowienia i prowadzenia na bieżąco, na podstawie krajowego rejestru chronionych dóbr, wykazu ważnych dóbr kultury, publicznych i prywatnych, których wywóz stanowiłby znaczne zubożenie narodowego dorobku kulturalnego;

c) popierania rozwoju lub tworzenia instytucji naukowych i technicznych (muzea, biblioteki, archiwa, laboratoria, pracownie itp.) koniecznych dla zapewnienia konserwacji i upowszechniania dóbr kultury;

d) organizowania nadzoru wykopalisk archeologicznych, zapewnienia konserwacji „in situ” niektórych dóbr kultury oraz ochrony niektórych stref zastrzeżonych dla przyszłych badań archeologicznych;

e) ustanowienia dla użytku osób zainteresowanych (konserwatorów, kolekcjonerów, antykwariuszy itp.) norm zgodnych z zasadami etycznymi określonymi w niniejszej Konwencji i czuwania nad przestrzeganiem tych norm;

f) prowadzenia działalności wychowawczej mającej na celu rozbudzenie i rozwijanie poszanowania dla dorobku kulturalnego wszystkich państw oraz szerokie upowszechnianie znajomości postanowień niniejszej Konwencji;

g) czuwania, aby każdej sprawie zniknięcia dobra kultury nadany został odpowiedni rozgłos.

Artykuł 6

Państwa – strony niniejszej Konwencji zobowiązują się:

a) wprowadzić odpowiednie zaświadczenie, w którym będzie zawarte utwierdzenie państwa, z którego dokonuje się wywozu danego dobra lub dóbr kultury, że wywóz ten odbywa się za jego zgodą, wszystkie legalnie wywożone dobra kultury powinny być zaopatrzone w takie zaświadczenie;

b) zakazać wywozu ze swego terytorium dóbr kultury nie zaopatrzonych w wyżej wymienione zaświadczenie wywozowe;

c) podać ten zakaz w odpowiedni sposób do wiadomości publicznej, szczególnie do wiadomości osób, które mogą być zainteresowane wywozem lub przywozem dóbr kultury.

Artykuł 7

Państwa – strony niniejszej Konwencji zobowiązują się:

a) podjąć wszelkie konieczne środki zgodnie z ich ustawodawstwem krajowym w celu zapobieżenia nabywania przez muzea i inne instytucje tego typu, znajdujące się na ich terytorium, dóbr kultury pochodzących z innego państwa – strony niniejszej Konwencji, które zostały nielegalnie wywiezione po wejściu w życie niniejszej Konwencji w stosunku do obu zainteresowanych państw, informować, w miarę możliwości, państwo – stronę niniejszej Konwencji, z którego takie dobra kultury pochodzą, o dobrach oferowanych z terytorium tego państwa po wejściu w życie niniejszej Konwencji w stosunku do obu zainteresowanych państw;

b) (i) zakazać przywozu dóbr kultury skradzionych w muzeach lub pochodzących zabytkowej budowli publicznej, religijnej lub świeckiej albo z podobnej instytucji, znajdujących się na terytorium innego państwa – strony niniejszej Konwencji, po wejściu jej w ży-

cie w stosunku do obu zainteresowanych państw, pod warunkiem, że zostanie udowodnione, że to dobro lub te dobra stanowią część składową inwentarza tej instytucji;

(ii) podjąć odpowiednie środki w celu odzyskania i zwrotu, na prośbę państwa – strony Konwencji, z którego te dobra pochodzą, wszelkich dóbr kultury w ten sposób skradzionych i wwiezionych po wejściu w życie niniejszej Konwencji w stosunku do osób zainteresowanych państw, jednakże pod warunkiem, że państwo zwracające się z taką prośbą wypłaci należyte odszkodowanie osobie, która te dobra nabyła w dobrej wierze lub która ma ważny dowód ich własności. Prośby o odzyskanie i zwrot będą przekazywane drogą dyplomatyczną. Państwo zwracające się z taką prośbą zobowiązane jest dostarczyć na swój koszt wszelkie dowody konieczne do uzasadnienia swej prośby o odzyskanie i zwrot. Państwa – strony nie będą obciążać opłatami dóbr kultury, których zwrot następuje zgodnie z niniejszym artykułem. Wszelkie koszty związane ze zwrotem dobra lub dóbr kultury, o których mowa, obciążają państwo, które zwróciło się z prośbą.

Artykuł 8

Państwa – strony niniejszej Konwencji zobowiązują się do stosowania karnych lub administracyjnych sankcji w stosunku do wszystkich osób winnych naruszenia zakazów przewidzianych powyżej w art. 6, ust. (b) i w art. 7 (b).

Artykuł 9

Każde Państwo – strona niniejszej Konwencji, którego dorobek kulturalny jest zagrożony grabieżą materiałów archeologicznych lub etnologicznych, może odwołać się do innych zainteresowanych państw w takich okolicznościach. Państwa – strony niniejszej Konwencji zobowiązują się do udziału we wszelkich akcjach międzynarodowych wspólnie podejmowanych w celu ustalenia i zastosowania koniecznych konkretnych środków, włącznie z kontrolą wywozu, przywozu i międzynarodowego handlu konkretnymi dobrami kultury, o które chodzi. Do chwili zawarcia porozumienia każde zainteresowane państwo podejmie, w miarę możliwości, tymczasowe środki dla zapobieżenia powstawaniu niepożądanych szkód dla dziedzictwa kulturalnego państwa, które zwróciło się z prośbą.

Artykuł 10

Państwa – strony niniejszej Konwencji zobowiązują się:

a) ograniczać poprzez działalność oświatową, informacyjną i zachowanie czujności, obrót dobrami kultury nielegalnie wywiezionymi z któregośkolwiek państwa – strony niniejszej Konwencji i – mając na uwadze warunki istniejące w każdym kraju zmusić antykwariusz, pod groźbą sankcji karnych lub administracyjnych, do prowadzenia rejestru wyszczególniającego pochodzenie każdego dobra kultury, nazwę i adres dostawcy, opis i ocenę każdego sprzedanego dobra, jak również do informowania nabywcy tego dobra kultury o zakazie wywozu, który może się rozciągać na to dobro;

b) starać się rozbudzić i rozwijać w społeczeństwie poprzez działania oświatowe poczucie wartości dóbr kultury oraz niebezpieczeństwa kradzieży, nielegalnych wykopalisk i nielegalnego wywozu, na jakie jest narażony dorobek kulturalny.

Artykuł 11

Uważa się za nielegalny wywóz i przenoszenie własności dóbr kultury pod przymusem, bezpośrednio lub pośrednio, w wyniku okupacji danego kraju przez obce mocarstwo.

Artykuł 12

Państwa – strony niniejszej Konwencji będą szanować dorobek kulturalny terytoriów, za których stosunki międzynarodowe są odpowiedzialne oraz podejmą odpowiednie środki w celu zakazania i zapobieżenia nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury na tych terytoriach.

Artykuł 13

Państwa – strony niniejszej Konwencji zobowiązują się oprócz tego, w ramach ustawodawstwa każdego państwa:

a) zapobiegać przy użyciu wszelkich odpowiednich środków przenoszenia własności dóbr kultury przyczyniającemu się do nielegalnego przywozu lub wywozu tych dóbr;

b) zapewnić, aby ich właściwe służby współpracowały w celu ułatwienia zwrotu prawowitemu właścicielowi w możliwie jak najszybszym terminie nielegalnie wywiezionych dóbr kultury;

c) uznawać roszczenia zmierzające do odzyskania zaginionych lub skradzionych dóbr kultury wysuwane przez prawowitego właściciela lub w jego imieniu;

d) uznawać ponadto nie ulegające przedawnieniu prawo każdego państwa – strony niniejszej Konwencji do klasyfikowania i ogłaszania niektórych dóbr kultury za niezbywalne i tym samym objęte zakazem wywozu, oraz ułatwiać odzyskanie przez zainteresowane państwo takich dóbr w przypadkach, gdy zostały one wywiezione.

Artykuł 14

Aby zapobiec nielegalnemu wywozowi i wywiązać się z zobowiązań, jakie nakłada stosowanie postanowień niniejszej Konwencji, każde państwo – strona niniejszej Konwencji powinno zapewnić, w miarę posiadanych możliwości, swoim krajowym służbom ochrony dziedzictwa kulturalnego wystarczający budżet i – jeżeli zajdzie potrzeba – powinno utworzyć w tym celu odpowiedni fundusz.

Artykuł 15

Niniejsza Konwencja nie zawiera niczego, co mogłoby powstrzymać państwa – strony niniejszej Konwencji od zawierania między sobą specjalnych porozumień lub od dalszego

wykonywania już zawartych porozumień w sprawie zwrotu dóbr kultury wywiezionych z terytoriów, z których dobra te pochodzą, przed wejściem w życie niniejszej Konwencji w stosunku do zainteresowanych państw.

Artykuł 16

Państwa - strony niniejszej Konwencji będą podawać do wiadomości w okresowych raportach, które będą przedstawiać Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, w terminach i w formie przez nią określonych, przepisy ustaw i innych aktów prawnych oraz inne podjęte przez nie środki w celu stosowania niniejszej Konwencji, jak również informacje dotyczące doświadczeń uzyskanych w tej dziedzinie.

Artykuł 17

1. Państwa Strony niniejszej Konwencji mogą zwracać się z prośbą do Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury w szczególności o udzielenie im pomocy technicznej w zakresie:

- a) informacji i oświaty;
- b) konsultacji i ekspertyz;
- c) koordynacji i dobrych usług.

2. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może z własnej inicjatywy podejmować badania i publikować opracowania na temat zagadnień dotyczących nielegalnego obiegu dóbr kultury.

3. W tym celu Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może również zwrócić się o współpracę do wszystkich kompetentnych organizacji pozarządowych.

4. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury jest uprawniona do występowania z własnej inicjatywy z propozycjami skierowanymi do państw – stron, dotyczącymi wykonania niniejszej Konwencji.

5. Na prośbę co najmniej dwóch państw – stron niniejszej Konwencji, między którymi toczy się spór dotyczący jej wykonania, Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może zaofiarować swoje dobre usługi w celu doprowadzenia do porozumienia między nimi.

Artykuł 18

Niniejsza Konwencja jest sporządzona w językach angielskim, hiszpańskim, francuskim i rosyjskim, przy czym wszystkie cztery teksty są jednakowo autentyczne.

Artykuł 19

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji lub przyjęciu przez państwa będące członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zgodnie z ich procedurą konstytucyjną.

2. Dokumenty ratyfikacyjne lub dokumenty przyjęcia będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 20

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do przystąpienia dla wszystkich państw nie będących członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, które zostaną zaproszone do przystąpienia przez Radę Wykonawczą Organizacji.

2. Przystąpienie następuje przez złożenie dokumentu przystąpienia Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 21

Niniejsza Konwencja wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia trzeciego dokumentu ratyfikacyjnego, dokumentu przyjęcia lub przystąpienia, lecz jedynie w stosunku do państw, które w tym dniu lub wcześniej złożyły swoje dokumenty ratyfikacyjne, dokumenty przyjęcia lub przystąpienia. Dla każdego innego państwa wejdzie ona w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia przez to państwo dokumentu ratyfikacyjnego, dokumentu przyjęcia lub przystąpienia.

Artykuł 22

Państwa – strony niniejszej Konwencji uznają, że Konwencja ta ma zastosowanie nie tylko w stosunku do terytoriów ich metropolii, lecz również w stosunku do terytoriów, za których stosunki międzynarodowe są one odpowiedzialne; zobowiązują się one do przeprowadzenia, w razie potrzeby, konsultacji z rządami lub innymi właściwymi władzami wspomnianych terytoriów w chwili ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia albo wcześniej, w celu zapewnienia stosowania niniejszej Konwencji w stosunku do tych terytoriów oraz notyfikowania Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury terytoriów, w stosunku do których będzie miała zastosowanie niniejsza Konwencja; notyfikacja ta nabierze mocy prawnej po upływie trzech miesięcy od dnia jej złożenia.

Artykuł 23

1. Każde z państw – stron niniejszej Konwencji będzie mogło wypowiedzieć niniejszą Konwencję w imieniu własnym lub w imieniu każdego terytorium, za którego stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialne.

2. Wypowiedzenie będzie notyfikowane dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

3. Wypowiedzenie nabierze mocy prawnej po upływie dwunastu miesięcy od dnia złożenia dokumentu wypowiedzenia.

Artykuł 24

Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury będzie informował państwa będące członkami Organizacji, państw nie będące członkami Organizacji, o których mowa w art. 20, jak również Organizację Narodów Zjednoczonych o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacyjnych, dokumentów przyjęcia lub przystąpienia wyszczególnionych w art. 19 i 20, jak również o wszystkich notyfikacjach i wypowiedziach przewidzianych w art. 22 i 23.

Artykuł 25

1. Niniejsza Konwencja będzie mogła być zrewidowana przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Jednakże zrewidowany tekst będzie obowiązywał tylko te państwa, które staną się stronami Konwencji wprowadzającej rewizję.

2. Jeżeli Konferencja Generalna przyjmie nową Konwencję wprowadzającą całkowitą lub częściową rewizję niniejszej Konwencji oraz jeżeli nowa Konwencja nie będzie stanowić inaczej, niniejsza Konwencja przestanie być otwarta do ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia począwszy od daty wejścia w życie nowej Konwencji wprowadzającej rewizję.

Artykuł 26

Zgodnie z art. 102 Karty Narodów Zjednoczonych, niniejsza Konwencja zostanie zarejestrowana w Sekretariacie Organizacji Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Sporządzone w Paryżu, dnia 17 listopada 1970 roku, w dwóch oryginalnych egzemplarzach, podpisanych przez Przewodniczącego Konferencji Generalnej zebranej na jej XVI sesji oraz przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, które będą złożone w archiwum Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury i których uwierzytelnione odpisy będą przekazane wszystkim państwom, o których mowa w art. 19 i 20 oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Powyższy tekst jest autentycznym tekstem Konwencji przyjętej w należyty sposób przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej XVI sesji, która odbyła się w Paryżu i która została ogłoszona za zamkniętą dnia 14 listopada 1970 roku.

18. PROTOKÓŁ DODATKOWY DO KONWENCJI GENEWSKICH Z 12 SIERPNIA 1949 ROKU DOTYCZĄCY OCHRONY OFIAR MIĘDZYNARODOWYCH KONFLIKTÓW ZBROJNYCH (PROTOKÓŁ I)

(DzU z 1992 r. nr 41, poz. 175)

WSTĘP

Wysokie Umawiające się Strony

Ogłaszając swoje gorące życzenie, by pokój panował między narodami,

Przypominając, że każde państwo ma obowiązek, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, powstrzymać się w swych stosunkach międzynarodowych od groźby lub użycia siły przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej lub niezawisłości politycznej innego państwa albo w jakikolwiek inny sposób niezawisłości politycznej innego państwa albo w jakikolwiek inny sposób niezgodny z celami Narodów Zjednoczonych.

Uznając mimo to za konieczne potwierdzenie i rozwinięcie postanowień chroniących ofiary konfliktów zbrojnych i uzupełnienie środków przewidzianych dla umocnienia stosowania tych postanowień.

Wyrażając przekonanie, że nic w niniejszym Protokole ani w Konwencjach Genewskich z 12 sierpnia 1949 roku nie może być rozumiane jako uprawniające lub upoważniające do jakiegokolwiek aktu agresji lub innego użycia siły w sposób niezgodny z Kartą Narodów Zjednoczonych.

Potwierdzając ponadto, że postanowienia Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 roku i niniejszego Protokołu muszą być w pełni stosowane we wszystkich okolicznościach wobec wszelkich osób chronionych przez te dokumenty, bez rozróżniania na niekorzyść wynikającego z charakteru lub przyczyn konfliktu zbrojnego albo motywów głoszonych lub przypisywanych Stronom konfliktu.

Uzgodnił co następuje:

Część I POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 1. Zasady ogólne i zakres stosowania

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się do przestrzegania i zapewnienia przestrzegania niniejszego Protokołu we wszystkich okolicznościach.

2. W przypadku nie objętych niniejszym Protokołem i innymi umowami międzynarodowymi osoby cywilne i kombatanci pozostają pod ochroną i władzą zasad prawa międzynarodowego wynikających z ustalonych zwyczajów, zasad humanizmu oraz wymagań powszechnego sumienia.

3. Niniejszy Protokół, który uzupełnia Konwencje Genewskie z 12 sierpnia 1949 roku o ochronie ofiar wojny, ma zastosowanie w sytuacjach, o jakich mowa we wspólnym dla tych Konwencji artykule 2.

4. Sytuacje, o jakich mowa w ustępie poprzednim, obejmują konflikty zbrojne, w których ludy walczą przeciw panowaniu kolonialnemu i obcej okupacji oraz przeciw reżimom rasistowskim, wykonując swe prawo do samostanowienia zawarte w Karcie Narodów Zjednoczonych oraz w Deklaracji w sprawie zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współpracy między państwami, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych.

Art. 2. Definicje

Dla celów niniejszego Protokołu:

a) „Pierwsza Konwencja”, „Druga Konwencja”, „Trzecia Konwencja” i „Czwarta Konwencja” oznaczają odpowiednio Konwencję Genewską z 12 sierpnia 1949 roku o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych; Konwencję Genewską z 12 sierpnia 1949 roku o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu; Konwencję Genewską z 12 sierpnia 1949 roku o traktowaniu jeńców wojennych; Konwencję Genewską z 12 sierpnia 1949 roku o ochronie osób cywilnych podczas wojny; określenie „Konwencje” oznacza cztery Konwencje Genewskie z 12 sierpnia 1949 roku o ochronie ofiar wojny;

b) określenie „normy prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych” oznacza przepisy zawarte w umowach międzynarodowych, których Stronami są strony konfliktu, a także powszechnie uznane zasady i normy prawa międzynarodowego mające zastosowanie do konfliktów zbrojnych;

c) określenie „Mocarstwo Opiekuńcze” oznacza państwo neutralne lub inne państwo nie będące stroną konfliktu, które zostało wyznaczone przez stronę konfliktu i uznane przez stronę przeciwną oraz które zgodziło się na wykonywanie funkcji przypadających Mocarstwu Opiekuńczemu na mocy Konwencji i niniejszego Protokołu;

d) określenie „substytut” oznacza organizację, która działa w miejsce Mocarstwa Opiekuńczego zgodnie z artykułem 5.

Część IV LUDNOŚĆ CYWILNA

Dział I

Ogólna ochrona przed skutkami działań wojennych

Rozdział I

Zasada podstawowa i zakres stosowania

Art. 48. Zasada podstawowa

W celu zapewnienia poszanowania i ochrony ludności cywilnej oraz dóbr o charakterze cywilnym Strony konfliktu powinny zawsze rozróżniać między ludnością cywilną a kombatanami oraz między dobrami o charakterze cywilnym a celami wojskowymi i w związku z tym kierować swoje operacje jedynie przeciwko celom wojskowym.

Art. 49. Określenie ataków i zakres stosowania

1. Określenie „ataków” oznacza akty przemocy w stosunku do przeciwnika zarówno zaczepne, jak i obronne.

2. Postanowienia niniejszego Protokołu dotyczące ataków mają zastosowanie do wszelkich ataków, niezależnie od terytorium na jakim są wykonywane, włączając w to terytorium należące do Strony konfliktu, lecz znajdujące się pod kontrolą Strony przeciwnej.

3. Postanowienia niniejszego Działu mają zastosowanie do każdej operacji lądowej, powietrznej lub morskiej, która może dotyczyć na lądzie ludności cywilnej osób cywilnych dóbr o charakterze cywilnym. Ponadto mają one zastosowanie do wszelkich ataków morskich i powietrznych skierowanych przeciwko celom na lądzie, jednakże poza tym nie dotyczą przepisów prawa międzynarodowego związanych z konfliktami zbrojnymi na morzu i w powietrzu.

4. Postanowienia niniejszego Działu uzupełniają przepisy dotyczące ochrony humanitarnej zawarte w Czwartej Konwencji, zwłaszcza w Tytule II, i w innych umowach międzynarodowych, które wiążą Wysokie Umawiające się Strony, a także inne przepisy prawa międzynarodowego dotyczące ochrony osób cywilnych i dóbr o charakterze cywilnym przed skutkami działań wojennych na lądzie, na morzu i w powietrzu.

Rozdział III

Dobra o charakterze cywilnym

Art. 52. Ogólna ochrona dóbr o charakterze cywilnym

1. Dobra o charakterze cywilnym nie powinny być celem ataków ani represalii. Dobrami o charakterze cywilnym są wszystkie dobra, które nie są celami wojskowymi w rozumieniu ustępu 2.

2. Ataki powinny być ściśle ograniczone do celów wojskowych. Co się tyczy dóbr, celami wojskowymi są tylko takie, które z powodu swej natury, swego rozmieszczenia, swego przeznaczenia lub wykorzystania wnoszą istotny wkład do działalności wojskowej i których całkowite lub częściowe zniszczenie, zajęcie lub zneutralizowanie daje określoną korzyść w danej sytuacji.

3. W razie wątpliwości domniemywa się, że dobra normalnie przeznaczone do użytku cywilnego, takie jak miejsce kultu religijnego, dom, inne pomieszczenia mieszkalne lub szkoła, nie są używane w celu wniesienia rzeczywistego wkładu do działania wojskowego.

Art. 53. Ochrona dóbr kultury i miejsc kultu religijnego

Z zachowaniem postanowień Konwencji Haskiej z 14 maja 1954 roku o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego oraz innych odnośnych aktów prawa międzynarodowego, zabronione jest:

a) dokonywanie jakichkolwiek aktów wrogich skierowanych przeciwko budowlom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów;

b) używanie takich dóbr dla wsparcia wysiłku wojkowego;

c) czynienie z takich dóbr przedmiotu represalii.

19. PROTOKÓŁ DODATKOWY DO KONWENCJI GENEWSKICH Z 12 SIERPNIA 1949 ROKU DOTYCZĄCY OCHRONY OFIAR NIEMIĘDZYNARODOWYCH KONFLIKTÓW ZBROJNYCH (PROTOKÓŁ II)

(DzU z 1992 r. nr 41, poz. 175)

WSTĘP

Wysokie Umawiające się Strony.

Przypominając, że zasady humanitarne zawarte w artykule 3 Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 roku stanowią podstawę poszanowania człowieka w wypadku konfliktu zbrojnego nie mającego charakteru międzynarodowego,

Przypominając także, że dokumenty międzynarodowe dotyczące praw człowieka stanowią podstawową ochronę człowieka,

Podkreślając, że w wypadkach nie przewidzianych przez obowiązujące prawo międzynarodowe ludzie pozostają pod ochroną zasad ludzkości i wymagań społecznego sumienia. Uzgodziły, co następuje;

Część IV LUDNOŚĆ CYWILNA

Art. 16. Ochrona dóbr kultury i miejsc kultu religijnego

Z zachowaniem postanowień Konwencji Haskiej z 14 maja 1954 roku o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, zabrania się dokonywania wszelkich ataków wrogich skierowanych przeciwko budowłom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów, a także wykorzystywania ich dla wsparcia wysiłku wojkowego.

**20. ZALECENIE USTALAJĄCE MIĘDZYNARODOWE ZASADY,
JAKIE NALEŻY STOSOWAĆ PRZY ARCHEOLOGICZNYCH
PRACACH WYKOPALISKOWYCH
(przyjęte przez Konferencję Generalną na jej IX sesji w New Delhi,
dnia 5 grudnia 1956 roku)**

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zgromadzona w New Delhi od 5 listopada 1956 r. na swojej IX sesji.

Uważając, że najpewniejszą gwarancję zachowania zabytków i dzieł przeszłości stanowi szacunek i przywiązanie, jakie dla nich żywią same narody, i w przekonaniu, że uczucia te mogą być znakomicie propagowane przez odpowiednią działalność wynikającą z chęci państw członkowskich rozwijania nauki i stosunków międzynarodowych.

Ufając, że uczucia zrodzone z podziwiania i znajomości dzieł przeszłości mogą w dużym stopniu przyczynić się do wzajemnego zrozumienia się narodów i że w tym celu należy umożliwić im korzystanie ze współpracy międzynarodowej i ułatwić wszelkimi środkami wykonanie misji społecznej, jaka im przyświeca,

Zważywszy, że aczkolwiek każde państwo jest bezpośrednio zainteresowane odkryciami archeologicznymi dokonanymi na jego terytorium, to cała społeczność międzynarodowa korzysta także z pomnożenia tego bogactwa.,

Zważywszy, że dzieje człowieka wymagają znajomości różnych cywilizacji i że leży zatem we wspólnym interesie, aby wszelkie relikty archeologiczne były zbadane oraz w miarę możliwości uratowane i zachowane,

Zważywszy, że władze krajowe odpowiedzialne za ochronę dziedzictwa archeologicznego powinny działać w duchu pewnych zasad ogólnych wypróbowanych przez doświadczenie i realizowanych przez krajowe służby archeologiczne,

Uważając, że chociaż sposób prowadzenia prac wykopaliskowych należy w pierwszym rzędzie do wewnętrznej kompetencji poszczególnych państw, ważną jest rzeczą pogodzić tę zasadę z zasadą szeroko pojętej i dobrowolnie akceptowanej współpracy międzynarodowej,

Rozpatrzywszy propozycje dotyczące międzynarodowych zasad, jakie należy stosować w przedmiocie archeologicznym prac wykopaliskowych, które to zagadnienie stanowi pkt. 9.4.3. porządku dziennego sesji niniejszej,

Zdecydowawszy na VIII sesji, że propozycje te będą przedmiotem reglamentacji międzynarodowej w postaci zalecenia dla państw członkowskich,

Uchwala w dniu 5 grudnia 1956 r. następujące Zalecenie:

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim stosowanie niżej wymienionych dyspozycji przez przedsięwzięcie – bądź pod postacią ustawy państwowej, bądź w inny sposób – środków zmierzających do wprowadzenia w życie na terytoriach podlegających ich jurysdykcji norm i zasad sformułowanych w niniejszym Zaleceniu.

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim podanie niniejszego Zalecenia do wiadomości władzom i organom zajmującym się pracami wykopaliskowymi oraz muzeom.

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim złożenie jej w formie i w terminach, jakie zostaną przez nią ustalone, sprawozdań z biegu nadanego niniejszemu Zaleceniu.

I. DEFINICJE

Wykopy archeologiczne

1. Za wykopy archeologiczne w rozumieniu niniejszego Zalecenia należy uważać wszelkie poszukiwania zmierzające do wykrycia przedmiotów o charakterze archeologicznym, zarówno gdy te poszukiwania polegają na kopaniu gruntu czy systematycznym badaniu jego powierzchni, jak i kiedy są dokonywane pod łóżyskiem lub w podziemiach wód wewnętrznych lub terytorialnych danego państwa członkowskiego.

Dobra podlegające ochronie

2. Przepisy niniejszego Zalecenia mają zastosowanie do wszelkich reliktyw, których zachowanie leży w interesie publicznym z punktu widzenia historii lub sztuki, przy czym każde państwo może przyjąć takie kryteria, jakie uzna za najwłaściwsze dla określenia interesu publicznego w odniesieniu do reliktyw znajdujących się na jego terytorium. W szczególności systemowi ochrony przewidzianemu w niniejszym Zaleceniu powinny podlegać zabytki nieruchome i ruchome, które przedstawiają wartość z punktu widzenia archeologicznego w najszerszym słowa tego znaczeniu.

3. Kryteria służące do określenia interesu publicznego w odniesieniu do reliktyw mogłyby być zmienne, zależnie od tego, czy chodzi o konserwację tych reliktyw, czy też o obowiązek zawiadomienia o ich odkryciu, ciążący na badaczu bądź na znalazcy.

a) W pierwszym wypadku należałoby porzucić kryterium polegające na ochronie wszystkich przedmiotów pochodzących sprzed określonej daty i przyjąć jego kryterium dające prawo do ochrony przynależność do określonej epoki lub minimalną dawność pewnego upływu lat.

b) W drugim wypadku każde państwo powinno przyjąć kryteria znacznie szersze, nakładające na badacza lub znalazcę obowiązek zawiadomienia o wszelkich odkrytych przedmiotach ruchomych lub nieruchomych o charakterze archeologicznym.

II. ZASADY OGÓLNE

Ochrona dziedzictwa archeologicznego

4. Każde państwo członkowskie powinno zapewnić ochronę swego dziedzictwa archeologicznego, biorąc przede wszystkim pod uwagę problemy wynikające z prowadzenia wykopów archeologicznych i zgodnie z dyspozycjami niniejszego Zalecenia.

5. Każde państwo członkowskie powinno w szczególności:

- a) uzależnić prowadzenie poszukiwań i wykopów archeologicznych od nadzoru i uprzedniego zezwolenia właściwej władzy;
- b) zobowiązać każdego, kto odkryje relikty archeologiczne, do zawiadomienia o nich możliwie jak najszybciej właściwej władzy;
- c) ustanowić sankcje za przekroczenie tych reguł;
- d) nakazać konfiskatę przedmiotów niezadeklarowanych;
- e) ustalić zasady postępowania w zakresie podziemia archeologicznego i, jeśli to podziemie stanowi własność państwową, określić te zasady wyraźnie w drodze legislacyjnej;
- f) rozważyć wprowadzenie procedury zaklasyfikowania do zabytków podstawowych elementów swego dziedzictwa archeologicznego.

Organy ochrony wykopów archeologicznych

6. Aczkolwiek różnorodność tradycji i nierówność środków materialnych nie pozwalają na przyjęcie przez wszystkie państwa członkowskie jednolitego systemu organizacji służb administracyjnych odpowiedzialnych za wykopy archeologiczne, należy jednak przyjąć pewne zasady wspólne dla wszystkich służb krajowych:

a) Służba ochrony wykopów archeologicznych powinna stanowić, w miarę możliwości, centralną administrację państwową lub przynajmniej administrację rozporządzającą na mocy prawa środkami pozwalającymi, w razie pilnej potrzeby, na podjęcie niezbędnych kroków zapobiegawczych. Ta służba, prowadząca ogólną kontrolę całej działalności archeologicznej, powinna zapewnić kształcenie techniczne w zakresie badań archeologicznych, we współpracy z instytutami naukowo-badawczymi oraz wyższymi uczelniami. Służba ta powinna również gromadzić centralną dokumentację – wraz z mapami – odnoszącą się do zabytków archeologicznych ruchomych i nieruchomych, jak również dokumentację archiwów ceramicznych, ikonograficznych itp. każdego znaczącego muzeum;

b) Powinny być podjęte kroki celem zapewnienia ciągłości środków finansowych w szczególności dla: I) sprawnego funkcjonowania służb archeologicznych, II) wykonania planu prac w zależności od bogactw archeologicznych kraju, jak również planu publikacji naukowych, III) kontroli przypadkowych znalezisk, IV) utrzymania zabytków i pracowni.

7. Każde państwo członkowskie powinno sprawować staranny nadzór nad konserwacją reliktyw i nowo odkrytych przedmiotów archeologicznych.

8. Powinno być wymagane uprzednio zezwolenie właściwych władz na przemieszczeniu zabytku, którego zachowanie „in situ” jest wskazane.

9. Każde państwo członkowskie powinno przewidzieć zachowanie w nienaruszalnym stanie, w całości lub części, pewnej liczby miejsc archeologicznych z różnych epok, tak aby ich przebadanie mogło korzystać z postępów techniki i z rozwoju znajomości archeologii. W każdym wielkim miejscu prowadzenia bieżących wykopów powinny być zachowane w kilku miejscach – w miarę jak ukształtowanie gruntu na to pozwala – wysepki, tzw. świadkowie, dla umożliwienia późniejszej kontroli stratygraficznej, jak również dla ukształtowania środowiska archeologicznego.

Utworzenie zbiorów centralnych i regionalnych

10. Ponieważ archeologia jest nauką poznawczą, należałoby brać pod uwagę przy organizacji muzeów i składnic archeologicznych potrzebę ułatwienia, jak tylko można, pracy porównawczej. W tym celu należałoby gromadzić raczej zbiory centralne i regionalne, a nawet – wyjątkowo – lokalne, przy szczególnie bogatych stanowiskach archeologicznych, aniżeli tworzyć kolekcje rozproszone, trudno dostępne. Te składnice powinny mieć stałą administrację i wystarczający personel naukowy dla zapewnienia należytej konserwacji przedmiotów.

11. Należałoby też stworzyć przy ważnych ośrodkach archeologicznych małe zakłady o charakterze wychowawczym, względnie muzea, pozwalające zwiedzającym na lepsze zrozumienie wartości reliktyw, które są im udostępnione.

Wychowanie społeczeństwa

12. Właściwe władze powinny podjąć akcję wychowawczą zmierzającą do rozbudzenia i rozwijania szacunku i przywiązania do przeszłości, w szczególności przez nauczanie historii, udział studentów w niektórych wykopach, rozprzestrzenianie przez prasę wiadomości z dziedziny archeologii pióra wybitnych specjalistów, organizowanie wycieczek turystycznych, wystaw i odczytów mających za przedmiot metody stosowane przy wykopach archeologicznych, jak również osiągnięte rezultaty, udostępnianie zbadanych miejsc archeologicznych i odkrytych zabytków, wydawanie tanich manografii i przewodników w przystępnym ujęciu. W celu ułatwienia publiczności zwiedzania tych miejsc państwa członkowskie powinny przedsięwziąć niezbędne kroki, aby umożliwić do nich dostęp.

III. ORGANIZACJA WYKOPÓW I WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

Zezwolenie na wykopy udzielane obcokrajowcom

13. Każde państwo członkowskie, na którego terytorium mają być prowadzone wykopy, powinno uregulować warunki ogólne, od jakich ma być uzależnione wydawanie koncesji na prowadzenie wykopów, obowiązki, jakie obciążają koncesjonariuszy, w szczególności jeśli chodzi o nadzór ze strony władz krajowych, czas trwania koncesji, przyczyny, które mogą spowodować jej cofnięcie lub zawieszenie oraz ewentualne podstawienie administracji państwowej w miejsce koncesjonariusza celem wykonania tych prac.

14. Warunki stawiane badaczom obcokrajowym powinny być takie same, jak dla krajowców i w związku z tym umowa koncesyjna powinna unikać formułowania bez potrzeby wymogów szczególnych.

Współpraca międzynarodowa

15. Aby zadośćuczynić nadrzędnym interesom wiedzy archeologicznej oraz współpracy międzynarodowej, państwa członkowskie powinny zachęcać do prowadzenia wykopów przez stosowanie systemu liberalnego. Mogłyby zapewnić stowarzyszeniom naukowym i osobom odpowiednio wykwalifikowanym możliwość równoprawnego ubiegania się o koncesję na prowadzenie wykopów, bez względu na ich narodowość. Państwa członkowskie powinny popierać wykopy wykonywane bądź przez misje mieszane złożone z ekip naukowych własnego kraju i archeologów obcych, bądź przez misje międzynarodowe.

16. Gdy koncesja została wydana misji zagranicznej, przedstawiciel państwa wydającego koncesję – o ile zostanie powołany – powinien być również w miarę możliwości archeologiem zdolnym pomagać misji i współdziałać z nią.

17. Państwa członkowskie nie rozporządzające środkami niezbędnymi do zorganizowania pracowni archeologicznych za granicą powinny uzyskać wszelkie udogodnienia dla wysłania swych archeologów do pracowni innych państw członkowskich, za zgodą kierownictwa wykopów.

18. Państwo, które nie rozporządza wystarczającymi środkami technicznymi lub innymi dla naukowego prowadzenia wykopów, powinno mieć możliwość zwrócenia się z apelem do techników zagranicznych, aby wzięli w nich udział, bądź też do misji cudzoziemskiej, aby je poprowadziła.

Gwarancje wzajemne

19. Zezwolenie na prowadzenie wykopów powinno być wydawane wyłącznie instytucjom reprezentowanym przez wykwalifikowanych archeologów, bądź też osobom dającym poważne gwarancje naukowe, moralne i finansowe; te ostatnie są niezbędne celem zapewnienia rozpoczętym wykopom doprowadzenia ich do końca zgodnie z warunkami umowy koncesyjnej i w umówionym terminie.

20. Zezwolenie na prowadzenie wykopów wydane archeologom obcokrajowym powinno zawierać gwarancje trwałości i zabezpieczenie ułatwiające im ich przedsięwzięcie i strzegące ich przed nieuzasadnionym odwołaniem koncesji, zwłaszcza wówczas, gdy z przyczyn uznanych za usprawiedliwione byliby zmuszeni wstrzymać roboty na pewien określony czas.

Konserwacja reliktyw

21. Zezwolenie powinno określać zobowiązania prowadzącego wykopy w czasie trwania koncesji i przy jej wygaśnięciu. W szczególności powinno przewidywać sposób strzeżenia wykopów, ich utrzymania i przywrócenia terenu do poprzedniego stanu, a także konserwację – zarówno w czasie trwania robót, jak i po ich zakończeniu – zabytków i innych znalezionych przedmiotów. Z drugiej strony zezwolenie powinno sprecyzować, jakiej ewentualnej pomocy prowadzący wykopy może oczekiwać ze strony państwa udzielającego koncesji, aby sprostać swym zobowiązaniom, gdyby się one okazały zbyt uciążliwe.

Dostęp do wykopów

22. Wykwalifikowani naukowcy wszelkich narodowości powinni mieć możliwość zwiedzenia terenu wykopów przed ogłoszeniem sprawozdania z prac, a nawet – za zgodą kierownictwa wykopów – w czasie trwania robót. Ten przywilej nie może w żadnej mierze uszczuplać praw do własności naukowej prowadzącego wykopy w stosunku do jego odkryć.

Przydział przedmiotów odkrytych

23. a) Każde państwo członkowskie powinno jasno określić zasady przydziału przedmiotów odkrytych na jego terytorium.

b) Przedmioty odkryte powinny być przeznaczone w pierwszej kolejności na utworzenie w muzeach kraju, w którym są prowadzone wykopy, kolekcji w pełni reprezentujących cywilizację, dzieje i sztukę danego kraju.

c) W mającej pierwszorzędne znaczenie trosce o popieranie badań archeologicznych przez udostępnienie oryginalnych przedmiotów władza udzielająca koncesji może się zgodzić, aby po ogłoszeniu sprawozdania naukowego pewna liczba przedmiotów – pochodzących z wykopów i mających swe wtórniki bądź też, ogólnie biorąc, takich, z których ta władza może zrezygnować z uwagi na ich podobieństwo z innymi przedmiotami pochodzącymi z tych wykopów – została przekazana prowadzącemu wykopy. Przekazanie mu rzeczy pochodzących z wykopów powinno być zawsze uwarunkowane tym, że przedmioty te zostaną przekazane w określonym czasie ośrodkom naukowym udostępnionym dla publiczności z tym zastrzeżeniem, że jeśli ten warunek nie zostałby spełniony lub przestał być wykonywany, odstąpione przedmioty wróciłyby do dyspozycji władzy udzielającej koncesji.

d) Czasowy wywóz odkrytych przedmiotów, z wyjątkiem przedmiotów szczególnie kruchych lub mających znaczenie krajowe, powinien być dopuszczalny na uzasadniony wniosek instytucji naukowej publicznej lub prywatnej, gdy zbadanie tych przedmiotów nie jest możliwe na terytorium państwa udzielającego koncesji z uwagi na niedostateczne środki bibliograficzne i naukowe, albo jest bardzo utrudnione skutkiem niewygodnego dostępu.

e) Każde państwo członkowskie powinno przewidywać możliwość odstąpienia, wymiany lub przekazania do depozytu na rzecz muzeów zagranicznych przedmiotów nie mających znaczenia dla zbiorów krajowych.

Własność naukowa: prawa i obowiązki prowadzącego wykopy

24. a) Państwo udzielające koncesji powinno zagwarantować prowadzącemu wykopy prawo do własności naukowej jego odkryć przez rozsądny okres.

b) Państwo udzielające koncesji powinno nałożyć na prowadzącego wykopy obowiązek ogłoszenia, w terminie przewidzianym przez umowę koncesyjną, albo w braku takiego zastrzeżenia – w terminie rozsądnym, rezultatów swoich odkryć. Okres ten nie powinien przekraczać dwóch lat, jeżeli chodzi o sprawozdania wstępne. Przez okres pięciu lat od chwili dokonania odkrycia kompetentne władze archeologiczne powinny się zobowiązać nie udostępniać dla szczegółowych badań całości przedmiotów pochodzących z wykopów

i związanej z nimi dokumentacji, chyba że prowadzący wykopy wyrazi na to zgodę na piśmie. Władze te powinny również w tych samych warunkach nie dopuszczać do fotografowania lub reprodukcji materiałów archeologicznych jeszcze nie publikowanych. Aby umożliwić w razie potrzeby jednocześnie ogłoszenie sprawozdania wstępnego, prowadzący wykopy powinien, na żądanie tych władz, doręczyć im kopię tekstu tego sprawozdania.

c) Publikacje naukowe na temat poszukiwań archeologicznych drukowane w języku o ograniczonym zasięgu powinny zawierać streszczenie, a w miarę możliwości także i tłumaczenie spisu treści oraz legendy do ilustracji w języku bardziej rozpowszechnionym.

Dokumentacja wykopów

25. Z zastrzeżeniem dyspozycji par. 24 krajowe służby archeologiczne powinny ułatwiać, w miarę możliwości, konsultowanie swojej dokumentacji i dostęp do swych składnic archeologicznych wykwalifikowanym badaczom i naukowcom, w szczególności tym, którzy uzyskali koncesję na określony obszar archeologiczny lub starają się o taką koncesję.

Spotkania regionalne i konferencje naukowe dyskusyjne

26. W celu ułatwienia badania problemów o ogólnym znaczeniu państwa członkowskie mogą organizować od czasu do czasu spotkania regionalne gromadzące przedstawicieli służb archeologicznych zainteresowanych krajów. Z drugiej strony każde państwo może inicjować dyskusyjne posiedzenia naukowe między badaczami prowadzącymi wykopy na jego terytorium.

IV. OBRÓT STAROŻYTNOŚCIAMI

27. W interesie nadrzędnym wspólnego dziedzictwa archeologicznego państwa członkowskie powinny przedsięwziąć reglamentację obrotu starożytnościami, tak aby ten obrót nie ułatwiał ucieczki materiału archeologicznego, ani nie przynosił szkody prowadzeniu prac archeologicznych i gromadzeniu zbiorów publicznych.

28. Muzea zagraniczne powinny móc – celem wypełnienia swych zadań naukowych i wychowawczych – nabywać przedmioty archeologiczne nie obciążone zakazem sprzedaży, na podstawie reglamentacji określonej przez właściwą władzę kraju ich pochodzenia.

V. ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA Z TYTUŁU PROWADZENIA POTAJEMNYCH WYKOPÓW I NIELEGALNEGO WYWOZU PRZEDMIOTÓW POCHODZĄCYCH Z WYKOPÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Ochrona stanowisk archeologicznych przed ich niszczeniem i potajemnymi wykopami

29. Każde państwo powinno zastosować odpowiednie środki celem uniemożliwienia potajemnych wykopów i niszczenia zabytków wymienionych wyżej w par. 2 i 3 oraz stanowisk archeologicznych, jak również zakazać wywozu przedmiotów z nich pochodzących.

Międzynarodowa współpraca w dziedzinie represji karnej

30. Należy podjąć wszelkie niezbędne dyspozycje, aby przy każdej okazji zaoferowania do sprzedaży przedmiotów archeologicznych muzea były obowiązane upewnić się, że nie wskazuje na to, iż przedmioty te pochodzą z potajemnych wykopów, z kradzieży, bądź z jakiegokolwiek innej działalności uznanej za nielegalną przez kompetentne władze kraju pochodzenia tych przedmiotów. Każda podejrzana oferta, wraz z wszelkimi szczegółami jej dotyczącymi, powinna być podana do wiadomości zainteresowanych organów. Gdy przedmioty archeologiczne zostały nabyte przez muzeum, wszelkie szczegóły pozwalające na ich zidentyfikowanie i ustalające sposób ich nabycia powinny być niezwłocznie opublikowane.

Zwrot przedmiotów archeologicznych krajowi ich pochodzenia

31. Organy nadzorujące wykopy archeologiczne oraz muzea powinny udzielać sobie wzajemnie pomocy w celu ułatwienia zwrotu krajowi ich pochodzenia przedmiotów uzyskanych z nielegalnych wykopów lub kradzieży, albo których wywóz nastąpił z pogwałceniem ustawodawstwa krajowego. Jest rzeczą pożądaną, aby wszystkie państwa członkowskie podjęły wszelkie kroki niezbędne do zapewnienia tego zwrotu. Zasady te powinny mieć również zastosowanie przy wywozie czasowym, o którym mówi par. 23 (c) i (d), jeżeli wywiezione przedmioty nie ulegną zwrotowi w przewidzianym terminie.

VI. PROWADZENIE WYKOPÓW NA TERYTORIACH OKUPOWANYCH

32. W wypadku konfliktu zbrojnego każde państwo członkowskie, które by zajęło terytorium innego państwa, powinno powstrzymać się od prowadzenia wykopów archeologicznych na okupowanym terytorium. W razie znalezisk przypadkowych, w szczególności dokonanych w toku prac wojskowych, mocarstwo okupujące powinno przedsięwziąć wszelkie możliwe środki celem zabezpieczenia tych znalezisk, które po zakończeniu działań wojennych powinno zwrócić, wraz z całą odnoszącą się do nich dokumentacją, właściwym władzom terytorium okupowanego poprzednio.

VII. POROZUMIENIA DWUSTRONNE

33. Państwa członkowskie – ilekroć to się okaże konieczne lub pożądane – powinny zawierać między sobą porozumienia dwustronne, aby uregulować kwestie wynikające ze stosowania dyspozycji niniejszego Zalecenia, w których obie strony są zainteresowane.

Tekst powyższy stanowi autentyczny tekst Zalecenia prawomocnie przyjętego przez Konferencję Generalną UNESCO na jej IX posiedzeniu, które odbyło się w New Delhi i zostało zakończone w dniu 5 grudnia 1956 r.

21. ZALECENIE DOTYCZĄCE NAJSKUTECZNIEJSZYCH SPOSOBÓW POWSZECHNEGO UDOSTĘPNIENIA MUZEÓW

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zgromadzona w Paryżu od 11 listopada do 14 grudnia 1960 r. na swej XI sesji,

Zważywszy, że Akt Konstytucyjny Organizacji powierza jej, między innymi funkcjami, także i dodawanie bodźca oświacie ludowej i rozpowszechnianiu kultury, sprzyjaniu wzajemnemu zrozumieniu się narodów celem stopniowej realizacji ideału równego dla wszystkich startu do wykształcenia, bez różnicy rasy, płci ani warunków ekonomicznych czy społecznych i pomoc w zachowaniu, rozwoju i rozpowszechnianiu wiedzy,

Zważywszy, że muzea mogą wnieść skuteczny współudział do urzeczywistnienia tych zadań,

Zważywszy, że muzea wszelkich kategorii stanowią źródło poznania i wiedzy,

Zważywszy ponadto, że przechowując i wystawiając publicznie dzieła sztuki i ekspozycje naukowe muzea przyczyniają się do poznania różnorodnych kultur i przez to ułatwiają wzajemne zrozumienie między narodami,

Zważywszy, że w konsekwencji należy zachęcać wszelkimi możliwymi środkami do odwiedzania muzeów przez wszystkie grupy ludności, a w szczególności przez klasy pracujące,

Zważywszy, że rozwój organizacji przemysłowej świata przynosi wzrost czasu wolnego, który należy wykorzystać dla powszechnego dobra i podniesienia poziomu kulturalnego,

Biorąc pod uwagę nowe warunki i potrzeby społeczne, z którymi muzea muszą się liczyć, aby wykonywać swą ciągłą misję wychowawczą, jak również dążenie do kultury świata pracy,

Rozpatrzywszy propozycje dotyczące najskuteczniejszych środków powszechnego udostępnienia muzeów jako sprawy wpisanej na porządek dzienny sesji bieżącej,

Postanowiwszy na X sesji, że wnioski wysunięte w tym punkcie porządku dziennego staną się przedmiotem reglamentacji międzynarodowej.

Uchwała w dniu 14 grudnia 1960 r. niniejsze Zalecenie:

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim stosowanie niżej wymienionych dyspozycji i przez podjęcie w drodze ustaw krajowych lub w inny sposób środków pozwalających wprowadzić w życie na terytoriach podległych ich jurysdykcji zasad i norm sformułowanych w tym Zaleceniu.

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim podanie niniejszego Zalecenia do wiadomości władz i organów zajmujących się muzeami, jak również do wiadomości samych muzeów.

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim złożenie jej, w terminie i formie, które ustali, sprawozdania dotyczącego biegu nadanego przez nie niniejszemu Zaleceniu:

I. DEFINICJA

1. W rozumieniu niniejszego Zalecenia muzeum stanowi każde trwałe urządzenie ustanowione w interesie ogólnym w celu zachowania, studiowania, wykorzystania w najróżniejszy sposób, a w szczególności eksponowania dla przyjemności i kształcenia zwiedzających zespołu eksponatów o wartości kulturalnej oraz zbiorów dzieł sztuki, historii, nauki i techniki, ogrody botaniczne i zoologiczne, akwaria.

II. ZASADY OGÓLNE

2. Państwa członkowskie powinny podjąć wszelkie właściwe kroki, aby muzea położone na ich terytorium stały się dostępne dla wszystkich, bez względu na warunki ekonomiczne i społeczne.

3. W tym celu należałoby brać pod uwagę przy wyborze stosowanych środków organizację zarządzania muzeami w każdym państwie członkowskim. Środki te mogłyby się różnić, zwłaszcza w zależności od tego, czy muzea stanowią własność państwa i są przez nie zarządzane, czy też – nie będąc własnością państwa – korzystają z jego stałej lub dorywczej pomocy finansowej, czy państwo bierze udział w kierowaniu muzeum pod względem naukowym, technicznym lub administracyjnym.

III. URZĄDZENIA TECHNICZNE I WSTĘP DO MUZEÓW

4. Możliwość oceny zbiorów powinna być ułatwiona publiczności przez jasne ich wystawienie, przez usystematyzowaną wywieszkę kart lub napisów zawierających odpowiednie informacje, przez wydawanie przewodników i folderów udzielających zwiedzającym niezbędnych wyjaśnień oraz przez zorganizowanie stałego zwiedzania kierowanego i komentowanego, dostosowanego do potrzeb różnych kategorii zwiedzających, które powinno być powierzone osobom z odpowiednimi kwalifikacjami wskazanym, o ile możliwości, przez stowarzyszenia wymienione w par. 16 niniejszego Zalecenia, jak również ewentualnie przez dyskretne wykorzystanie aparatów audiomechanicznych.

5. Muzea powinny być otwarte codziennie, w godzinach, jakie odpowiadają wszelkim kategoriom zwiedzających, zwłaszcza należy brać pod uwagę wolne godziny pracowników. Powinny rozporządzać personelem nadzorczym dostatecznie licznym, aby zapewnić dzięki zmianowości codzienne otwarcie muzeum bez wyjątków i bez przerw – chyba że warunki i zwyczaje lokalne nakazują, aby było inaczej – także i wieczorami po godzinach pracy. Muzea powinny być zaopatrzone w niezbędne instalacje ogrzewania, oświetlenia itp.

6. Dostęp do muzeów powinny być łatwy i same muzea powinny być tak zachęcające, jak tylko można i urządzone z pewnym komfortem. W takim stopniu, jak poszanowanie miejsca na to pozwala i gdy to nie przeszkadza zwiedzaniu, powinny być przewidziane sale dla użytku publiczności – wypoczynkowe, restauracje, kawiarnie itd. – o ile możliwości w

obróbie samego muzeum (w ogrodach, na tarasach, w odpowiednio urządzonych podziemach itp.), albo w najbliższym jego otoczeniu.

7. Należy przyjąć dyspozycje zapewniające wolny wstęp do muzeów. O ile nie można zapewnić stałego bezpłatnego z nich korzystania i jeśli się będzie uważało za konieczne, choćby w symbolicznym znaczeniu pobieranie niewielkiej opłaty, wstęp do każdego muzeum powinien być bezpłatny przynajmniej przez jeden dzień lub równoważnik jednego dnia w tygodniu.

8. Jeżeli jest wymagana opłata za wstęp, to nie powinna ona obowiązywać osób najmniej zarabiających i rodzin wielodzietnych w krajach, w których istnieją urzędowe sposoby stwierdzania przynależności do tych kategorii osób.

9. Należy przewidywać ulgi zmierzające do zachęcania do częstego odwiedzania muzeów w postaci ulgowych abonamentów dających prawo przez pewien określony czas do nieograniczonego korzystania ze wstępu do jednego muzeum lub określonej grupy muzeów.

10. Należałoby przyznawać w miarę możliwości prawo do bezpłatnego wstępu zorganizowanym grupom młodzieży szkolnej i dorosłych w ramach programów wychowawczych i kulturalnych, jak również członkom muzeów i organizacji, o których mowa w par. 17 niniejszego zalecenia.

IV. PROPAGANDA NA RZECZ MUZEÓW

11. Państwa członkowskie powinny w dziedzinach wychowania narodowego i stosunków z zagranicą dążyć do wzmożenia zwiedzania muzeów i eksponowanych przez nie wystaw, bądź za pośrednictwem władz lokalnych, bądź też za pośrednictwem służb współpracy kulturalnej i turystycznej.

12. a) Państwa członkowskie powinny zobowiązać krajowe i regionalne biura turystyczne, aby uznały wzrost frekwencji w muzeach za jedno z ich głównych i ciągłych zadań i poświęcały temu zadaniu część swej działalności i swoich środków.

b) Muzea powinny być zachęcane do stałego korzystania z usług tych organizacji i współpracować z nimi przy rozszerzaniu swego oddziaływania społecznego i kulturalnego.

13. Muzea powinny stać się w miejscowościach, w których się znajdują, ośrodkami życia kulturalnego i umysłowego. W tym celu powinny brać udział w życiu kulturalnym i intelektualnym mieszkańców, ci zaś powinni móc brać udział w życiu kulturalnym i intelektualnym mieszkańców, ci zaś powinni móc brać udział w działalności i rozwoju muzeów. Dotyczy to w szczególności muzeów położonych w małych miastach i osiedlach, których zasięg oddziaływania jest często nieproporcjonalny w stosunku do ich wielkości.

14. Powinny być nawiązane jak najściślejsze stosunki kulturalne pomiędzy muzeami i różnymi grupami społecznymi (organizacje fachowe, związki zawodowe itd.), jak również obsługą socjalną przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych.

15. Należałoby ustanowić lub wzmocnić współpracę pomiędzy muzeami a organami i przedsiębiorstwami radia i telewizji, tak aby umożliwić wykorzystanie ich dla celów wy-

chowania szkolnego i pozaszkolnego, z zachowaniem jak najściślejszych warunków bezpieczeństwa przedmiotów przechowywanych w muzeach.

16. Pomoc, jaką muzea mogą przynieść wychowaniu szkolnemu i pozaszkolnemu, zasługuje na zachętę i uznanie. Pomoc ta powinna być reglamentowana przez powołanie właściwych organów mających za zadanie ustalenie stałej i urzędowej współpracy pomiędzy kierownictwem oświaty a tymi muzeami, które z uwagi na charakter swych zbiorów są najbardziej uczęszczane przez młodzież szkolną. Współpraca ta mogłaby przybrać następujące formy:

a) utworzenie w każdym muzeum stanowiska specjalistów od wychowania, którzy by mieli za zadanie, pod nadzorem kustosza, wykorzystywanie muzeum dla celów szkolnych;

b) powołanie z muzeach obsługi wychowawczej, która by mogła korzystać ze współpracy nauczycieli;

c) powołanie na szczeblu lokalnym, regionalnym lub wojewódzkim wspólnych organizacji gromadzących kustoszy i nauczycieli dla lepszego wykorzystania muzeów dla celów szkolnych;

d) podjęcie wszelkich innych kroków, które by zapewniły koordynację pomiędzy wymaganiami szkolnictwa i możliwościami muzeów.

17. Państwa członkowskie powinny popierać, w szczególności przez przyznawanie ułatwień natury prawnej, powstawanie i rozwój towarzystw przyjaciół muzeów lub stowarzyszeń podobnego rodzaju, zdolnych do niesienia muzeom pomocy moralnej i materialnej. Stowarzyszeniom tym należy dać odpowiednie prerogatywy i przyznać im uprawnienia niezbędne do wypełnienia ich zadań.

18. Państwa członkowskie powinny popierać rozwój klubów muzealnych, aby umożliwić współudział młodzieży w działalności muzeów.

Tekst powyższy stanowi autentyczny tekst Zalecenia prawomocnie uchwalonego przez Konferencję Generalną UNESCO na jej XI sesji, która miała miejsce w Paryżu i została zakończona w dniu 15 grudnia 1960 r.

22. ZALECENIE W SPRAWIE OCHRONY PIĘKNA I CHARAKTERU KRAJOBRAZU I MIEJSC KRAJOBRAZOWYCH

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Spraw Wychowania, Nauki i Kultury zgromadzona w Paryżu w dniach 9 listopada – 12 grudnia 1962 r. na swej XII sesji,

Zważywszy, że we wszystkich epokach człowiek dopuszczał się często pogwałcenia piękna i charakteru krajobrazu i miejsc stanowiących część jego naturalnego środowiska, w sposób zagrażający dziedzictwu kulturalnemu, estetycznemu, a nawet życiowemu całych regionów we wszystkich częściach świata,

Zważywszy, że – wskutek objęcia uprawą nowych terenów, chaotycznego niejednokrotnie rozwoju nowych aglomeracji, wykonywania wielkich robót z zakresu zagospodarowania i wyposażenia przemysłowego i handlowego – cywilizacja współczesna doprowadziła do przyspieszenia tego procesu, który aż do ubiegłego wieku rozwijał się stosunkowo powolnie,

Zważywszy, że zjawisko to pociąga za sobą reperkusje nie tylko w stosunku do krajobrazów i miejscowości o charakterze naturalnym lub ukształtowanym przez człowieka, lecz również w stosunku do tych wartości kulturalnych i naukowych, jakie zawiera w sobie życie pierwotne,

Zważywszy, że z uwagi na piękno i charakter krajobrazu i miejsc określonych niniejszym Zaleceniem zapewnienie im ochrony jest konieczne dla życia człowieka, dla którego stanowią one potężny regenerator sił fizycznych, moralnych i duchowych, przyczyniając się jednocześnie do rozwoju życia artystycznego i kulturalnego narodów, jak świadczą o tym liczne i powszechnie znane przykłady,

Zważywszy ponadto, że krajobraz i miejscowości krajobrazowe stanowią ważny współczynnik życia gospodarczego i społecznego w wielu krajach, jak również cenny element zdrowotności ich mieszkańców,

Zdając sobie z drugiej strony sprawę z konieczności życia kolektywnego, jego ewolucji, jak również szybkiego rozwoju postępu technicznego,

Zważywszy w konsekwencji, że jest rzeczą pilnie pożądaną przestudiowanie i podjęcie środków niezbędnych dla ochrony piękna i charakteru krajobrazu i miejscowości krajobrazowych zawsze i wszędzie, gdzie jest to jeszcze możliwe,

Po rozpatrzeniu wniosków dotyczących ochrony piękna i charakteru krajobrazu i miejsc krajobrazowych, która to sprawa objęta jest punktem 17.4.2. porządku dziennego niniejszej sesji,

Postanowiwszy na swej XI sesji, że propozycje w tym zakresie będą przedmiotem reglamentacji międzynarodowej w postaci zalecenia dla państw członkowskich,

Uchwała w dniu 11 grudnia 1962 r. następujące Zalecenie:

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim stosowanie niżej wymienionych dyspozycji przez podjęcie w drodze ustaw krajowych lub w inny sposób środków

pozwalających wprowadzić w życie na terytoriach podległych ich jurysdykcji zasad i norm sformułowanych w niniejszym Zaleceniu.

Konferencja Generalna wzywa państwa członkowskie, aby przedłożyły niniejsze Zalecenie do wiadomości władz i organizacji zajmujących się ochroną krajobrazu i miejsc krajobrazowych i zagospodarowaniem przestrzennym oraz organom przyrody i rozwoju turystyki, jak również organizacjom młodzieżowym.

Konferencja Generalna wzywa państwa członkowskie, aby złożyły jej, w terminach i w formie, jakie zostaną ustalone, sprawozdania co do biegu, jaki został przez nie nadany niniejszemu Zaleceniu.

I. DEFINICJE

1. W rozumieniu niniejszego Zalecenia uważa się za ochronę piękna i charakteru krajobrazu i miejsc krajobrazowych zabezpieczenie oraz – w miarę możliwości – przywrócenie wyglądu krajobrazu i miejsc krajobrazowych, wiejskich i miejskich (zarówno będących dziełem natury, jak i człowieka), które mają wartość kulturalną lub estetyczną, albo stanowią charakterystyczne środowiska przyrodnicze.

2. Dyspozycje niniejszego Zalecenia zmierzają również do uzupełnienia metod ochrony przyrody.

II. ZASADY OGÓLNE

3. Studia i środki, jakie należy podjąć dla zapewnienia ochrony krajobrazu i miejsc krajobrazowych, powinny odnosić się do całego terytorium danego kraju, nie zaś ograniczać się tylko do pewnych określonych krajobrazów lub miejsc.

4. Należałoby uwzględniać przy wyborze środków względną wartość rozpatrywanych krajobrazów i miejsc. Środki te mogłyby się różnić w zależności od charakteru i rozmiarów miejsc i krajobrazów, ich położenia, jak również rodzajów niebezpieczeństw, jakie im mogą zagrażać.

5. Ochrona nie powinna ograniczać się do krajobrazów i miejsc naturalnych, ale rozciągać się również na obiekty, których ukształtowanie stanowi w całości lub w części dzieło człowieka. Tak więc specjalne przepisy powinny być przewidziane dla zapewnienia ochrony niektórych krajobrazów i niektórych miejscowości, jak np. krajobrazów i osiedli wiejskich, które są z reguły najbardziej zagrożone wskutek robót budowlanych i spekulacji gruntami. Szczególna ochrona powinna być zapewniona otoczeniu zabytków.

6. Środki podejmowane dla ochrony krajobrazu i miejsc krajobrazowych mogą mieć charakter prewencyjny albo naprawczy.

7. Prewencyjne środki ochrony krajobrazu i miejsc krajobrazowych powinny zmierzać do ich zabezpieczenia przed grożącymi im niebezpieczeństwami. Środki te mogą przede

wszystkim polegać na nadzorze nad robotami i nad czynnościami mogącymi przynieść szkodę krajobrazowi i miejscom krajobrazowym, a w szczególności nad:

- a) wznoszeniem wszelkiego rodzaju budowli publicznych i prywatnych; plany tych budowli powinny uszanować wymogi estetyczne odnoszące się do samego budynku i – unikając jednak naśladownictwa pewnych form tradycyjnych i oryginalnych – pozostawać w harmonii z atmosferą, jaką by się chciało zachować;
- b) budową dróg;
- c) przewodami elektrycznymi wysokiego napięcia, instalacjami wytwarzania i przesyłki energii, lotniskami, urządzeniami radia i telewizji itd.;
- d) budową stacji obsługi i dystrybucji paliwa;
- e) wywieszaniem ogłoszeń i reklam świetlnych;
- f) karczowaniem drzew, m.in. wycinaniem drzew przyczyniających się do upiększenia krajobrazu, a zwłaszcza rosnących wzdłuż linii komunikacyjnych i alei;
- g) eksploatacją kopalni i kamieniołomów i usuwaniem ich odpadków;
- h) zanieczyszczaniem powietrza i wody;
- i) ujęciami źródeł, robotami melioracyjnymi, budową zapór wodnych, kanałów, akweduktów, regulacją rzek itp.;
- j) kempingami;
- k) składami materiałów i wysypiskami, usuwaniem nieczystości i odpadków mieszkaniowych, handlowych i przemysłowych.

8. Ochrona piękna i charakteru krajobrazu i miejscowości krajobrazowych powinna również brać pod uwagę niebezpieczeństwa wynikające z niektórych rodzajów pracy lub niektórych form współczesnego życia, z racji hałasu, jaki wywołują.

9. Działania, które by pociągnęły za sobą szkodę dla krajobrazu lub miejsc krajobrazowych w strefach objętych ochroną powinny być dopuszczane tylko, jeżeli tego wymagał w sposób nieodwołalny wyższy interes publiczny lub społeczny.

10. Środki naprawcze powinny zmierzać do usuwania szkód wyrządzonych krajobrazowi i miejscom krajobrazowym i, w miarę możliwości, do przywrócenia ich do pierwotnego stanu.

11. W celu ułatwienia zadania organom publicznym odpowiedzialnym za ochronę krajobrazu i miejsc krajobrazowych powinny być utworzone w każdym kraju instytuty naukowo-badawcze współpracujące z właściwymi władzami, dla zapewnienia koordynacji i kodyfikacji odpowiednich przepisów prawnych i administracyjnych. Przepisy te – jak również wyniki prac instytutów naukowo-badawczych – powinny być zgromadzone w jednym wspólnym wydawnictwie administracyjnym, stale aktualizowanym.

III. ŚRODKI OCHRONY

12. Ochrona krajobrazu i miejsc krajobrazowych powinna być zapewniona przez stosowanie niżej wymienionych metod:

- a) sprawowanie ogólnego nadzoru ze strony odpowiednich władz;

- b) wprowadzenie odpowiednich służebności w planach urbanistycznych i planach zagospodarowania przestrzennego wszystkich szczebli;
- c) klasyfikację „strefową” większych obszarów;
- d) klasyfikację poszczególnych miejscowości;
- e) tworzenie i utrzymanie rezerwatów przyrody i parków narodowych;
- f) nabywanie miejsc krajobrazowych przez zrzeszenia publiczne.

Nadzór ogólny

13. Nadzór ogólny powinien być sprawowany na całym terytorium kraju nad robotami i czynnościami mogącymi przynieść uszczerbek krajobrazowi i miejscom krajobrazowym.

Plany urbanistyczne i plany zagospodarowania regionów wiejskich

14. Plany urbanistyczne i plany powinny zawierać dyspozycje w sprawie służebności, jakie należy ustanowić dla ochrony krajobrazu i miejsc krajobrazowych nawet nie sklasyfikowanych, znajdujących się na terytorium objętym tymi planami.

15. Plany urbanistyczne i plany zagospodarowania regionów wiejskich powinny być opracowane w kolejności ich zapotrzebowania, w szczególności dla miast i regionów rozwijających się szybko, gdzie ochrona estetycznego lub malowniczego charakteru otoczenia uzasadnia powstawanie takich planów.

Klasyfikacja „strefowa” większych obszarów

16. Większe obszary powinny podlegać klasyfikacji „strefowej”.

17. Jeżeli na obszarze strefy sklasyfikowanej charakter estetyczny przedstawia wyjątkową wartość, klasyfikacja „strefowa” powinna pociągać za sobą kontrolę parcelacji gruntów i zachowanie pewnych ogólnych zasad o charakterze estetycznym, związanych ze stosowaniem niektórych materiałów i ich barwą, ze stosowaniem normatywów wysokościowych, z przedsięwzięciem środków dla maskowania zapadlin powstałych w wyniku budowy zapór wodnych lub eksploatacji kamieniołomów, z reglamentacją karczowania drzew itp.

18. Klasyfikacja „strefowa” powinna być podana do publicznej wiadomości, zaś ogólne zasady dotyczące ochrony krajobrazu będącego przedmiotem takiej klasyfikacji powinny być ustalone i opublikowane.

19. Klasyfikacja „strefowa” nie powinna w zasadzie stanowić podstawy roszczeń o odszkodowanie.

Klasyfikacja poszczególnych miejscowości

20. Poszczególne miejsca krajobrazowe o niewielkich rozmiarach, o charakterze naturalnym lub miejskim, jak również wycinki krajobrazu o wyjątkowej wartości podlegają klasyfikacji. Wybitne punkty widokowe i nieruchomości otaczające wartościowe zabytki

powinny również zostać sklasyfikowane. Każda miejscowość, teren, czy nieruchomość podlegająca klasyfikacji powinna być przedmiotem oddzielnej decyzji administracyjnej, w należyty sposób doręczonej właścicielowi.

21. Taka klasyfikacja pociągałaby za sobą zakaz niszczenia przez właściciela punktu krajobrazowego lub przeprowadzenia zmian stanu rzeczy na miejscu lub jego wyglądu bez zezwolenia władz odpowiedzialnych za ochronę krajobrazu.

22. Ewentualne zezwolenie powinno być wydane z zastrzeżeniem wszelkich warunków sprzyjających ochronie. Zezwolenie nie jest jednak potrzebne dla bieżącej eksploatacji gruntów wiejskich, ani dla robót odnoszących się do normalnego bieżącego utrzymania budynków.

23. Wywłaszczenie na cele publiczne, jak również wykonywanie wszelkich robót publicznych w miejscowości sklasyfikowanej powinno być uzależnione od uprzedniej zgody organów odpowiedzialnych za ochronę krajobrazu. W miejscu sklasyfikowanym nikt nie może nabyć w drodze zasiedzenia praw mogących zmienić charakter lub wygląd miejsca. Żadna służebność nie może być ustanowiona w drodze umowy przez właściciela bez uprzedniej zgody organów odpowiedzialnych za ochronę krajobrazu.

24. Sklasyfikowanie powinno pociągać za sobą zakaz zanieczyszczenia, w jakikolwiek sposób, terenów, wód i powietrza oraz wydobywania minerałów, wymagającego zresztą specjalnego zezwolenia.

25. W miejscach sklasyfikowanych i w ich bezpośrednim sąsiedztwie wszelkie reklamy powinny być zakazane lub ograniczone do specjalnych punktów wyznaczonych przez władze odpowiedzialne za ochronę krajobrazu.

26. Obozowanie w obrębie miejscowości sklasyfikowanej powinno być w zasadzie zakazane i dopuszczone jedynie na terenach określonych przez władze odpowiedzialne za ochronę krajobrazu oraz poddane ich kontroli.

27. Sklasyfikowanie miejscowości powinno dawać podstawę do roszczenia właściciela o odszkodowanie w wypadkach, gdyby szkoda wynikała bezpośrednio i w sposób niewątpliwy ze sklasyfikowania.

Rezerваты przyrody i parki narodowe

28. Jeśli warunki na to pozwalają, państwa członkowskie powinny włączyć do stref i miejsc podlegających ochronie parki narodowe służące wychowaniu i rozrywce społeczeństwa oraz rezerваты przyrody, całkowite lub częściowe. Takie parki narodowe i rezerваты przyrody powinny stanowić zespół stref eksperymentalnych przeznaczonych również dla badań dotyczących kształtowania się i odtworzenia krajobrazu, a także ochrony przyrody.

Nabywanie miejsc zabytkowych przez zrzeszenia o charakterze publicznym

29. Państwa członkowskie powinny ułatwiać nabywanie przez zrzeszenia o charakterze publicznym terenów stanowiących część krajobrazu lub miejsca krajobrazowego w celu zapewnienia im ochrony. Jeśli to się okaże konieczne, takie nabycie powinno być umożliwione w drodze wywłaszczenia.

IV. REALIZACJA OCHRONY

30. Normy i zasady reglamentujące w każdym państwie członkowskim ochronę krajobrazu i miejsc krajobrazowych powinny mieć moc prawa, zaś środki ich stosowania powinny być powierzone odpowiedzialnym władzom w ramach kompetencji, które im przysługują z mocy ustawy.

31. Państwa członkowskie powinny powołać specjalne organy o charakterze administracyjnym i doradczym.

32. Organami o charakterze administracyjnym powinny być służby specjalistyczne centralne i regionalne, do których należałaby realizacja ochrony. W tym celu służby te powinny mieć możliwość studiowania zagadnień ochrony i klasyfikacji, prowadzenie badań na miejscu, przygotowywanie decyzji i kontrolowania ich wykonania. Należałoby do nich również zgłaszanie propozycji co do środków mających na celu zmniejszenie niebezpieczeństwa, jakie może stanowić prowadzenie niektórych robót albo naprawę szkód wyrażonych przez te roboty.

33. Organami o charakterze doradczym powinny być komitety na szczeblu krajowym, regionalnym lub lokalnym, zajmujące się studiowaniem zagadnień związanych z ochroną i wypowiadaniem opinii w tych sprawach dla władz centralnych i regionalnych oraz dla zainteresowanych społeczności lokalnych. Opinia tych komitetów powinna być zasięgana w każdym wypadku i w odpowiednim czasie, a w szczególności w studium projektów wstępnych, gdy chodzi o roboty na wielką skalę i o ogólnym znaczeniu, takie jak budowa autostrad, zagospodarowanie instalacji hydrotechnicznych, budowa nowych urządzeń przemysłowych itp.

34. Państwa członkowskie powinny ułatwiać powstawanie i działalność organizacji pozarządowych – na szczeblu krajowym lub lokalnym – których zadanie polegałoby m.in. na współdziałaniu z organami wymienionymi w par. 31, 32 i 33, przede wszystkim zaś przez informowanie opinii publicznej i powiadamianie właściwych służb o niebezpieczeństwach zagrażających krajobrazowi i miejscom krajobrazowym.

35. Pogwałcenie przepisów o ochronie krajobrazu i miejsc krajobrazowych powinno stanowić podstawę dla roszczeń o wynagrodzenie szkód i strat lub pociągać za sobą obowiązek przywrócenia miejsca do pierwotnego stanu.

36. W wypadkach umyślnego naruszenia krajobrazu lub miejsc krajobrazowych podlegających ochronie powinny być przewidziane sankcje administracyjne lub karne.

V. WYCHOWANIE PUBLICZNE

37. Należy podjąć akcję wychowawczą w szkole i poza szkołą w celu rozbudzenia i rozwijania powszechnego poszanowania krajobrazu i miejsc krajobrazowych i lepszego poznania przepisów wydanych dla zapewnienia im ochrony.

38. Profesorowie i nauczyciele obarczeni tym zadaniem wychowawczym w szkole powinni mieć specjalne przygotowanie w postaci stażów na studiach specjalistycznych w zakładach naukowych stopnia średniego i wyższego.

39. Państwa członkowskie powinny także popierać pracę istniejących muzeów, aby wzmocnić akcję wychowawczą dotychczas przez nie prowadzoną w tym kierunku i rozważyć możliwość tworzenia muzeów specjalistycznych lub oddziałów specjalistycznych w muzeach istniejących dla studiowania i prezentacji naturalnych i kulturalnych aspektów związanych z pewnymi regionami.

40. Wychowanie publiczne poza szkołą powinno być zadaniem prasy, prywatnych stowarzyszeń ochrony krajobrazu i miejsc krajobrazowych oraz ochrony przyrody, organizacji zajmujących się turystyką, jak również organizacji młodzieży i wychowania ludowego.

41. Państwa członkowskie powinny ułatwiać wychowanie publiczne i popierać – przez udzielanie im pomocy materialnej – działalność stowarzyszeń, zrzeszeń i organizacji poświęcających się tym zadaniom, stawiając do ich dyspozycji – jak również do dyspozycji wszystkich wychowawców w ogólności – filmy, nagrania radiofoniczne i telewizyjne, eksponaty na wystawy stałe, czasowe lub wędrowne, książki i broszury nadające się do szerokiego rozpowszechnienia i ujęte w duchu wychowawczym. Szeroka akcja propagandowa mogłaby być prowadzona za pośrednictwem dzienników, magazynów i periodyków regionalnych.

42. Należałoby organizować „dni” narodowe i międzynarodowe, konkursy i inne podobne imprezy w celu uwypuklenia walorów krajobrazu i miejsc naturalnych lub będących dziełem człowieka, aby zwrócić uwagę szerokich rzesz społeczeństwa na znaczenie ochrony piękna i charakteru krajobrazu, co stanowi zagadnienie pierwszej wagi dla całej społeczności.

23. ZALECENIE W SPRAWIE ZABEZPIECZENIA DÓBR KULTURY ZAGROŻONYCH PRZEZ WIELKIE ROBOTY PUBLICZNE LUB PRYWATNE

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zgromadzona w Paryżu w dniach od 15 października do 20 listopada 1968 r. na swej XV sesji,

Biorąc pod uwagę, że cywilizacja współczesna i jej przyszły rozwój opierają się na tradycjach kulturalnych narodów i siłach twórczych ludzkości oraz na ich rozwoju społecznym i gospodarczym;

Biorąc pod uwagę, że dobra kultury są wytworem i świadectwem różnych tradycji i osiągnięć umysłowych przeszłości i z tej racji stanowią istotny składnik osobowości narodów;

Biorąc pod uwagę, że jest rzeczą niezbędną zachowanie tych dóbr w miarę możliwości i stosownie do ich znaczenia historycznego i artystycznego oraz uwydatnienie ich wartości tak, aby narody zdały sobie sprawę z ich znaczenia i ich posłannictwa i aby w ten sposób nabrały większego poczucia własnej godności;

Biorąc pod uwagę, że ochrona i uwydatnienie wartości dóbr kultury w duchu Deklaracji zasad międzynarodowej współpracy kulturalnej, przyjętej 4 listopada 1966 r. na XIV sesji, ułatwiają porozumienie między narodami i służą w ten sposób sprawie pokoju;

Biorąc nadto pod uwagę, że dobrobyt wszelkiej ludności zależy m.in. od środowiska zyciowego i zachęcającego do twórczości i że zachowanie dóbr kultury ze wszystkich okresów dziejów przyczynia się bezpośrednio do powstawania takiego środowiska;

Zdając sobie z drugiej strony sprawę z roli, jaką uprzemysłowienie i urbanizacja, ku którym zmierza cywilizacja światowa, odgrywają w chwili dzisiejszej w rozwoju i pełnym rozkwicie duchowym narodów;

Biorąc jednocześnie pod uwagę, że pomniki historii jako pozostałości i świadectwa działalności przedhistorycznej, wczesnohistorycznej i historycznej, zarówno jak liczne budowle późniejsze mające znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe, bywają coraz poważniej zagrożone przez roboty publiczne lub prywatne związane z uprzemysłowieniem i urbanizacją;

Biorąc pod uwagę, że obowiązkiem rządów jest zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony dorobkowi kulturalnemu ludzkości w równej mierze, jak popieranie postępu społecznego i gospodarczego;

Biorąc pod uwagę, że z tego powodu niezbędne jest zharmonizowanie opieki nad spuścizną kulturalną z przemianami, jakich wymaga rozwój społeczny i gospodarczy i że zachodzi pilna potrzeba podjęcia jak największego wysiłku, aby zaspokoić obydwie potrzeby w duchu jak najszerzej pojętego wzajemnego zrozumienia i przy zastosowaniu odpowiedniego planowania;

Biorąc również pod uwagę, że zachowanie i właściwe wykorzystanie dóbr kultury przyczyniają się znacznie do rozwoju gospodarczego i społecznego kraju i regionów obfitujących w skarby kulturalne przez popieranie turystyki krajowej i międzynarodowej;

Biorąc pod uwagę wreszcie, że w dziedzinie ochrony dóbr kultury najpewniejszą rękojmią jest szacunek i przywiązanie samej ludności do tych dóbr i że państwa członkowskie mogłyby się przyczynić do wzmocnienia tych uczuć za pomocą odpowiednich środków;

Rozpatrując wnioski dotyczące zabezpieczenia dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne, zamieszczone w pkt. 15 porządku dziennego sesji;

Postanowiwszy uprzednio podczas XIII sesji, że wnioski te staną się przedmiotem regulacji międzynarodowej w postaci zalecenia dla państw członkowskich;

Uchwala w listopadzie 1968 r. następujące zalecenie:

Konferencja Ogólna zaleca państwom członkowskim zastosowanie niżej wymienionych dyspozycji przez podjęcie w drodze ustaw krajowych lub innych środków pozwalających wprowadzić w życie na terytoriach podległych ich jurysdykcji zasad i norm sformułowanych w niniejszym Zaleceniu.

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim podanie niniejszego Zalecenia do wiadomości władz i organów odpowiedzialnych za prowadzenie robót publicznych lub prywatnych, jak również organów, zajmujących się ochroną historycznego i artystycznego krajobrazu (sites), wykopaliskowymi pracami archeologicznymi, programami wychowawczymi i rozwojem turystyki.

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim przedłożenie jej, w terminie i w formie, jakie sama ustali, sprawozdania dotyczącego wykonania przez nie niniejszego Zalecenia.

I. DEFINICJA

1. W rozumieniu niniejszego Zalecenia termin „dobra kultury” oznacza:

a) Dobra nieruchome, to znaczy ośrodki (sites) o znaczeniu archeologicznym lub historycznym, budowle i inne elementy o znaczeniu naukowym, artystycznym lub architektonicznym, o charakterze zarówno religijnym, jak świeckim, a w szczególności ośrodki tradycyjne, dzielnice historyczne jednostek osadniczych miejskich i wiejskich, jak również relikty dawnych cywilizacji o wartości etnologicznej. Termin ten odnosi się również do dóbr nieruchomych o tym samym charakterze, pozostających w postaci ruin na powierzchni ziemi oraz do reliktyw archeologicznych lub historycznych odkrytych pod jej powierzchnią. Termin „dobra kultury” rozciąga się także na otoczenie tych dóbr;

b) Dobra ruchome o wartości kulturalnej znajdujące się w nieruchomościach, jak również zagrzebane w ziemi, które mogą być odkryte w ośrodkach archeologicznych lub historycznych, bądź gdzie indziej.

2. Wyrażenie „dobra kultury” obejmuje nie tylko ośrodki (sites) i pomniki archeologiczne lub historyczne uznane i zarejestrowane, ale także relikty przeszłości nie zarejestrowane i nie zinwentaryzowane, jak również ośrodki i gmachy późniejsze mające wartość artystyczną lub historyczną.

II. ZASADY OGÓLNE

3. Przepisy o zabezpieczeniu dóbr kultury powinny się rozciągać na cały obszar kraju, a nie ograniczać się do poszczególnych zabytków i ośrodków (sites).

4. Dla celów ochrony powinny być prowadzone stale aktualizowane wykazy dóbr kultury zarówno wpisanych do rejestru (classés), jak i nie wpisanych. Tam gdzie nie istnieją tego rodzaju wykazy należałoby przystąpić do ich sporządzania, dając pierwszeństwo wyczerpującemu spisowi dóbr kultury położonych na obszarach, na których mogą być zagrożone przez roboty publiczne lub prywatne.

5. Należałoby brać odpowiednio pod uwagę relatywną wartość zagrożonych dóbr kultury, gdy chodzi o podjęcie środków mających na celu:

a) zachowanie całości ośrodka (site), pomnika lub innego rodzaju dobra kultury przed skutkami robót publicznych lub prywatnych;

b) ratowanie dóbr kultury położonych w strefie, która ma być przekształcona z uwagi na prowadzenie robót publicznych i prywatnych, które to dobra powinny być zabezpieczone i przeniesione gdzie indziej w całości lub części.

6. Podjęte środki powinny być zróżnicowane w zależności od rodzaju, rozmiarów i położenia dóbr kultury, jak również niebezpieczeństw, na jakie są narażone.

7. Środki zabezpieczenia i ratowania dóbr kultury mogą mieć charakter prewencyjny lub naprawczy.

8. Środki prewencyjne i naprawcze powinny mieć na celu zabezpieczenie i ratowanie dóbr kultury narażonych na niebezpieczeństwo przez roboty publiczne lub prywatne mogące je zniszczyć lub uszkodzić, a w szczególności przez:

a) projekty rozbudowy lub przebudowy urbanistycznej, nawet jeśli uwzględniają one zachowanie zabytków zarejestrowanych (classés) pociągając za sobą często rozbiórkę budowli o mniejszym znaczeniu, co powoduje rozerwanie związków historycznych i unicestwienie dzielnic staromiejskich;

b) podobne projekty podjęte na obszarach, gdzie zespoły historyczne mające znaczenie kulturalne jako całość są zagrożone zniszczeniem z powodu braku na tych obszarach dóbr kulturalnych zarejestrowanych (classés);

c) niewłaściwe naprawy i przebudowy poszczególnych budowli zabytkowych;

d) budowę lub przebudowę dróg przelotowych, co stanowi szczególne niebezpieczeństwo dla ośrodków (sites) i gmachów lub zespołów gmachów o znaczeniu historycznym;

e) budowę zapór wodnych w celu nawodnienia lub produkcji energii elektrycznej albo zabezpieczenia przed powodzią;

f) budowę rurociągów i linii wysokiego napięcia;

g) roboty rolne, a zwłaszcza głęboką orkę, osuszanie terenów wilgotnych i nawadnianie, karczowanie lasów i niwelację terenu;

h) roboty niezbędne z uwagi na rozwój uprzemysłowienia i postęp techniczny przedsiębiorstw przemysłowych, budowę lotnisk, eksploatację górniczą, oczyszczanie kanałów i portów itd.

9. Państwa członkowskie powinny dać pierwszeństwo środkom mogącym zapewnić zabezpieczenie „in situ” dóbr kultury zagrożonych prowadzeniem robót publicznych lub prywatnych, aby zachować otoczenie i historyczny charakter tych dóbr. W wypadku, gdy wyższa konieczność gospodarcza lub społeczna nakazuje przeniesienie, porzucenie lub zniszczenie dobra kultury akcja ratownicza powinna obejmować przede wszystkim szczegółowe studium tego dobra i jego dokładną inwentaryzację.

10. Należałoby opublikować drukiem lub umożliwić w jakikolwiek inny sposób przyszłym badaczom zaznajomienie się z rezultatami studiów naukowych przeprowadzonych pomyślnie w ramach akcji ratunkowej, zwłaszcza w przypadkach, gdy dobra kultury nieruchome musiały zostać w całości lub w znacznej części porzucone lub zniszczone.

11. Wartościowe budowle i inne zabytki, które zostały przeniesione celem ich ocalenia przed zniszczeniem przez roboty publiczne lub prywatne powinny być umieszczone w krajobrazie, który by przypominał ich pierwotną lokalizację i dawałby im naturalne zaplecze historyczne lub artystyczne, podobne do poprzedniego.

12. Dobra kultury ruchome o dużym znaczeniu, a zwłaszcza reprezentatywne okazy przedmiotów znalezionych w czasie archeologicznych prac wykopaliskowych albo zebrane w trakcie działań ratowniczych powinny być zachowane dla celów naukowych albo wystawione w muzeach (nie wyłączając muzeów krajobrazowych), na wyższych uczelniach itp.

III. ŚRODKI PREWENCYJNE I NAPRAWCZE

13. Zabezpieczenie lub ratowanie dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne powinno być zapewnione za pomocą środków niżej wymienionych. Dokładne ustalenie tych środków powinno nastąpić na drodze legislacyjnej i organizacyjnej właściwej dla danego państwa:

- a) ustawodawstwo;
- b) finansowanie;
- c) środki administracyjne;
- d) metody zabezpieczenia i ratowania dóbr kultury;
- e) sankcje karne;
- f) naprawy;
- g) nagrody;
- h) usługi konsultacyjne;
- i) programy wychowawcze.

Ustawodawstwo

14. Państwa członkowskie powinny wprowadzić bądź utrzymać w mocy, zarówno na szczeblu krajowym, jak i lokalnym, przepisy prawne zapewniające zabezpieczenie i ratowanie dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne, stosownie do norm i kryteriów określonych w niniejszym Zaleceniu.

Finansowanie

15. Państwa członkowskie powinny przewidzieć przydział wystarczających kredytów na akcje zabezpieczenia lub ratowania dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne. Aczkolwiek różnorodność systemów prawnych i tradycji oraz nierówność zasobów finansowych nie pozwalają na zastosowanie jednolitych środków, zarysowują się następujące możliwości, które powinny być wzięte pod uwagę:

a) organy administracji narodowe i lokalne odpowiedzialne za opiekę nad dobrami kulturalnymi powinny rozporządzać budżetem wystarczającym na zapewnienie bezpieczeństwa lub ratowania dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne, albo

b) wydatki związane z zabezpieczeniem i ratowaniem dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne, łącznie ze wstępnymi badaniami archeologicznymi, powinny być objęte kosztorysem robót budowlanych, albo

c) można by zastosować kombinację obu sposobów wymienionych w ustępach a) i b).

16. Jeżeli rozmiary i złożoność niezbędnych prac wymagają wyjątkowo dużego nakładu wydatków, powinna być przewidziana możliwość uzyskania na podstawie prawnego upoważnienia kredytów dodatkowych, bądź dzięki przyznaniu specjalnej subwencji, bądź przez utworzenie państwowego funduszu opieki nad zabytkami, bądź w jakiegokolwiek innej drodze. Służby odpowiedzialne za opiekę nad dobrami kultury powinny mieć upoważnienie do zarządzania lub korzystania z tych kredytów pozabudżetowych, niezbędnych dla zabezpieczenia lub ratowania dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne.

17. Państwa członkowskie powinny zachęcać właścicieli budynków mających wartość artystyczną lub historyczną, łącznie z budynkami wchodzącymi w skład zespołów zabytkowych, jak również mieszkańców dzielnic historycznych jednostek osadniczych miejskich i wiejskich do ochrony charakteru i piękna dóbr kultury, którymi władają, a które w innym przypadku zostały zagrożone przez roboty publiczne lub prywatne, a to w następujący sposób:

a) przez obniżkę podatków;

b) przez utworzenie w drodze odpowiedniej legislacji funduszu mającego na celu wspomaganie za pomocą subwencji, pożyczek czy innych środków organów administracji lokalnej, instytucji i prywatnych właścicieli budynków mających znaczenie artystyczne, architektoniczne, naukowe lub historyczne, jak również właścicieli zespołów zabytkowych w utrzymaniu i sanacji powyższych budynków i zespołów w związku z ich funkcjami odpowiadającymi potrzebom współczesnego społeczeństwa;

c) należałoby w miarę możliwości łączyć oba sposoby wymienione w ustępach a) i b).

18. Jeżeli dobra kultury nie są rejestrowane ani chronione w inny sposób, właściciel powinien móc otrzymać tego rodzaju pomoc od właściwych organów.

19. Organy administracji krajowej lub lokalnej, jak również właściciele prywatni powinni brać pod uwagę przy ustalaniu wysokości sum, przeznaczonych na zabezpieczenie dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne, wartość samą w sobie tych dóbr, jak również ich rolę gospodarczą jako czynnika atrakcyjności turystycznej.

Środki administracyjne

20. Odpowiedzialność za akcje zabezpieczenia i ratowania dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne i prywatne powinna obciążać właściwe organy administracji państwowej. Tam gdzie działają już takie organy lub służby państwowe, te organy lub służby powinny być obarczone zabezpieczeniem dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne. Jeśli nie ma zorganizowanych służb tego rodzaju, należałoby powołać organy lub służby specjalne dla ochrony dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne. Jakkolwiek różnorodność przepisów ustawodawczych i tradycji nie pozwala na przyjęcie przez wszystkie państwa członkowskie jednolitej organizacji, należałoby jednak ustalić pewne wspólne zasady:

a) organ doradczy lub koordynujący, złożony z przedstawicieli władz odpowiedzialnych za opiekę nad dobrami kultury, roboty publiczne, urbanistykę, jak również instytucji naukowych i wychowawczych, powinien wydawać opinię co do zabezpieczenia dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne, ilekroć zachodzi konflikt między potrzebami związanymi z wykonaniem tych robót a zabezpieczeniem i ratowaniem dóbr kultury;

b) władze lokalne (prowincjonalne, miejskie i inne) powinny również dysponować służbami odpowiedzialnymi za ochronę i ratowanie dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne i prywatne; służby te powinny móc korzystać z pomocy służb krajowych lub innych właściwych instytucji, stosownie do swoich potrzeb i możliwości;

c) służba ochrony dóbr kultury powinna być wyposażona w fachowy personel obejmujący specjalistów z zakresu zabezpieczenia i ratowania dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne i prywatne: architektów, urbanistów, archeologów, historyków, inspektorów oraz innych naukowców i techników;

d) powinny być podjęte środki administracyjne w celu koordynowania działalności różnych służb odpowiedzialnych za ochronę dóbr kultury z działalnością innych służb zajmujących się robotami publicznymi i prywatnymi, jak również z działalnością wszelkich innych urzędów i służb zajmujących się sprawami pozostającymi w związku z zagadnieniem zabezpieczenia i ratowania dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne i prywatne;

e) powinny być podjęte środki administracyjne w celu ustanowienia organu albo komisji mających za zadanie programowanie rozwoju urbanistycznego we wszystkich jednostkach osadniczych, w których istnieją dzielnice historyczne, ośrodki zabytkowe i pomniki, zarejestrowane (*clessés*) lub nie, a zasługujące na ochronę wobec robót budowlanych publicznych lub prywatnych.

21. W toku wstępnych studiów do projektów budowlanych w miejscowości, uznanej za mającą znaczenie kulturalne i mogącej mieć obiekty o charakterze archeologicznym lub historycznym, należy przed powzięciem decyzji opracować kilka wariantów tych projektów na szczeblu regionalnym lub lokalnym. Wybór odpowiedniego wariantu powinien być dokonany na podstawie analizy porównawczej wszystkich elementów, aby uzyskać jak najkorzystniejsze rozwiązanie tak z punktu widzenia ekonomicznego, jak i zabezpieczenia i ratowania dóbr kultury.

Metody zabezpieczenia i ratowania dóbr kultury

22. Dokładne studia powinny być przeprowadzone na dość długo przed przystąpieniem do wszelkich robót publicznych lub prywatnych, które mogłyby przyczynić się do zagrożenia dóbr kultury, a to w celu ustalenia:

- a) środków dla zapewnienia ochrony ważniejszych dóbr kultury „in situ”;
- b) rozmiarów niezbędnej akcji ratowniczej, a więc wyboru stanowisk archeologicznych, jakie należałoby przekopać, budowli, które należałoby przenieść, dóbr kultury ruchomych, którym należałoby zapewnić ratunek itp.

23. Środki zabezpieczenia lub ratowania dóbr kultury powinny być podjęte znacznie przed terminem rozpoczęcia robót publicznych lub prywatnych. W okolicach mających poważne znaczenie z punktu widzenia archeologicznego lub kulturalnego, jako to miast, wsi, miejscowości i dzielnic historycznych, które powinny podlegać ochronie na mocy ustawodawstwa krajowego, każda nowa budowla powinna być obowiązkowo poprzedzona wstępnymi badaniami archeologicznymi. W razie potrzeby powinno się wstrzymać roboty budowlane w celu umożliwienia zabezpieczenia lub ratowania dóbr kultury.

24. Należałoby zapewnić ochronę ważniejszych ośrodków archeologicznych, szczególnie zagrożonych z uwagi na to, że są one trudne do rozpoznania, a także dzielnic zabytkowych miast i wsi, tradycyjnych zespołów, reliktyw etnologicznych dawnych cywilizacji i in. nieruchomości dóbr kultury, które w przeciwnym wypadku byłyby zagrożone przez roboty publiczne lub prywatne, wpisując je do rejestru zabytków lub tworząc obszary chronione, a mianowicie:

a) rezerваты archeologiczne, które powinny być zarejestrowane lub wzięte pod ochronę, aby umożliwić przeprowadzenie głębokich prac wykopaliskowych oraz uchronić pozostałości, które by zostały w nich odkryte;

b) dzielnice zabytkowe miast i wsi oraz tradycyjne zespoły, które powinny być zaliczone do obszarów chronionych, należałoby przy tym przyjąć reglamentację zapewniającą zachowanie ich charakteru i substancji, aby umożliwić szeroki wgląd w zakres prac nad odnawianiem gmachów o znaczeniu historycznym lub artystycznym, jak również w rodzaj i wystrój nowych budowli. Zachowanie zabytków powinno być absolutnym nakazem dla każdego planu urbanistycznego, zwłaszcza w miastach i dzielnicach historycznych. Otoczenie zabytku lub zespołu zabytkowego wpisanego do rejestru również powinno być prawnie chronione celem zachowania jego charakteru i widoku.

25. Osoby, które dokonają odkryć archeologicznych przy prowadzeniu robót publicznych lub prywatnych powinny mieć prawny obowiązek bezzwłocznego zawiadomienia o tym właściwego organu administracji. Organ ten powinien poddać odkrycie szczegółowemu badaniu i jeżeliby się okazało, że ma on poważne znaczenie, należałoby przerwać roboty budowlane, aby umożliwić przeprowadzenie wierceń pełnych. Opóźnienie spowodowane w ten sposób dawałoby podstawę do wypłaty odszkodowania lub innego odpowiedniego zadośćuczynienia.

26. Państwa członkowskie powinny wprowadzić w życie przepisy pozwalające na nabycie przez władze krajowe lub lokalne ważniejszych dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne. W razie potrzeby powinna istnieć możliwość nabycia takich dóbr kultury w drodze wykształcenia.

Sankcje karne

27. Państwa członkowskie powinny podjąć odpowiednie kroki, aby umyślne lub popełnione przez niedbalstwo naruszenie przepisów o ochronie dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne było zagrożone surową karą na podstawie przepisów kodeksu karnego, które powinny przewidywać kary grzywny lub pozbawienia wolności, albo jedno i drugie. Ponadto mogłyby te przepisy stosować środki następujące:

a) jeżeli to jest możliwe, restaurację budowli lub zespołu zabytkowego (site) na koszt osób odpowiedzialnych za jego uszkodzenia;

b) w razie przypadkowego dokonania odkrycia archeologicznego wypłacenia na rzecz państwa odszkodowania, jeżeli dobro kultury nieruchome zostało uszkodzone lub zniszczone, konfiskatę bez odszkodowania przywłaszczonych dóbr kultury ruchomych.

Naprawy

28. Państwa członkowskie powinny, jeżeli natura rzeczy na to pozwala, zapewnić naprawę lub odnowienie ważniejszych dóbr kultury nieruchomych uszkodzonych przy prowadzeniu robót publicznych lub prywatnych. Powinny także przewidzieć możliwość nałożenia na władze lokalne i na prywatnych właścicieli ważniejszych dóbr kultury obowiązku przeprowadzenia naprawy lub restauracji w zamian za udzielenie w razie potrzeby pomocy technicznej i finansowej.

Nagrody

29. Państwa członkowskie powinny zachęcać osoby prywatne, stowarzyszenia i związki komunalne do brania udziału w akcji zabezpieczenia bądź ratowania dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne. W tym celu można by przewidzieć w szczególności następujące środki:

a) wypłacanie nagród osobom, które by zawiadomiły o odkryciu archeologicznym lub dobrowolnie przekazały znalezione przedmioty;

b) przyznawanie dyplomów, medali i innych wyróżnień osobom (również i pozostającym w służbie państwowej) stowarzyszeniom, instytucjom i związkom komunalnym, które by oddały rzeczywiste usługi, prowadząc skuteczne akcje w celu zabezpieczenia bądź ratowania dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne.

Usługi konsultacyjne

30. Państwa członkowskie powinny służyć osobom, stowarzyszeniom i związkom komunalnym nie mającym doświadczenia lub niezbędnego personelu fachowymi radami i nadzorem technicznym, które by im pozwoliły stosować właściwe wskaźniki w zakresie zabezpieczenia i ratowania dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne.

Programy wychowawcze

31. Państwa członkowskie powinny, w duchu współpracy międzynarodowej, przyczynić się do rozbudzenia i rozwijania u swoich obywateli zainteresowania i poszanowania dla ich własnego dziedzictwa kulturalnego, jak i dla dziedzictwa innych narodów w celu zapewnienia zabezpieczenia bądź ratowania dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne.

32. Za pomocą publikacji fachowych, artykułów w prasie i słuchowisk radiofonicznych i telewizyjnych należy uświadamiać społeczeństwu niebezpieczeństwa, jakie mogą stanowić dla dóbr kultury roboty publiczne i prywatne źle zaprojektowane i prowadzone, jak również wymieniać przykłady, w których skutecznie przeprowadzono zabezpieczenie lub ratowanie tych dóbr.

33. Zakłady wychowawcze, stowarzyszenia historyczne i kulturalne, instytucje zajmujące się rozwojem turystyki i stowarzyszenia oświaty ludowej powinny obejmować programem swej działalności wiadomości o niebezpieczeństwach, jakie mogą wynikać dla dóbr kultury z robót publicznych lub prywatnych bez należytej znajomości rzeczy oraz podkreślać fakt, że działalność na rzecz ochrony dóbr kultury przyczynia się do wzajemnego zrozumienia międzynarodowego.

34. Muzea, instytucje wychowawcze i inne zainteresowane organy powinny organizować specjalne ekspozycje przedstawiające niebezpieczeństwa, jakie pociągają za sobą dla dóbr kultury roboty publiczne i prywatne prawnie nieregulowane i środki, jakie zostają podjęte dla zabezpieczenia i ratowania dóbr kultury zagrożonych przez tego rodzaju roboty.

24. ZALECENIE W SPRAWIE ŚRODKÓW, JAKIE NALEŻAŁOBY PODJAĆ CELEM ZAKAZANIA EKSPORTU, IMPORTU I TRANSFERU NIELEGALNIE NABYTYCH DÓBR KULTURY

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zgromadzona w Paryżu w dniach od 20 października do 20 listopada 1964 r. na swej XIII sesji,

Zakładając, że dobra kultury są podstawowymi elementami kultury i cywilizacji narodów i że znajomość tych dóbr ułatwia zrozumienie i wzajemne poznanie pomiędzy narodami,

Biorąc pod uwagę, że każde państwo ma obowiązek chronić dziedzictwo kulturalne, na które składają się dobra kultury znajdujące się na jego obszarze, przed niebezpieczeństwami wynikającymi z nielegalnego eksportu, importu i transferu tych dóbr,

Że dla zapobieżenia tym niebezpieczeństwom jest rzeczą niezbędną, aby każde państwo członkowskie umocniło się w poczuciu zobowiązań moralnych co do poszanowania zarówno własnych dóbr kultury, jak i należących do innych narodów,

Że cele powyższe mogą być osiągnięte tylko przy najściślejszej współpracy państw członkowskich,

W przekonaniu, że należy przyczyniać się zarówno do podjęcia właściwych środków prawnych, jak i do poprawy klimatu solidarności międzynarodowej, bez czego zamierzone cele nie dałyby się osiągnąć,

Po rozważeniu wniosków zmierzających do przyjęcia międzynarodowych postanowień zakazujących nielegalnego eksportu, importu i transferu dóbr kultury, co jest objęte pkt. 15.3.3. porządku dziennego posiedzenia,

Powołując się na uchwałę XII sesji, że wnioski powyższe staną się przedmiotem uregulowania międzynarodowego pod postacią zalecenia dla państw członkowskich, z wyrażeniem jednocześnie postulatu, aby mógł zostać zawarty w tym przedmiocie układ międzynarodowy w możliwie jak najszybszej przyszłości,

Uchwała w dniu 19 listopada 1964 r. niniejsze Zalecenie:

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim wydanie zarządzeń na podstawie ustaw krajowych lub w inny sposób, mogących zapewnić na obszarach pozostających pod ich jurysdykcją stosowanie zasad i przepisów zawartych w niniejszym Zaleceniu.

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim podanie niniejszego Zalecenia do wiadomości władz i instytucji zajmujących się opieką nad dobrami kultury.

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim złożenie jej w ustalonym przez nią terminie i w ustalonej postaci sprawozdania z biegu, jaki został nadany niniejszemu Zaleceniu.

I. DEFINICJA

1. W rozumieniu niniejszego Zalecenia należy uznać za dobra kultury dobra ruchome i nieruchome przedstawiające duże znaczenie dla dziedzictwa kulturalnego każdego kraju, jak to: dzieła sztuki i architektury, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, dokumenty etnologiczne, specyficzne okazy flory i fauny, zbiory naukowe, ważne księgozbiory i archiwa, włącznie z archiwami muzycznymi.

2. Każde państwo członkowskie powinno przyjąć kryteria, jakie uzna za właściwe, dla określenia, które dobra kultury znajdujące się na jego terytorium powinny korzystać z ochrony przewidzianej niniejszym Zaleceniem z uwagi na wielkie znaczenie tych dóbr.

II. ZASADY OGÓLNE

3. Aby zapewnić ochronę dziedzictwa kulturalnego przeciwko wszelkiemu niebezpieczeństwu uszczuplenia go, każde państwo członkowskie powinno podjąć środki pozwalające na wykonywanie skutecznego nadzoru nad dobrami kultury w rozumieniu par. 1 i 2.

4. Import jakiegokolwiek dobra kultury nie powinien być dopuszczony, póki dobro to nie uzyska zezwolenia na wywóz ze strony państwa eksportującego.

5. Każde państwo członkowskie powinno zastosować właściwe środki, aby uniemożliwić nielegalny obrót dobrami kultury.

6. Każde państwo członkowskie powinno ustalić przepisy, w jaki sposób mają być stosowane powyższe zasady.

7. Za nielegalny powinien być uznany eksport, import lub transfer dóbr kultury dokonany z naruszeniem przepisów ustalonych przez państwo stosownie do par. 6.

8. Muzea i – ogólnie biorąc – wszystkie organy i instytucje zajmujące się konserwacją dóbr kultury powinny się wstrzymać od nabywania dóbr kultury pochodzących z nielegalnego eksportu, importu lub transferu.

9. Aby ułatwić i zachęcić do legalnej wymiany dóbr kultury, państwa członkowskie powinny starać się o umożliwienie zbiorom publicznym innych państw członkowskich nabywania w drodze wymiany lub cesji przedmiotów tego samego rodzaju jak dobra kultury, których import, eksport lub transfer nie może być dopuszczony, bądź też uzyskanie tych dóbr w drodze depozytu lub wypożyczenia.

III. ZALECONE ŚRODKI

Rozpoznanie i inwentaryzacja dóbr kultury

10. Aby uczynić skutecznym zastosowanie wyżej wymienionych zasad ogólnych, każde państwo członkowskie powinno w miarę możliwości opracować i wprowadzić w życie sposób postępowania mający na celu rozpoznanie dóbr kultury w rozumieniu par. 1 i 2,

znajdujących się na jego terytorium i sporządzenie inwentarza narodowego tych dóbr. Wpis dobra kultury do takiego inwentarza nie powinien mieć wpływu na tytuł własności danego dobra. W szczególności dobro kultury stanowiące własność prywatną zachowałoby ten charakter po wpisaniu do inwentarza. Inwentarz nie miałby charakteru ograniczającego.

Organy ochrony dóbr kultury

11. Każde państwo członkowskie powinno powierzyć opiekę nad dobrami kultury odpowiednim organom urzędowym, a w razie potrzeby zorganizować sieć służby ochrony dóbr kultury. Aczkolwiek różnorodność przepisów ustawowych i tradycyjnych zwyczajów oraz nierównomierność środków materialnych nie pozwalają na przyjęcie przez wszystkie państwa członkowskie jednolitej organizacji dla ochrony dóbr kultury, jednak pewne wspólne zasady, niżej wymienione, powinny zostać zachowane w przypadku, gdy utworzenie narodowej służby ochrony dóbr kultury było uznane za konieczne.

a) narodowa służba ochrony dóbr kultury powinna stanowić w miarę możliwości organ administracji państwowej lub innej organizacji działającej na podstawie upoważnienia ustawowego i rozporządzającej środkami administracyjnymi, technicznymi i finansowymi dającymi możliwość skutecznego działania;

b) narodowa służba ochrony dóbr kultury powinna między innymi mieć następujący zakres działania:

(I) rozpoznawanie dóbr kulturalnych znajdujących się na obszarze państwa i stworzenie oraz prowadzenie narodowego inwentarza tych dóbr, stosownie do dyspozycji par. 10,

(II) współdziałanie z innymi kompetentnymi organami w kontroli nad importem, eksportem i transferem dóbr kulturalnych, stosowanie do dyspozycji rozdz. II. Kontrola nad eksportem byłaby znacznie ułatwiona, gdyby dobra kultury musiały mieć przy eksporcie odpowiednie zaświadczenie stwierdzające, że eksport danego dobra kultury jest przez państwo dozwolony. W razie wątpliwości co do legalności eksportu organ ochrony dóbr kultury powinien móc interweniować wobec organu służby celnej dla zapewnienia legalności eksportu;

c) narodowa służba ochrony dóbr kultury powinna mieć możliwość proponowania kompetentnym władzom wprowadzenia w drodze ustawodawczej lub administracyjnej innych środków zapewniających ochronę dóbr kultury, w tym także i sankcji karnych za nielegalny eksport, import i obrót tymi dobrami;

d) narodowa służba ochrony dóbr kultury powinna mieć możliwość zwracania się do rzeczoznawców w celu zasięgnięcia opinii co do zagadnień technicznych, jak również co do sposobu rozwiązywania kwestii spornych.

12. Każde państwo członkowskie powinno w razie potrzeby stworzyć osobny fundusz lub zastosować inne środki finansowe w celu zapewnienia kredytów niezbędnych na zakup dóbr kultury o szczególnym znaczeniu.

Układy dwu- i wielostronne

13. Państwa członkowskie powinny, ilekroć to będzie potrzebne lub wskazane, zawierać układy dwu- i wielostronne, np. w ramach organizacji międzynarodowych regionalnych, dla rozwiązywania zagadnień wynikających z importu, eksportu lub obrotu dobrami kultury, a w szczególności dla umożliwienia zwrotu dóbr kultury nielegalnie wywiezionych z terytorium uczestnika tych układów i znajdujących się na terytorium innego uczestnika. Takie układy mogłyby ewentualnie stanowić część układów bardziej ogólnych, a zwłaszcza układów kulturalnych.

Współpraca międzynarodowa w celu wykrywania nielegalnych działań

14. Ilekroć to będzie potrzebne lub wskazane, należy przewidzieć w układach dwu- i wielostronnych dyspozycje zmierzające do tego, aby w każdym przypadku cesji dobra kultury kompetentne organy danego państwa miały możliwość stwierdzenia, że nic nie wskazuje na to, aby dane dobro pochodziło z kradzieży, z nielegalnego eksportu lub transferu albo z jakiegokolwiek innego działania uważanego za sprzeczne z ustawami państwa eksportującego, np. w drodze żądania przedstawienia zaświadczenia, o jakim mowa w par. 11. Każda podejrzana oferta i każde ustalenie w tym przedmiocie powinny być podane do wiadomości zainteresowanym organom.

15. Państwa członkowskie powinny starać się pomagać sobie wzajemnie wymieniając rezultaty doświadczeń, jakich nabyły w dziedzinie będącej przedmiotem niniejszego Zalecenia.

Zwrot lub rewindykacja dóbr kulturalnych nielegalnie wywiezionych z kraju

16. Państwa członkowskie, organy służby ochrony dóbr kultury, muzea i – ogólnie biorąc – wszelkie zainteresowane instytucje powinny współdziałać wzajemnie w celu ułatwienia zwrotu lub rewindykacji dóbr kultury nielegalnie wywiezionych z kraju. Zwrot ten lub rewindykacja powinny być urzeczywistnione stosownie do przepisów prawnych będących w mocy w państwie, na którego obszarze znajdują się zakwestionowane dobra.

Ogłaszanie o zaginięciu dobra kultury

17. Każde zaginięcie dobra kultury powinno być – na wniosek państwa, które je rewindykuje – podane do publicznej wiadomości przez odpowiednie ogłoszenia.

Prawa nabywcy w dobrej wierze

18. Każde państwo członkowskie powinno w miarę potrzeby podjąć kroki, aby przepisy krajowe lub umowy międzynarodowe do których by miało przystąpić zapewniały nabywcy w dobrej wierze dobra kultury podlegające zwrotowi lub rewindykacji do państwa, z którego zostało nielegalnie wywiezione, możliwość uzyskania sprawiedliwego odszkodowania.

Akcja wychowawcza

19. W duchu współpracy międzynarodowej uwzględniającej z jednej strony uniwersalny charakter kultury, z drugiej zaś konieczność wymiany mającej na celu umożliwienie wszystkim korzystanie z kulturalnego dorobku ludzkości, każde państwo członkowskie powinno podjąć akcję budzenia i rozwijania wśród swych obywateli zainteresowania i poszanowania dla dorobku kulturalnego w porozumieniu z organami oświatowymi, z prasą i innymi środkami informacji masowej, z organizacjami młodzieżowymi i wychowania pozaszkolnego oraz ze stowarzyszeniami i z osobami prywatnymi zajmującymi się działalnością kulturalną.

25. ZALECENIE DOTYCZĄCE OCHRONY ZESPOŁÓW ZABYTKOWYCH I TRADYCYJNYCH ORAZ ICH ROLI W ŻYCIU WSPÓŁCZESNYM

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wychowania, Nauki i Kultury, zebrana w Nairobi od 26 października do 30 listopada 1976 roku na swej dziewiętnastej sesji,

Uważając, że zespoły zabytkowe i tradycyjne stanowią część codziennego środowiska istot ludzkich, zapewniają im żywą obecność przeszłości, która je ukształtowała oraz, że nadają one życiu różnorodność konieczną dla rozwoju społecznego i poprzez powyższe zyskują dodatkową wartość i dodatkowy wymiar ludzki;

Uważając, że zespoły zabytkowe i tradycyjne stanowią na przestrzeni wieków najbardziej przekonujące świadectwa bogactwa i różnorodności dzieł i osiągnięć kultury, religii i działań społecznych ludzkości i, że z tego tytułu ich ochrona i integracja w życie społeczne współczesnego społeczeństwa stanowi fundamentalny element planowania i zagospodarowania przestrzennego;

Uważając, że wobec niebezpieczeństwa uniformizacji i pozbawienia indywidualnego charakteru, pojawiającego się często w naszych czasach – owe żywe świadectwa przeszłych epok nabierają żywotnego znaczenia dla każdej jednostki ludzkiej i dla narodów, które odnajdują w nich jednocześnie wyraz swej kultury i jedną z podstawowych tożsamości narodowej;

Uważając, że wszędzie na świecie pod pretekstem rozwoju bądź modernizacji dokonuje się bezmyślnych wyburzeń oraz nieuzasadnionych i nieodpowiednich rekonstrukcji, co przynosi poważne szkody dziedzictwu historycznemu;

Uważając, że zespoły zabytkowe i tradycyjne stanowią dziedzictwo, którego niszczenie pociąga za sobą bardzo często perturbacje natury społecznej, nawet w przypadkach gdy nie powoduje ono strat gospodarczych;

Uważając, że sytuacja powyższa pociąga za sobą odpowiedzialność ze strony każdego obywatela i nakłada obowiązki na władze państwowe, które jako jedyne mogą im sprostać;

Uważając, że wobec niebezpieczeństwa uszkodzenia bądź całkowitego zniszczenia, wszystkie Państwa powinny działać na rzecz ochrony tych unikalnych wartości, przyjmując globalną i czynną politykę ochrony i ożywiania zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia w ramach planowania w skali krajowej, regionalnej i lokalnej;

Stwierdzając w wielu krajach brak wystarczająco skutecznego prawodawstwa dotyczącego dziedzictwa architektonicznego i jego powiązań z zagospodarowaniem przestrzennym;

Biorąc pod uwagę, że Konferencja Generalna uchwaliła już szereg międzynarodowych instrumentów prawnych dotyczących ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, takich jak zalecenie ustalające międzynarodowe zasady jakie należy stosować przy archeologicznych pracach wykopaliskowych (1956), zalecenie dotyczące ochrony piękna i cha-

rakteru krajobrazu i miejsc zabytkowych (1962), zalecenie dotyczące ochrony dóbr kultury zagrożonych przez wielkie roboty publiczne i prywatne (1968) oraz zalecenie dotyczące ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego na płaszczyźnie krajowej;

Pragnąc uzupełnić i rozszerzyć zakres norm i zasad sformułowanych w powyższych międzynarodowych instrumentach prawnych;

Wobec przedstawienia jej propozycji dotyczących ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich roli w życiu współczesnym, zagadnienia wpisanego jako punkt 27 porządku dziennego sesji;

Po podjęciu decyzji, na swej osiemnastej sesji, iż kwestia powyższa stanowić będzie przedmiot zalecenia dla Państw członkowskich;

Uchwala i przyjmuje w dniu 26 listopada 1976 r. niniejsze zalecenie.

Konferencja Generalna zaleca Państwom członkowskim stosowanie poniższych przepisów poprzez wydanie odpowiednich ustaw lub innych aktów prawnych, mających na celu wdrożenie na terytoriach objętych ich jurysdykcją prawa zasad i norm ujętych w niniejszym zaleceniu. Przepisy te mogą mieć formę ustawy państwowej lub inną.

Konferencja Generalna zaleca Państwom członkowskim, by zapoznały z niniejszym zaleceniem władze państwowe, regionalne i lokalne, jak też instytucje, służby i organy oraz stowarzyszenia zajmujące się ochroną zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia.

Konferencja Generalna zaleca Państwom członkowskim przedstawienie jej sprawozdań z realizacji niniejszego zalecenia, w terminie i formie przez Konferencję ustalonych.

I. DEFINICJE

1. Dla potrzeb niniejszego zalecenia:

a) rozumie się przez „zespół zabytkowy lub tradycyjny” każdy zespół budowli i przestrzeni, w tym stanowiska archeologiczne i paleontologiczne stanowiące siedlisko ludzkie w środowisku miejskim lub wiejskim, którego spójność i wartość uznane są z punktu widzenia archeologicznego, architektonicznego, historycznego, prehistorycznego, estetycznego bądź społeczno-kulturalnego. Wśród tych „zespołów”, które są bardzo różnorodne, wyróżnić można w szczególności osady prehistoryczne, miasta historyczne, dawne dzielnice miejskie, wsie i osady jak też jednorodne zespoły monumentalne, biorąc pod uwagę, że te ostatnie powinny najczęściej być zachowane w swej integralnej postaci,

b) rozumie się przez „środowisko” zespół zabytkowych lub tradycyjnych, otoczenie naturalne lub otaczającą zabudowę, które zapewniają statyczną lub dynamiczną percepcję tych zespołów, które są z nimi bezpośrednio związane przestrzennie, bądź poprzez związki społeczne, gospodarcze lub kulturalne,

c) rozumie się przez „ochronę” identyfikację, zabezpieczenie, konserwację, restaurację i rehabilitację, utrzymanie i rewitalizację zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia.

II. ZASADY OGÓLNE

2. Zespoły zabytkowe lub tradycyjne i ich otoczenie powinny być traktowane jako dziedzictwo uniwersalne nie do zastąpienia. Ich ochrona i ich integracja w życie zbiorowe naszej epoki powinny stanowić obowiązek rządów i obywateli Państw, na których obszarach znajdują się te zespoły. W interesie wszystkich obywateli i wspólnoty międzynarodowej odpowiadać za nie powinny władze państwowe, regionalne i lokalne, zależnie od warunków właściwych dla każdego Państwa członkowskiego w zakresie podziału władz.

3. Każdy zespół zabytkowy lub tradycyjny i jego otoczenie powinny być traktowane w ich charakterze globalnym jako spójna całość, której równowaga i specyficzny charakter zależą od syntezy elementów składowych, obejmujących zarówno działalność ludzką jak i budowlę, strukturę przestrzenną i strefy otaczające. Tak więc wartościowe elementy, w tym nawet najbardziej skromne działania ludzkie, mają w stosunku do zespołu znaczenie, które należy respektować.

4. Zespoły zabytkowe i tradycyjne i ich otoczenie powinny być aktywnie chronione przed wszelkimi uszkodzeniami, a szczególnie przed tymi, które wynikają z nieodpowiedniego użytkowania, z pasożytniczych dobudowań i nadmiernych przekształceń wynikających z braku wyczucia charakteru zespołu, i które niosą uszczerbek ich autentyczności, jak też przed uszkodzeniami wynikającymi z wszelkich form zanieczyszczeń atmosfery. Podejmowane prace restauracyjne powinny opierać się na podstawach naukowych. Należy również przykładać wielką wagę do harmonii i odczuć estetycznych wynikających z powiązań lub kontrastów między różnorodnymi elementami składowymi zespołów i które nadają każdemu z nich jego szczególną atmosferę.

5. W warunkach nowoczesnej urbanizacji, która pociąga za sobą poważny wzrost skali i zagęszczenia zabudowy, ryzyko bezpośredniego zburzenia zabytkowych lub tradycyjnych zespołów nakłada się z poważnym ryzykiem ich pośredniego zniekształcenia przez zlokalizowanie w ich sąsiedztwie lub perspektywie nowych dzielnic. Architekci i urbaniści powinni czuwać nad respektowaniem widoków na zabytki bądź z zabytków i zespołów zabytkowych, jak też nad harmonijnym integrowaniem w życie współczesne zespołów zabytkowych lub tradycyjnych.

6. W epoce, w której powszechność technik budowlanych i form architektonicznych niesie ryzyko uniformizacji siedlisk ludzkich, zabezpieczenie zespołów zabytkowych lub tradycyjnych może wnieść wkład w pogłębienie wartości kulturowych lub społecznych, właściwych każdemu narodowi oraz korzystnie wpływać na wzbogacenie światowego dziedzictwa kulturalnego w zakresie architektury.

III. POLITYKA KRAJOWA, REGIONALNA I LOKALNA

7. W każdym z Państw członkowskich należy określić założenia polityki krajowej, regionalnej i lokalnej, odpowiadające właściwym dla każdego z nich i systemom podziału władzy w taki sposób, aby władze krajowe, regionalne i lokalne mogły podjąć odpowiednie

środki prawne, techniczne, gospodarcze i społeczne, mające na celu ochronę zabytkowych bądź tradycyjnych zespołów i ich przystosowanie do wymogów współczesnego życia. Założenia tej polityki powinny wpływać na planowanie w skali krajowej, regionalnej i lokalnej oraz ukierunkowywać planowanie urbanistyczne i planowanie wsi jak też zagospodarowanie przestrzenne na wszystkich szczeblach. Wynikające z powyższego działania powinny być włączane w planowanie przy określaniu działań i programów, podziale funkcji i przebiegu operacji. Należy odwoływać się do udziału osób i stowarzyszeń prywatnych przy realizacji polityki ochrony.

IV. ŚRODKI OCHRONY

8. Ochrona historycznych bądź tradycyjnych zespołów i ich otoczenia winna być zabezpieczona zgodnie z wyżej wymienionymi zasadami i za pomocą metod przedstawionych poniżej, przy czym specyficzne środki określone będą zależnie od kompetencji legislacyjnych i konstytucyjnych oraz organizacji społecznej i gospodarczej każdego państwa.

Środki prawne i administracyjne

9. Wdrożenie globalnej polityki ochrony historycznych bądź tradycyjnych zespołów i ich otoczenia musi opierać się na zasadach obowiązujących dla całego obszaru każdego z Państwa. Państwa członkowskie powinny przystosować istniejące przepisy bądź, o ile zajdzie potrzeba, wydać nowe ustawy i rozporządzenia, tak, by zapewnić ochronę zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia, biorąc pod uwagę przepisy ujęte w rozdziale niniejszym jak też w rozdziałach następnych. Państwa członkowskie powinny działać na rzecz przystosowania bądź przyjęcia takich przepisów w skali regionalnej i lokalnej dla zapewnienia ochrony. Jest pożądane dokonanie rewizji przepisów odnoszących się do zagospodarowania przestrzennego, urbanistyki i budownictwa mieszkaniowego – dla skoordynowania i zharmonizowania tych przepisów z przepisami dotyczącymi ochrony dziedzictwa architektonicznego.

10. Przepisy ustanawiające system ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych powinny wyrażać zasady ogólne odnoszące się do ustalania i zatwierdzania niezbędnych planów i dokumentów, a w szczególności:

- ogólne służebności stosowane w strefach chronionych i ich otoczeniu;
- wskazanie programów i operacji, które powinno się przewidzieć w zakresie konserwacji i wyposażenia;
- obowiązków bieżącego utrzymywania budynków i wyznaczenie osób za to odpowiedzialnych;
- dziedziny, do których zastosować można ingerencję urbanistyczną, przekształcanie i zagospodarowanie przestrzenne wsi;

- określenie odpowiedzialnego organu, którego zgoda konieczna jest dla podjęcia wszelkich prac restauracyjnych, modyfikacyjnych, budowlanych, wyburzeniowych w strefie chronionej;

- sposoby finansowania i realizacji programów ochrony.

11. Plany i dokumenty odnoszące się do ochrony powinny także określać:

- strefy i elementy chronione;

- obciążające je służebności;

- normy, regulujące prace nad utrzymaniem, restauracją i przekształceniem;

- ogólne warunki instalowania sieci i wyposażenia, koniecznych dla życia miejskiego bądź wiejskiego;

- normy wprowadzania nowej zabudowy.

12. Ustawodawstwo ochronne powinno być w zasadzie wyposażone w sankcje zabezpieczające przed wykroczeniami przeciwko przepisom o ochronie i przeciwko wszelkiej spekulacyjnej zwwyżce wartości nieruchomości w strefach chronionych, które mogłyby działać na szkodę ochrony i restauracji podjętych w interesie zbiorowym. Przepisy te mogłyby dotyczyć zasad planowania urbanistycznego wpływających na ceny towarów budowlanych, takich jak opracowywanie szczegółowych planów zagospodarowania przestrzennego, prawo pierwokupu dla instytucji publicznych, wywłaszczanie w interesie ochrony, bądź interwencja z urzędu w przypadku braku właściciela, a także wprowadzenia efektywnych sankcji takich jak zawieszenie robót, obowiązek przywrócenia stanu pierwotnego bądź odpowiednia grzywna.

13. Poszanowanie zasad ochrony powinno być narzucone tak zbiorowościom publicznym jak i jednostkom. Jednakże należy przewidzieć mechanizm odwoławczy od decyzji pozbawionych podstaw prawnych, arbitralnych lub niesprawiedliwych.

14. Przepisy odnoszące się do lokalizacji inwestycji publicznych i prywatnych jak też do prac publicznych i prywatnych powinny być przystosowane do reglamentacji ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia.

15. Szczególnie przepisy odnoszące się do budynków i bloków o złych warunkach zdrowotności oraz do budowy mieszkań z kredytów społecznych powinny być opracowane bądź modyfikowane zgodnie z polityką ochrony i ją wspomagać. System ewentualnych subwencji powinien być ustalony bądź odpowiednio zmodyfikowany, tak by ułatwiał budowę mieszkań z kredytów społecznych poprzez rehabilitację dawnych budynków. Rozbiórki mogą być dozwolone wyłącznie w stosunku do budynków bez wartości historycznej czy architektonicznej, a ewentualne przyznane na ten cel subwencje winny być ściśle kontrolowane. Poza tym, odpowiednia część funduszy przewidzianych na budowę mieszkań społecznych powinna być przeznaczona na rehabilitację dawnych budynków.

16. Rezultaty środków ochronnych podjętych w stosunku do budynków i obszarów powinny być podawane do wiadomości publicznej i rejestrowane przez organ oficjalnie uznany za kompetentny.

17. Zależnie od warunków właściwych dla każdego kraju, oraz od podziału władz w ramach administracji państwowej, regionalnej i lokalnej, następujące zasady powinny inspirować realizację ochrony:

a) odpowiedzialna władza powinna zapewniać stałą koordynację wszystkich poczynań służb publicznych krajowych, regionalnych i lokalnych bądź grup osób prywatnych;

b) plany i dokumenty dotyczące ochrony powinny być opracowywane po przeprowadzeniu wszelkich koniecznych badań naukowych przez wielodyscyplinarne ekipy naukowe, złożone m.in. z:

- specjalistów konserwacji i restauracji w tym historyków sztuki,
- architektów i urbanistów,
- socjologów i planistów,
- ekologów i architektów krajobrazu,
- specjalistów w dziedzinie zdrowia i opieki społecznej,
- innych specjalistów ze szczególnym uwzględnieniem specjalistów w zakresie dyscyplin związanych z zagospodarowaniem zespołów zabytkowych lub tradycyjnych;

c) władze powinny podejmować inicjatywy dotyczące organizowania konsultacji i udziału zainteresowanej ludności;

d) plany i dokumenty dotyczące ochrony powinny być zatwierdzane przez organ wyznaczony przez ustawę;

e) służby publiczne wyznaczone do stosowania przepisów ochrony na wszystkich szczeblach – krajowym, regionalnym i lokalnym – powinny dysponować odpowiednim personelem i środkami technicznymi, administracyjnymi i finansowymi.

Środki techniczne, ekonomiczne i społeczne

18. Należy sporządzić listę zespołów historycznych bądź tradycyjnych i ich otoczenia przeznaczonych do objęcia akcją ochrony w skali krajowej, regionalnej i lokalnej. Lista powyższa powinna wskazywać priorytety w zakresie ochrony. Wszelkiego rodzaju środki, które stają się pilnie konieczne powinny być podjęte bez czekania na sporządzenie planów i dokumentacji ochrony.

19. Winna być dokonana analiza całego zespołu w tym jego ewolucji przestrzennej, integrująca dane archeologiczne, historyczne, architektoniczne, techniczne i ekonomiczne. Należy także opracować dokumentację analityczną mającą na celu określenie budowli lub innych zespołów podlegających ścisłej ochronie, przeznaczonych do zachowania pod pewnymi warunkami, bądź – w wyjątkowych i w pełni udokumentowanych okolicznościach – przewidzianych do wyburzenia, co pozwoliłoby władzom na zawieszenie wszelkich prac niezgodnych z tym dokumentem. W tym samym celu należy sporządzić inwentaryzację przestrzeni publicznych i prywatnych, jak też ich roślinności.

20. Poza powyższymi studiami architektonicznymi konieczna jest głęboka znajomość danych dotyczących struktury społecznej, kulturalnej i technicznej, ja też znajomość kontekstu miejskiego bądź regionalnego w szerokim jego ujęciu. Studia powinny w miarę

możności obejmować analizę ludności, działalność gospodarczą, społeczną i kulturalną, sposób życia i stosunki społeczne, zagadnienia własności, wyposażenia miejskiego, stanu dróg, układów komunikacyjnych i powiązań ze strefą sąsiadującą. Właściwe władze powinny przywiązywać jak największą wagę do tych studiów w pełni świadomości, że bez nich nie jest możliwe opracowanie planów ochrony.

21. Przed ustaleniem planów ochrony i po opracowaniu analiz opisanych wyżej, powinno się w zasadzie ustalić program biorący pod uwagę jednocześnie dane urbanistyczne, architektoniczne, ekonomiczne i społeczne jak też chłonność tkanki miejskiej i wiejskiej do przyjęcia funkcji zgodnych z jej specyfiką. Program powinien mieć na celu przystosowanie norm zagęszczenia i przewidywać etapowanie realizacji jak też mieszkania zastępcze konieczne na okres prowadzenia prac oraz lokale zamienne dla tych mieszkańców, którzy nie będą mogli powrócić do swych pierwotnych mieszkań. Program ten powinien być opracowany przy jak najszerszym udziale zbiorowości i ludności, których dotyczy. Ponieważ kontekst społeczny, ekonomiczny i fizyczny zespołów historycznych i ich otoczenia ulega stałej ewolucji, wszelkie ankiety i studia powinny być aktualizowane na bieżąco. Staje się więc sprawą zasadniczą, by przygotowanie planów ochrony i ich realizacja opierały się na badaniach którymi się już dysponuje, aby ich nie opóźniać przez poszukiwanie udoskonaleń procesu planowania.

22. Z chwilą, gdy plany i wytyczne ochrony zostaną sporządzone i zatwierdzone przez kompetentne władze, należy sobie życzyć, by ich wykonanie zostało zapewnione przez ich autorów bądź pod ich nadzorem.

23. W zespołach zabytkowych lub tradycyjnych gdzie poszczególne elementy należą do różnych epok historycznych ochrona powinna uwzględniać świadectwa wszystkich tych okresów.

24. Wyłączenie w przypadku ich zgodności z istniejącymi planami ochrony można zezwalać na realizację programów sankcji polegających na wyburzaniu budynków pozbawionych wartości architektonicznych bądź historycznych i zbyt zniszczonych by podjąć ich konserwację na likwidowanie dobudówek i nadbudówek o niskiej lub żadnej wartości i niekiedy na wyburzaniu nowych budynków, które niszczą harmonię strefy.

25. Operacje sanacji zabudowy bądź wyburzenia stosowane do stref, które nie są objęte planami ochrony powinny respektować budynki i inne elementy posiadające wartości architektoniczne bądź historyczne, jak też towarzyszące im elementy. Jeśli obiekty te mogą ucierpieć w wyniku operacji, plany ochrony winny być obowiązkowo opracowane przed ich rozpoczęciem.

26. Konieczny jest stały nadzór dla zabezpieczenia, by te operacje nie służyły spekulacji i celom niezgodnym z zadaniami planu.

27. Ogólne zasady bezpieczeństwa dotyczące pożarów i klęsk żywiołowych powinny być ściśle przestrzegane podczas wszelkich operacji oczyszczania zabudowy odnoszących się zespołów zabytkowych lub tradycyjnych, pod warunkiem, iż będzie to zgodne z zasadami ochrony dziedzictwa kulturalnego. W przeciwnym wypadku należy, przy współpracy wszystkich zainteresowanych służb, poszukiwać szczegółowych rozwiązań dla zapewnienia

nia i zabezpieczenia maksimum bezpieczeństwa bez narażania przy tym dziedzictwa kulturalnego.

28. Szczególnym staraniem należy otoczyć reglamentację i kontrolę nowego budownictwa dla zapewnienia, by jego architektura wtapiała się harmonijnie w struktury przestrzenne i w atmosferę zespołów historycznych. W tym celu analiza kontekstu miejskiego powinna poprzedzać rozpoczęcie każdej nowej budowy, nie tylko dla zdefiniowania ogólnego charakteru zespołu, ale także dokonania analizy dominant: harmonii wysokości, kolorów, materiałów i form, utrwalonych w układzie dachów i fasad, stosunku przestrzeni wolnych i zabudowanych jak też ich średnich proporcji i usytuowania budynków. Szczególną uwagę należy zwrócić na rozmiary parcel, biorąc pod uwagę, że każda zmiana niesie ryzyko efektu zmasowania, szkodzącego harmonii całości.

29. Nie powinno być dozwolone izolowanie zabytków przez likwidowanie jego otoczenia. Tak samo jego przeniesienie może mieć miejsce tylko w przypadkach szczególnych powodowanych racjami nadrzędnymi.

30. Zespoły zabytkowe lub tradycyjne i ich otoczenie powinny być chronione przed negatywnymi skutkami zakładania słupów i podpór przewodów elektrycznych czy telefonicznych, instalowania anten telewizyjnych i wielkich tablic reklamowych. O ile one już istnieją należy podjąć odpowiednie kroki dla ich usunięcia. Dla jak najbardziej harmonijnego ich zintegrowania należy przestudiować jak najstaranniej plakatowanie, reklamy świetlne i inne, wywieszki handlowe, sygnalizację drogową, małą architekturę i nawierzchnię. Szczególny wysiłek powinien zostać podjęty dla uniknięcia wszelkich form wandalizmu.

31. Państwa członkowskie i zainteresowane zbiorowości powinny chronić zespoły zabytkowe lub tradycyjne i ich otoczenie przed coraz poważniejszym niebezpieczeństwem ze strony niektórych technologii, takich jak wszelkie formy zanieczyszczeń atmosfery – poprzez zakaz wprowadzania szkodliwych przemysłów w otoczeniu tych zespołów, a także przez środki zaradcze przeciwko hałasowi, wstrząsom i wibracjom maszyn i środków transportu. Należy także przewidzieć środki zaradcze przeciwko uszkodzeniom wynikającym z nadmiernej eksploatacji turystycznej.

32. Zważywszy na istniejące konflikty w obrębie większości zespołów zabytkowych lub tradycyjnych między, z jednej strony ruchem samochodowym, a z drugiej strony skalą tkanki miejskiej i wartościami architektonicznymi, Państwa członkowskie powinny skłaniać władze lokalne i pomagać im w poszukiwaniu rozwiązań tych problemów. Dla osiągnięcia tego celu i dla rozwinięcia ruchu pieszego należy z jak największą uwagą przestudiować umiejscowienie i dostęp do parkingów peryferyjnych a nawet centralnych, a także sieci komunikacji miejskiej ułatwiających jednocześnie ruch pieszego i dostawczy oraz transport publiczny. Liczne operacje rehabilitacyjne, takie jak montowanie podziemnych sieci elektrycznych i innych, które byłyby zbyt kosztowne, by je prowadzić osobno mogłyby zostać skoordynowane łatwo i ekonomicznie z organizowaniem sieci drogowej.

33. Ochrona i restauracja powinny odbywać się łącznie z działaniem reanimacyjnym. W związku z tym staje się istotne zachowanie istniejących funkcji, w szczególności handlu i rzemiosła, a także stworzenie nowych, które dla zachowania swej żywotności powinny

być zgodne z kontekstem ekonomicznym i społecznym, miejskim, regionalnym bądź krajowym, w który się wpisują. Koszt operacji ochrony powinien być oceniany nie tylko wzięwszy pod uwagę wartości kulturowe zabudowy, ale także możliwość jej wykorzystania. Społeczne zagadnienia ochrony mogą zostać prawidłowo ustawione tylko wtedy, gdy weźmie się pod uwagę obie powyższe skale wartości. Funkcje te odpowiadać powinny potrzebom społecznym, kulturalnym i ekonomicznym mieszkańców nie naruszając specyficznego charakteru zespołu, którego dotyczą. Odpowiednia polityka kulturalnego ożywienia powinna uczynić z zespołów zabytkowych ośrodki działania kulturalnego i nadać im zasadniczą rolę w rozwoju kulturalnym sąsiadujących obszarów.

34. W środowisku wiejskim wszelkie prace pociągające za sobą degradację walorów krajobrazu i wszelkie zmiany w strukturach ekonomicznych i społecznych powinny być starannie kontrolowane dla zachowania integralności historycznych układów wiejskich w ich naturalnym otoczeniu.

35. Akcja ochrony powinna łączyć udział władz publicznych z działaniem prywatnych bądź zbiorowych właścicieli oraz mieszkańców i użytkowników zrzeszonych lub indywidualnych, a wszelkie inicjatywy powinny być popierane. Stała współpraca między zbiorowościami a osobami prywatnymi powinna zostać nawiązana na wszystkich szczeblach poprzez następujące metody: informacja przystosowana do poszczególnych typów osób; ankiety dostosowane do kategorii osób badanych; tworzenie grup konsultacyjnych złożonych z przedstawicieli właścicieli, mieszkańców i użytkowników przy organach decydujących, planujących, zarządzających i organizujących operacje związane z planami ochrony bądź tworzenie odpowiednich organów dla ich realizacji.

36. Należy popierać tworzenie dobrowolnych zrzeszeń na rzecz ochrony, stowarzyszeń społecznych oraz ustanawianie nagród honorowych i pieniężnych – dla wyróżnienia i okazania uznania przykładowym osiągnięciom w zakresie restauracji i ochrony.

37. Inwestycje publiczne przewidziane planami ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia powinny być gwarantowane odpowiednimi kredytami w budżetach władz centralnych, regionalnych i lokalnych. Całość tych kredytów powinna być zarządzana centralnie przez jeden lub kilka organów działających z mocy prawa (publicznych, prywatnych lub mieszanych), zobowiązanych do koordynacji na szczeblu krajowym, regionalnym bądź lokalnym wszelkich form pomocy finansowej i do kierowania ich na rzecz realizacji całościowej.

38. Pomoc publiczna, pod wszelkimi postaciami opisanymi w następnych paragrafach powinna opierać się na zasadzie, że zbiorowości będą interweniować tam, gdzie jest to konieczne i właściwe, mając na względzie „nadwyżkę kosztów” restauracji, to znaczy dodatkowy koszt narzucony właścicielowi w porównaniu z nową wartością sprzedażną bądź czynszową budynku.

39. Zasadniczo ten rodzaj inwestycji publicznych powinien służyć przede wszystkim zachowaniu istniejącej zabudowy, a w pierwszym rzędzie budownictwu z kredytów społecznych, a może on dotyczyć nowego budownictwa tylko o ile nie zagraża ono wykorzystaniu i funkcjonowaniu istniejących budynków.

40. Powinno się przyznawać darowizny, subwencje bądź pożyczki na korzystnych warunkach oraz ulgi podatkowe prywatnym właścicielom bądź użytkownikom, którzy podejmują prace przewidziane planami ochrony, zgodnie z normami przewidzianymi przez te plany. Te darowizny, subwencje, pożyczki bądź ulgi podatkowe mogą być przyznawane w pierwszej kolejności grupom właścicieli lub użytkowników mieszkań i lokali handlowych, gdyż operacje grupowe są z punktu widzenia ekonomicznego bardziej opłacalne niż akcje indywidualne. Korzyści finansowe przyznawane właścicielom prywatnym i użytkownikom mogą być ewentualnie podporządkowane pewnym warunkom narzuconym w interesie publicznym, takim jak utrzymanie obiektu w odpowiednim stanie, zapewnienie możliwości jego zwiedzania, dostęp do parków, ogrodów, miejsc zabytkowych, fotograficznych itp.

41. Należy przewidzieć specjalne dotacje w budżetach organów publicznych bądź prywatnych na cele ochrony zespołów zabytkowych bądź tradycyjnych zagrożonych wielkimi pracami publicznymi i prywatnymi oraz zanieczyszczeniami atmosfery. Zbiorowości publiczne powinny także przewidzieć dotacje specjalne na reperację szkód wyrządzonych klęskami żywiołowymi.

42. Poza tym służy i administracje działające w dziedzinie budownictwa publicznego powinny przystosować swe budżety w sposób pozwalający na uczestniczenie w rehabilitacji zespołów historycznych lub tradycyjnych i ich otoczenia, posiadających osobowość prawną i mogących przyjmować darowizny od osób prywatnych, fundacji, przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych. Darczyńcy powinni zyskać przywileje podatkowe.

44. Finansowanie prac, bez względu na ich rodzaj, wykonanych na rzecz ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia może być ułatwione przez powołanie instytucji pożyczkowej korzystającej z pomocy kredytowej organizacji publicznych i prywatnych, zobowiązanych do udzielania właścicielom niskooprocentowanych pożyczek długoterminowych.

45. Państwa członkowskie i zainteresowane władze wszystkich szczebli mogą wspomagać tworzenie stowarzyszeń niedochodowych mających na celu wykopywanie i po restauracji ewentualną sprzedaż nieruchomości, poprzez uruchamianie specjalnych funduszy przeznaczonych na utrzymanie w zespołach zabytkowych lub tradycyjnych form własności o specyficznym dla danego zespołu charakterze.

46. Należy unikać stosowania środków ochrony pociągających za sobą zerwanie tkanki społecznej. Dla uniknięcia w nieruchomościach bądź ich zespołach przeznaczonych do restauracji mutacji ludności ze szkodą dla mieszkańców najgorzej usytuowanych należy przewidzieć odszkodowania kompensujące zwyżkę czynszu, co pozwoli użytkownikom na zachowanie ich mieszkań, ich lokali handlowych i rzemieślniczych, jak też tradycyjnego sposobu życia i zajęć, takich jak rękodzieło, małe uprawy rolnicze, połów ryb itp. Te odszkodowania, ustalone zależnie od dochodów, pomogłyby zainteresowanym na stawienie czoła podwyżce kosztów wynikających z wykonanych prac.

V. STUDIA, NAUCZANIE I INFORMACJA

47. W celu podwyższenia koniecznych kwalifikacji technicznych i rzemieślniczych oraz rozwijania świadomości i uczestnictwa ludności w wysiłku ochrony – następujące środki winny być podjęte przez Państwa członkowskie, zgodnie z ich kompetencjami prawnymi i konstytucyjnymi.

48. Państwa członkowskie i zainteresowane zbiorowości powinny popierać badania dotyczące:

- planowania urbanistycznego zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia;
- stosunków między ochroną, planowaniem i zagospodarowaniem przestrzennym;
- metod konserwacji stosowanych do zespołów;
- problemu zużycia materiałów;
- zastosowania nowoczesnych technik w pracach konserwatorskich;
- odpowiednich technik rzemieślniczych.

49. Należy rozwijać i organizować nauczanie specjalistyczne poświęcone wyżej wymienionym kwestiom, w tym organizować staże praktyczne. Poza tym należy popierać kształcenie techników i rzemieślników wyspecjalizowanych w dziedzinie ochrony zespołów łącznie z otaczającymi je terenami zielonymi. Należy popierać rozwój rzemiosła, któremu zagraża proces uprzemysłowienia. Należy sobie życzyć, by zainteresowane instytucje współpracowały w tej dziedzinie z wyspecjalizowanymi organizacjami międzynarodowymi, takimi jak Ośrodek ds. Konserwacji i Restauracji Dóbr Kultury w Rzymie, Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków (ICOMOS) i Międzynarodowa Rada Muzeów (ICOM).

50. Kształcenie personelu administracyjnego prowadzącego operacje lokalne ochrony obszarów zabytkowych powinny być – tam gdzie jest to właściwe i konieczne – finansowane i kierowane przez właściwe władze w oparciu o długoterminowe programy.

51. Kształtowanie świadomości o potrzebie ochrony powinno być wspomagane przez wychowanie szkolne, pozaszkolne i uniwersyteckie, jak też przez środki informacji, takie jak książki, prasa, telewizja, radio, film i ruchome wystawy. Korzyści nie tylko estetyczne i kulturalne, lecz także społeczne i ekonomiczne wynikające z dobrze prowadzonej polityki ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia powinny stanowić przedmiot jasnej i kompletnej informacji. Informacja ta powinna być szeroko rozpowszechniana w organach publicznych i prywatnych, krajowych, regionalnych i lokalnych, a także wśród ludności, która musi wiedzieć dlaczego i w jaki sposób jej środowisko może zostać ulepszone, dzięki podejmowanym wysiłkom.

52. Nauka o zespołach historycznych powinna być włączona do systemu nauczania na wszystkich szczeblach, a szczególnie do nauczania historii, w celu zakorzenienia w młodych umysłach zrozumienia i poszanowania dziedzictwa przeszłości i wykazania jego roli w życiu współczesnym. Nauczanie takie powinno posługiwać się szeroko środkami audio-wizualnymi i zwiedzaniem zespołów zabytkowych lub tradycyjnych.

53. Należy wspomagać dokształcanie nauczycieli i przewodników, a także ułatwiać kształcenie działaczy – w celu niesienia pomocy grupom młodych i dorosłych pragnących udoskonalić swą znajomość zespołów zabytkowych lub tradycyjnych.

VI. WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

54. Państwa członkowskie powinny współpracować w dziedzinie ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia odwołując się – o ile uważają to za celowe – do pomocy organizacji międzynarodowych, międzyrządowych i pozarządowych, w szczególności korzystając z usług Ośrodka Dokumentacji UNESCO (ICOM, ICOMOS). Powyższa współpraca międzynarodowa o charakterze wielostronnym bądź dwustronnym powinna być odpowiednio koordynowana i przejawiać się w konkretnych działaniach, takich jak niżej wymienione:

- a) wymiana wszelkiego typu informacji oraz publikacji naukowych i technicznych;
- b) organizacja stażów i grup roboczych na wybrane tematy;
- c) przyznawanie stypendiów na studia i podróże, wysyłanie personelu naukowego, technicznego i administracyjnego oraz wyposażenia;
- d) walka z wszelkiego rodzaju zanieczyszczeniami;
- e) realizacja wielkich projektów ochrony zespołów historycznych i rozpowszechnianie uzyskanych doświadczeń. W regionach położonych po dwóch stronach granicy, gdzie występują wspólne zagadnienia zagospodarowania i ochrony zespołów historycznych i ich otoczenia, zainteresowane Państwa członkowskie powinny skoordynować swą politykę i swe działania dla zapewnienia jak najlepszego wykorzystania środków i jak najlepszej ochrony ich dziedzictwa;
- f) wzajemna pomoc między krajami sąsiadującymi na rzecz ochrony całości stref charakterystycznych dla rozwoju historycznego i kulturalnego regionów we wspólnym ich interesie.

55. Zgodnie z duchem i zasadami niniejszej rekomendacji, Państwo członkowskie nie powinno podejmować żadnych kroków mających na celu wyburzenie bądź zmianę charakteru dzielnic, miast i obszarów zabytkowych położonych na terenach okupowanych przez to Państwo.

Stwierdza się, że powyższy tekst jest autentycznym tekstem zalecenia przyjętego prawomocnie przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wychowania, Nauki i Kultury na jej dziewiętnastej sesji, która odbyła się w Nairobi i która zamknęła swe obrady w dniu 30 listopada 1976 r.

Na dowód czego podpisy swe złożyli:

Przewodniczący Konferencji
Generalnej
(-) Taaïta Toweett

Dyrektor Generalny
(-) Amadou-Mahtar M'bow

26. ZALECENIE DOTYCZĄCE MIĘDZYNARODOWEJ WYMIANY DÓBR KULTURY

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wychowania, Nauki, Kultury zgromadzona w Nairobi w dniach od 26 października do 30 listopada 1976 r. Na swej XIX sesji.

Przypominając, że dobra kultury są podstawowymi elementami cywilizacji i kultury narodów.

Zważywszy, że wzmożenie i upowszechnienie wymiany kulturalnej, umożliwiając najpełniejsze poznanie wzajemnych osiągnięć w różnych dziedzinach kultury przyczyniają się do wzbogacenia poszczególnych kultur w oparciu o poszanowanie odrębności każdej z nich jak również o ocenę wartości kultur innych narodów stanowiących dziedzictwo kulturalne całej ludzkości.

Zważywszy, że cyrkulacja dóbr kultury w warunkach prawnych, naukowych i technicznych zabezpieczających je przed nielegalnym obrotem, jak również przed ich uszkodzeniem jest potężnym środkiem wzajemnego zrozumienia i uznania pomiędzy narodami;

Zważywszy, że cyrkulacja dóbr kultury pomiędzy krajami pozostaje jak dotąd w znacznym stopniu uzależniona od działalności zarobkowej i z tego powodu staje się często przedmiotem spekulacji powodującej podwyżkę cen tych dóbr, która czyni je niedostępnymi dla krajów i instytucji najgorzej uposażonych, a jednocześnie przyczynia się do rozwoju obrotu nielegalnego;

Zważywszy, że nawet jeżeli ten obrót wynika z działań bezinteresownych prowadzą one zwykle tylko do transakcji jednostronnych takich, jak krótkoterminowe wyposażenie, przekazanie do depozytu na okres paroletni, lub dłuższy, albo darowizna;

Zważywszy, że te transakcje jednostronne są ponadto ograniczone co do ich liczby i wartości z powodu zarówno ceny obiektów, jak różnorodności i złożoności przepisów i praktyk obowiązujących z tej dziedziny;

Zważywszy, że o ile jest wysoce pożądane rozwijanie tego rodzaju działalności przez łagodzenie lub znoszenie przeszkód na drodze jej rozwoju, o tyle jednocześnie zachodzi konieczność popierania operacji opartych na wzajemnym zaufaniu, które pozwoliłyby wszystkim instytucjom porozumiewać się między sobą na zasadzie równorzędności;

Zważywszy, że znaczna liczba instytucji kulturalnych niezależnie od ich sytuacji materialnej, rozporządza wieloma egzemplarzami dóbr kultury identycznych lub podobnego rodzaju o niewątpliwiej wartości i ustalonym pochodzeniu, dokładnie udokumentowanych i że dobra te, które z uwagi na ich liczbę mają dla tych instytucji jedynie znaczenie drugorzędne lub dodatkowe, przedstawiałyby przeciwnie dla instytucji cudzoziemskich nieoszacowaną wartość;

Zważywszy, że polityka systematycznej wymiany pomiędzy instytucjami kulturalnymi, w drodze której, odstępując dobra drugorzędne dla nich znaczenia, mogłyby uzyskać w zamian dobra, których im brak, doprowadziłaby nie tylko do wzbogacenia każdej ze

stron, ale także do lepszego wykorzystania dziedzictwa kulturalnego społeczności międzynarodowej obejmującego ogół dziedzictw narodowych;

Przypominając, że ta polityka wymiany została już zalecona różnymi układami międzynarodowymi, zawartymi w wyniku prac UNESCO;

Stwierdzając, że wyniki tych układów pozostały w tym zakresie ograniczone i ogólnie biorąc praktyka wymian bezinteresownych pomiędzy instytucjami kulturalnymi pozostaje zacieśniona, a ich zastosowanie najczęściej nieujawnione i poufne;

Zważywszy, że w konsekwencji należy rozwijać jednocześnie nie tylko działania jednostronne, jak pożyczki, depozyty i darowizny, ale także wymiany dwu- i wielostronne;

Rozważywszy, propozycje dotyczące międzynarodowej wymiany dóbr kultury, objęte punktem 26 porządku dziennego sesji;

Postanowiwszy na swej XVIII sesji, że sprawa ta stanie się przedmiotem zalecenia dla państw członkowskich;

Uchwała w dniu dzisiejszym, 26 listopada 1976 r., następujące zalecenia:

Konferencja Generalna zaleca państwom członkowskim, aby zastosowały poniższe dyspozycje poprzez przyjęcia pod postacią ustawy państwowej lub w inny sposób zgodnie z ustrojem lub praktyką konstytucyjną każdego państwa, środki wprowadzające na terytoriach pozostających pod ich jurysdykcją zasady sformułowane w niniejszym zaleceniu.

Konferencja Generalna wzywa państwa członkowskie do podania niniejszego zalecenia do wiadomości władz i właściwych organizacji.

Konferencja Generalna wzywa państwa członkowskie do składania jej w terminie i formie, jakie określi, sprawozdań dotyczących wykonania prze nie niniejszego zalecenia.

I. DEFINICJE

1. W rozumieniu niniejszego zalecenia:

- **za instytucję kulturalną** uważa się każde zorganizowane w interesie publicznym i zatwierdzone przez właściwe organy przedsięwzięcie, mające na celu konserwację, badanie, waloryzację i udostępnienie ogółowi dóbr kultury,

- **za dobra kultury** przedmioty będące wyrazem twórczości człowieka lub rozwoju naturalnego, które zgodnie z opinią właściwych organów danego Państwa mają, lub mieć mogą, wartość historyczną, artystyczną, naukową lub techniczną; w szczególności należą tu następujące kategorie przedmiotów:

- a) okazy z dziedziny zoologii, botaniki i geologii,
- b) przedmioty archeologiczne,
- c) przedmioty etnograficzne i ich dokumentacja,
- d) dzieła sztuk plastycznych i dekoracyjnych jak również sztuki stosowanej,
- e) dzieła literackie, muzyczne, fotograficzne i filmowe,
- f) archiwa i dokumenty.

- za wymianę międzynarodową każde przeniesienie własności, użytkowania lub po-
wiernictwa dóbr kultury dokonane pomiędzy państwami, lub też instytucjami kulturalnymi
poszczególnych krajów pod postacią wypożyczenia, depozytu, sprzedaży lub darowizny na
warunkach ustalonych między umawiającymi się stronami.

II. ZALECONE ŚRODKI

2. Biorąc pod uwagę, że wszystkie dobra kultury stanowią część wspólnego dziedzictwa
kulturalnego całej ludzkości i że każde państwo ponosi odpowiedzialność pod tym wzglę-
dem nie tylko wobec własnych obywateli ale również wobec całej społeczności międzyna-
rodowej, państwa członkowskie powinny w zakresie swojej kompetencji podjąć następują-
ce środki celem rozwijania obrotu dóbr kultury pomiędzy instytucjami poszczególnych
krajów przy współdziałaniu z władzami regionalnymi lub lokalnymi, jeżeli zachodzi tego
potrzeba.

3. Państwa członkowskie powinny – stosownie do ich kompetencji konstytucyjnej
i ustawodawczej i zgodnie z warunkami właściwymi dla każdego kraju – przystosować
obowiązujące albo wydać nowe akty prawne i zarządzenia w zakresie własności publicznej
oraz przepisów skarbowych i celnych jak również podjąć wszelkie inne środki umożliwia-
jące lub ułatwiające, wyłącznie dla celów międzynarodowej wymiany dóbr kultury pomię-
dzy instytucjami kulturalnymi, następujących działań:

- a) przywozu i wywozu czasowo lub na stałe oraz transferu dóbr kultury,
- b) sprzedaży, względnie skreślenia z rejestru dóbr kultury stanowiących własność pu-
bliczną lub należących do instytucji kulturalnej.

4. Państwa członkowskie powinny popierać, o ile uznają to za wskazane, zakładanie,
bądź bezpośrednio pod ich kontrolą, bądź za pośrednictwem instytucji kulturalnych, karto-
tek zapotrzebowań i ofert wymiany dóbr kultury będących do rozporządzenia dla celów
wymiany międzynarodowej.

5. Oferty wymiany powinny być wpisane do kartotek wyłącznie w razie stwierdzenia,
że stan prawny danego przedmiotu odpowiada przepisom prawnym danego państwa oraz że
instytucja oferująca ma tytuł prawny do składania tej oferty.

6. Oferty wymiany powinny być zaopatrzone w całą dokumentację naukową i tech-
niczną oraz w razie potrzeby prawną, niezbędną dla zapewnienia jak najlepszych warun-
ków korzystania, konserwacji i ewentualnej naprawy proponowanych do wymiany przed-
miotów.

7. Układy o wymianę powinny stwierdzać, że instytucja korzystająca z tej wymiany
gotowa jest podjąć wszelkie środki konserwacji niezbędne dla właściwego zabezpieczenia
dóbr kultury będących przedmiotem wymiany.

8. Aby ułatwić wprowadzenie w życie wymiany międzynarodowej należy rozważyć
możliwość udzielenia dodatkowej pomocy finansowej instytucjom kulturalnym albo zare-
zerwowania na ten cel części udzielonej obecnie pomocy.

9. Państwa członkowskie powinny zwrócić szczególną uwagę na zagadnienie pokrycia kosztów ryzyka ponoszonego przez dobra kultury przez cały czas ich wypożyczenia łącznie z transportem, a w szczególności powinny rozważyć możliwość ustalenia systemu gwarancji i odszkodowań rządowych w razie wypożyczenia przedmiotów wielkiej wartości jak to jest praktykowane w niektórych krajach.

10. Państwa członkowskie powinny rozważyć, stosownie do praktyki ustrojowej każdego kraju, możliwość powierzenia właściwym instytucjom wyspecjalizowanym obowiązku koordynacji poszczególnych działań związanych z międzynarodową wymianą dóbr kultury.

III. WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

11. Szeroka akcja informacyjna i propagandowa powinna być podjęta przez Państwa członkowskie przy udziale organizacji międzynarodowych, regionalnych i krajowych, tak międzyrządowych jak i pozarządowych i zgodnie z praktyką ustawodawczą każdego kraju dla zwrócenia uwagi instytucji kulturalnych kraju oraz wszelkiego rodzaju służb (administracyjnych, naukowych i dydaktycznych), sprawującym w danym kraju opiekę nad dobrami kultury na znaczenie, jakie ma dla zbliżenia między narodami rozwój cyrkulacji dóbr kultury pomiędzy krajami pod wszelkimi jej postaciami na szczeblu krajowym i regionalnym oraz zachęcać do brania w niej udziału.

12. Akcja ta powinna w szczególności dotyczyć następujących punktów:

1) instytucje kulturalne, które już zawarły układy o wymianie dóbr kultury między ich krajami powinny być wezwane do podania do publicznej wiadomości wszelkich dyspozycji mających ogólne zastosowanie i mogących zatem służyć za wzór, z wyłączeniem dyspozycji o znaczeniu tylko szczególnym, takich jak wykaz danych dóbr kultury, ich oszacowanie i wszelkie inne szczegóły techniczne,

2) właściwe organizacje wyspecjalizowane, a zwłaszcza Międzynarodowa Rada Muzeów powinny opracować lub uzupełnić jeden lub kilka praktycznych podręczników opisujących różne formy wymiany dóbr kultury oraz ich specyficzną charakterystykę. Podręczniki te powinny przedstawiać dla każdego dopuszczalnego rodzaju układu wzór umowy łącznie z umową ubezpieczenia. Jak najszersze rozprowadzenie tych podręczników pomiędzy wszystkie zainteresowane organizacje zawodowe różnych krajów powinno być zapewnione przy udziale kompetentnych organów państwowych,

3) aby ułatwić studia przygotowawcze do zawarcia układów o wymianie należałoby zapewnić szerokie rozpowszechnienie międzynarodowe:

a) różnym publikacjom (książkom, podręcznikom, katalogom muzeów i wystaw, dokumentacji fotograficznej) wydawanym we wszystkich krajach przez instytucje przechowujące dobra kultury,

b) kartotekom zapotrzebowań i ofert istniejącym w poszczególnych krajach.

4) należy zwrócić szczególną uwagę instytucjom kulturalnym wszystkich krajów na możliwość scalenia rozproszonych dóbr kultury, wynikającą z systemu kolejnych wypożyczeń, bez przenoszenia prawa własności.

13. W przypadku, gdyby zainteresowane strony natrafiły na trudności natury technicznej przy realizacji wymiany międzynarodowej mogłyby się zwrócić o opinię do jednego lub kilku ekspertów powołanych przez nie po skonsultowaniu się z Dyrektorem Generalnym UNESCO.

IV. PAŃSTWA O USTROJU FEDERALNYM

14. Przy wprowadzaniu w życie niniejszego zalecenia państwa członkowskie o ustroju federalnym lub niejednolitym mogą się kierować zasadami ustalonymi w art. 34 Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego uchwalonej przez Konferencję Generalną na jej XVIII sesji.

V. ZWALCZANIE NIELEGALNEGO OBROTU DOBRAMI KULTURY

15. Ponieważ rozwój wymiany międzynarodowej umożliwia instytucjom kulturalnym poszczególnych państw członkowskich na pomnażanie ich zbiorów dobrami kulturalnymi pochodzenia legalnego wraz z ich dokumentacją, która umożliwi pełne wykorzystanie ich wartości kulturalnej – państwa członkowskie powinny, przy udziale zainteresowanych organizacji międzynarodowych, podjąć wszelkie środki, aby temu rozwojowi towarzyszył równoległy rozwój walki z wszelkimi możliwymi formami obrotu niedozwolonego.

BIBLIOGRAFIA*

(wybór)

1. Aleksandrov E.A., *International legal protection of cultural property*, Sofia, Sofia Press, 1979.
2. Al-Radz S., *In the Aftermath of Civil War. Cultural Heritage in Lebanon* [w:] Conservation. The Getty Conservation Institute Newsletter, vol. XI, nr 1 (1996), s. 14-16.
3. Bassouni C., *Reflection on criminal jurisdiction in international protection of cultural property*, [w:] Syracuse Journal of International Law and Commerce, Syracuse, New York, 1983, vol. 10, nr 2, s. 218-322.
4. Białek W., *Ochrona dóbr kultury w Rzeczypospolitej Polskiej, Stan prawny a rzeczywistość*, Zeszyt Problemowy Towarzystwa Wiedzy Obronnej, nr 1, 1998.
5. Boylan P.J., *Review of the Convention for the protection of cultural property in the event of armed conflict (The Hague Convention of 1954)*, Paris, UNESCO, 1993.
6. Buhse K.H., *Der Schutz von Kulturgut im Krieg*, Hamburg 1959.
7. Burr N., *Safeguarding and Cultural Heritage*, Washington, 1952.
8. Drewniacki D., *Rola UNESCO w realizacji postanowień Konwencji Haskiej z 1954 roku* [w:] Międzynarodowe konflikty zbrojne a ustalenia haskiej konwencji o ochronie dóbr kultury, red. L. Łukaszuk, W. Śmialek, D. Drewniacki, AON, Warszawa 1997, s. 85-90.
9. Drewniacki D., *Ochrona dóbr kultury w siłach zbrojnych*, Kultura i Oświata – Materiały i Dokumenty, 1997, s. 46-51.
10. Elbinger L.K., *The neutrality of art. The Roerich Pact's quest to protect art. From the ignorance of man* [w:] Foreign Service Journal, April 1992, s. 16-20.
11. Eistreicher K., *Cultural Losses of Poland*, London 1944.
12. Eustathiades Constantin C.T., *La récessités militaires et la convention de la hage pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé*, w tomie pt. *Hommage d'un génération de juristes au président Basdevant*, Paris 1960.
13. Flemming M., *Międzynarodowe prawo wojenne. Zbiór dokumentów*, Warszawa 1978.
14. Furr N.R., *Safeguarding our cultural heritage. A bibliography on the protection of museums, works of art., monuments, archives and libraries in time of war*, Washington D.C., The Library of Congress, 1952.
15. Glenny M., *The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan* (London: Penguin), 1992.
16. Houdek F.G., *Protection of cultural property and archaeological resources*, New York, Oceana Publications, 1988.
17. Institute for Protection of cultural Monuments, Zagreb, 1992, *War damages and destruction's inflicted on the culture, monuments, sites and historical centres in Croatia*, (Zagreb: Ministry of Education, Culture and Sports)).
18. Kowalki W., *Praktyczna realizacja Konwencji Haskiej z 1954 r.*, Ochrona Zabytków, 1984, nr 3, s. 172-177.
19. Lavachery H.A., Noblecourt A., *Les techniques de protection des biens culturels en cas de conflit armé* Musees et Monuments, no VIII, Paris UNESCO, 1954.
20. Lorents S., *Zburzenie Zamku Królewskiego w Warszawie*, Warszawa 1946.

* Zob. także: L. Łukaszuk, W. Śmialek, D. Drewniacki (red.), *Międzynarodowe konflikty zbrojne a ustalenia haskiej konwencji o ochronie dóbr kultury*, AON, Warszawa 1997.

21. Merriman J.H., *Two ways of thinking about cultural property* [w:] American Journal of International Law, vol. 80, nr 4, s. 841-853.
22. Meÿer M., Vels Heyn A., *The Protection of Cultural Heritage in the Event of an Armed Conflict* [w:] Vital Statistic, Netherlands Museums in 1992, published by the ICOM National Committee of the Netherlands on the occasion of ICCON'92.
23. Nahlik S., *Grabież dzieł sztuki. Rodowód zbrodni międzynarodowej*, Ossolineum, Wrocław – Kraków 1958.
24. Nahlik S., *Międzynarodowa ochrona dóbr kultury – zbiór tekstów*, Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, Seria B, t. IV, Warszawa 1962.
25. Nahlik S., *Konwencja o ochronie dóbr kultury weszła w życie*, Ochrona Zabytków, nr 4, 1957, s. 247-250.
26. Nahlik S., *Z zagadnień międzynarodowej ochrony zabytków*, Ochrona Zabytków, nr 1, 1955, s. 7-9.
27. Nieć H., *Ojczyzna dzieła sztuki. Międzynarodowa ochrona integralności narodowej spuścizny kulturalnej*, Warszawa – Kraków 1980.
28. Polak T., *Oznakowanie zabytków*, Ochrona Zabytków, nr 2, s. 1974, s. 116-128.
29. Prott L.V., O'Keefe P.J., *Law an the cultural heritage*, vol. I, Discovery and excavation, Abingdon, Professional Books Ltd., 1984.
30. Prott L.V. *Commentary: 1954 Hague Convention for the protection of cultural property in the event of armed conflict* [w:] N. Ronsitti (ed.), *The Law of naval, warfare*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1988, s. 582-593.
31. Ptański M., Sieroszewski W., *Działalność UNESCO w dziedzinie ochrony dóbr kultury*, Ochrona Zabytków, nr 4, 1969, s. 249-256.
32. Sałaciński K., *Stan organizacyjno-prawny dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego* [w:] Łukaszuk L., *Międzynarodowe konflikty zbrojne a ustalenia haskiej konwencji o ochronie dóbr kultury*, AON, Warszawa 1997, s. 91-102.
33. Sieroszewski W., *Ochrona prawna dóbr kultury na forum międzynarodowym w świetle legislacji UNESCO*, Biblioteka Muzealnictwa i Ochrona Zabytków, Seria B, t. XXX, Warszawa 1974.
34. Sieroszewski W., *Zagadnienie walki z nielegalnym eksportem i importem dóbr kultury na forum UNESCO*, Ochrona Zabytków, 1970, nr 3.
35. Szuman N., *Grabież dzieł kultury polskiej w ramach działalności generalnego powiernika dla zabezpieczenia niemieckich dóbr kultury na wschodnich ziemiach przyłączonych*, Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce, t. IV, Warszawa 1948.
36. Toman J., *La protection des biens culturels en cas de conflit arme*, Commentaire de la Convention de la Hage, dn 14 mai 1954, Edition UNESCO.

INTERNATIONAL PROTECTION OF CULTURAL PROPERTY, IN THE EVENT OF ARMED CONFLICT

*Edited by Dariusz Drewniacki**

CONTENS

Preface (D.D.)	5
----------------------	---

Part one

The protection of cultural property under articles international humanitarian law	7
1. Historical development of the rules of international law concerning the protection of cultural property. Ancient and Middle	9
2. Documents of international law contemporary centuries	13
3. Hague codification (1954)	30
4. Developments in the Protection of Cultural Property since The Hague Convention	33

Part two DOCUMENTS

Legal acts proceeding Convention (1954)	39
---	----

Part three DOCUMENTS

Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Signed at The Hague, 14 May 1954	51
--	----

Part four DOCUMENTS AND BIBLIOGRAPHY

Legal Documents and provisions strenghtening or broadening the protection of cultural property	83
---	----

*Dariusz Drewniacki, M.A., Chair of International Law and Security at the National Defence University, Warsaw, Poland (prepering doctoral thesis on the subjects as above).